

Universitätsbibliothek Paderborn

Thesavrvs Sacrorvm Ritvvm, Sev Commentaria In Rvbricas Missalis, Et Breviarii Romani.

In quibus origo cuiusque Ritus, causae historicae, vel mysticae, ex
maiorum ingenio, Theoria, Praxis, obligatio, & exquisitus vsus, additis
opportune Decretis omnibus S. Rituum Congreg. quàm breuissimè
explicantur.

Gavanti, Bartolommeo

Venetiis, 1647

Secunda pars continet Ritum seruandum in celebratione Missae, & titulos
decem & septem.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9500

COMMENTARIA IN RVBRICAS MISSALIS ROMANI.

PARS SECVNDA.

Ritus seruandus in celebratione Missæ.

ALTERA pars Rubricarum generalium in duo capita diuiditur, quorum alterum ea complectitur, quæ ad integrã & accuratã Missæ celebrationem

spectant, nempe Ritus, & Cæremonias: alterum ea cõtinet, quæ scitu sunt necessaria, ne malè celebratio fiat, videlicet Defectus occurrentes; quibus & adhibentur remedia. Sufficiens ergo huius partis est diuisio, vt rite semper, & male nunquam celebratur.

De præparatione Sacerdotis celebraturi. I.

SAcerdos celebraturus Missam, præuia Confessione sacramentali, quando opus est, & saltem **b** Matutino cum Laudibus absoluto, orationi aliquantulum vacet, & **c** Orationes inferius positas pro temporis opportunitate dicat. Deinde accedit ad locum in Sacristia, vel alibi præparatum, ubi paramenta, aliaque ad celebrationem necessaria habentur: **d** accipit Missale, perquirat Missam, perlegit, & signacula ordinat ad ea, quæ dicturus est. Postea **e** lauat manus, dicens Orationem inferius positam. Deinde **f** præparat Calicem (qui debet esse vel aureus, vel argenteus, aut saltem habere cypam argenteam intus inauratam, & simul **g** cum Patena itidem inaurata, **h** ab Episcopo consecratus:) super eius os **i** ponit purificatorium mundum, & super illud Patenam **l** cum Hostia integra, quam leuiter extergit, si opus est, **a** fragmentis, & eam tegit **m** parua palla lineæ, tum **n** velo serico: super velo ponit **o** bursam coloris paramentorum, intus habentem **p** Corporale plicatum, quod ex lino tantum esse debet, nec serico, vel auro in medio intextum, sed totum album, & ab Episcopo, vel alio habente facultatem **q** simul cum palla, benedictum.

a Sacerdos. Ita dictus est quasi sacerdans, vel sacra dos, id est, ipsamet sanctitas, vel sacer dux, vel sacra docens. nam docere debet verbo, ducere exemplo, sanctus esse, & sacra alijs dare, vt sancti fiant.

De Confessione Sacramentali dicemus infra, eum de defectibus anime. Hoc

loco monebo tantum, ne Sacerdos indutus Sacerdotalibus indumentis confiteatur, sed antequam ea vestiat. hoc enim magis decet, quod & notauit *Didacus Murilius in scala spirit. part. 1. libr. 3. c. 13.*

b Matutino cum Laudibus. Missam ante Matutinum ne præsumamus dicere, aperte

aperte his ipsis verbis vetuit Innocen. IV. ad Episc. Tuscul. can. 11. Recenset Barbosa de potest. episc. part. 2. alleg. 24. nu. 15. auctores viginti, quos ipse sequitur, negantes, esse peccatum mortale, celebrare Missam ante Matutinum; & ibidem numerat alios decem & nouem, quibus addi debet Francol. de tempore Hor. can. cap. 42. affirmantes esse peccatum mortale; inter quos duo sancti numerantur, S. Antoninus, & S. Raymundus. excusat autem iusta causa, Sylu. V. Missa 1. q. 6. quid facies pie lector in reâ dubia, in qua totidem sūt hinc inde auctores, pro affirmatiua Sanctiores; præterea vero duo summi Põtifices Innoc. IV. & Pius V. qui collocauit hunc inter defectus grauiores tit. 10. de defectibus numer. 1. inter eos defectus, qui de Comuni DD. sententia non accidunt sine culpa mortali de suo genere? ego certe tutiorem, quæ in Rubrica est, sequor libentius sententiam.

c Orationes inferius positas. Scilicet Antiphonam; *Ne reminiscaris*; quæ in duplicibus duplicatur; & pariter ante eas Missas, quæ ritu duplici celebrantur, hoc est, cum vnica Oratione; siue sit votiua pro re graui, siue pro defunctis (quanquã pro defunctis omitti possunt Antiphona, & Psalmi, vt dicemus infra) & tempore Paschali additur, *Allel.* Psalmos quinque habes cum Orationibus: *Quam dilecta tabernacula*, &c. de quibus mentio est apud Microlog. c. 1. § 23. vt interius, inquit, & exterius Sacerdos summo Sacerdoti placere valeat. addit, Innoc. III. libr. 1. c. 47. vt quicquid immundum quinque sensuum transgressione commisit Sacerdos, quinque Psalmorum oratione detergat. quædam enim continentur in ipsis, quæ recte cõueniunt celebraturis Missam, vt legenti patet. eosdem hoc loco instituit Cælestin. I. ex Durand. lib. 4. cap. 2. Microlog. vnã tantũ Orationem pro peccatis nouit. Innoc. III. plures, quæ, innuit, manifeste pertinet ad impetrandam cordis, & corporis munditiã, & munimen. ex quo cõiugio de iisdem Orationibus eum loqui, quæ apud nos sunt in vsu numero sunt septem iuxta numerũ petitionum Orationis Do-

minicę, ad septiformem gratiam Spiritus sancti obtinendam. Has ego legi in Missali M. S. Vaticano ante 300. annos scripto, vol. 4743. Oratio: *Conscientias*, est Ambrosiana, ex Pamelio: in Sabbato Domin. 5. Aduen. Ambrosiano more. Septem autem versus præcedentes respõdent iisdem septem Orationibus. * Cum autem habeatur in titulo & Rubrica: *Pro temporis opportunitate*: inde patet, nullum esse peccatum, si celebraturus eas omittat: & communius omittatur ij Psalmi à Sacerdotibus.

d Accipit Missale. Nec sine libro Missa celebranda est; aliàs grauius peccatur. Nauar. cap. 25. num. 85. *Ar.* libr. 10. cap. 29. quæst. 4. Neque aliud Missale, nisi Pij Quinti, adhiberi potest à Romanis, ex eiusdem Pij Bulla. * Conuestitur Missale ab accuratioribus proprio integumento coloris Missę conuenientis, tum ad decorem, tum ad reuerentiam in eo contẽtorũ. quod autem hoc loco iubetur, vt perlegatur Missa, siue prælegatur, eo fine dicitur, vt, si mutanda sit oratio, maxime secreta, quæ sit eadem cum alia, puta, commemorationis, & Festi, opportune mutationi sit prouisum; & præterea ne accedat error in prolatione verborum cum scandalo auditorum.

e Lauat manus. Vt spiritualiter mundet actus Innoc. III. libr. 1. cap. 49. & propter reuerentiam tanti Sacramenti, Durand. supra cap. 3.

f Præparat Calicem. Calix à voce græca, *Kylix*, ex Macrobi. lib. quinto. Saturn. cap. 2. ab aqua calida dictus, vt aiunt Varro libr. 4. latin. lin. & Festus libr. 3. quam vino mixtam habebant veteres in delitijs vt Persius docet. * vel ab alia voce Græca, *χαλον*, quæ lignum significat. Isid. libro 20. orig. cap. 5. nam ex ligno, ait, fiebant calices. Porro in Calice argenteo consecrassè dicitur Christus à Baronio, ex Beda Anno 34. num. 63. vereor tamen ne Calix hic, in quo, vt narrat idem Beda. seruatur spongia potus aceti ministra, & habet duas ansas hinc inde, adhibitus fuerit potius ad potandum Christum felle & aceto, quam ad vltimam cœnam.

Valentia venerantur Calicem lapideum alium preciosum ex Apatha, quam vocat; quo dicunt usum fuisse Christum in vltima Cœna: *Lege Carthagenam de Euchar. homil. 26. αγαθόν* latine bonum: & quid bonum eius nisi vinum huius Calicis germinans Virgines? *Zachar. 9.* inde mos inoleuit, quod nō in alio vase, quam in Calice sanguis consecratur, ex *Paschasio de Sanguine & Corpore Domini in cap. 20.* Vasculum dixerunt Patres *Concil. Tribur. cap. 18.* Vas mysticum *Synnesius Constit. 2.* Poculum *Clemens lib. 8. Constit. c. 15.* Poculum Sanctum *Nazian. orat. 25.*

Lineos autem adhibere Calices Apostoli, *Honor. in Gemma libr. 1. cap. 89.* deinde vitrei decreti sunt à Zephyrino, apud *Damasum in eius vita:* & Calicem vitreum fractum à Sancto Donato *Aretino restitutum habes in libro 1. Dial. S. Greg. cap. 7.* Sed & tunc temporis argentei erant in usu apud aliquos, ut notat *Baron. in notis Martyrol. 7. Augusti,* ex *Aug. epist. 165.* Urbanus argenteos, & aureos instituit; de consecr. *dist. 1. cap. vasa,* ex *Concil. Triburienſi capit. 18.* non ex ære, neque auricalcho fiant, ne ergo generetur, neque vomitus prouocetur; potius est flammis ead. *dist. cap. ut Calix,* ex *Conc. Rhemenſi cap. 6.*

Octo angulis formabantur, ex *Prudentio apud. Bulengerum libro 2. capit. 20.* imaginibus etiam decorabantur, quos effigiatos historia Pastoris, & ouis docet *Tertull. de pudicit. capit. 7. & 10.* & Imaginatos Calices ideo appellat *S. Remigius* in suo testamento, quid idē inscripsit in Calice proprium nomen, citra vanitatem, apud *Sur. tom. 1.* Calicem vero gemmatum misit *Epiph. Constantinop. ad Hoimisdam.* vnde etiam in *Ord. Rom.* Paratoria dantur, id est, capsæ ad Calices recondendos. Solebat (quod doleo) dicere *S. Bonif. Martyr,* & *Episc. Ultraieſensis:* quondam aurei Sacerdotes utebantur ligneis Calicibus; nunc lignei Sacerdotes aureis Calicibus *Vualaf. Strabo cap. 24. & in cap. vasa.*

Cum patena. Patena, seu patina: vox tamen prima est frequentior. *Discus in*

Liturgia S. Iacobi appellatur. à patendo est dicta, *Amal. lib. 3. cap. 27.* vel quia patula est *Vualaf. cap. 24.* vel quia dispersis patentibusque oris sit, *Isid. libr. 20. Orig. cap. 4.* Patenæ vero eiusdem fuere materiæ cum Calicibus. Forma earundem nūc multo minor, quam antiquarum. nam erant apud *Damasum in vita S. Siluest. ponderis quindecim,* vel triginta librarum, cum multi in Missa communicarēt, Patena adhibita tunc tēporis pro Pixide.

Ab Episcopo Consecratus. Habetur consecratio hæc in *Ordine Romano.* & durat consecratio, donec frangatur, vel intus de nouo auro liniatur *Suar. disp. 81. sec. 7.* iccirco Calix, & Patena vocantur vasa sacra à *Sixto de cons. dist. 1. capit. in Sancta,* & vngi calicem expresse iussit *Siluester,* ex *Innocen. III. in ep. decret.* Hinc fit, quod non omnibus licet hæc vasa tangere. non licuit Subdiaconis ante *Conc. Laodicenum,* ubi *cap. 21.* iisdem interdicitur eorum cōtactus. fuit concessus in *Braccar. 1. cap. 28.* inferioribus autem alijs negatus in *Conc. Rom. 2. capit. 9.* nisi mappula adhibita, iuxta *Ordinem Ro.* An vero sub mortali? negat *Bonac. disp. 4. quest. vlt. pun. 9. nu. 20.*

Quid, si Sacerdos bona fide adhibeat Calicem non consecratum? an egeat cōsecratione? Negat *Diana tract. 14. de celebr. Missarum resol. 69.*

Ponit purificatorium. Neque nomen Purificatorij, neque rem apud antiquos de ritibus scriptores inueni. *Durand. lib. 4. cap. 55.* perfusionem digitorum appellat, purificationem; & inde Purificatorium ad extergendum digitos perfusos, & Calicem, dictum esse patet. *Burchard.* vocat Purificatorium.

Quærent: An sit benedicendum? negat *Suar. 3. part. disp. 81. sec. 8. Quarto;* nec in Ritualibus inuenitur benedictio propria, sicuti neq; *Veli,* neque *Bursæ Corporalis,* de quibus statim dicemus. Ratio esse potest, quia sine his videbatur sacrificium non incommode fieri posse. utebantur enim paruis mantilibus à Manipulo diuersis, ad tergendas manus, & mappulis quibusdam, ex *Beda in Collect.*

leſt. de ſeptem ordinibus quas & tenebant manibus, ex *Durand. lib. 3. cap. 6.* ſed decentius fit, proprium adhibendo Purificatorium; quod vt ab alijs lineis pannis ad tergendas manus dignoſcatur, conuenit, vt in medio illius pingatur, Crux, Vt in *Concilio Prouinciali 3. Mediol. in inſtruct. ſupell. lib. 2. fuit decretum.*

¶ *Cum Hoſtia.* De hac plenius, & commodius infra tit. 7. num. 2.

¶ *Parua palla linea.* Ad differentiam Corporalis, quod & Palla dicebatur *can. Sacratas. diſt. 23. ex Sother.* nam erat Corporale magna Palla; Palla verò à palliando, *Durand. lib. 4. cap. 29.* veſtimenti que genus eſt, ex *Baiſio de re veſtiaria. cap. 13.* Caterum *Innocent. III. lib. 2. c. 56.* eam diſtinguit à Corporali, quatenus Calicem tegit, antiquius enim Corporale quoque tegebat Calicem altera ſui parte, *ibidem.* * *Anſelmus antiquior in libr. de diuerſ. Sacram.* putat tutius, quod calix operiatur, ne aliquid indecens in illum cadat. Ergo eo tempore palla fuit in uſu apud aliquos; quia non præcipit, ſed ſuadet *Anſelmus*, quod eſt tutius, geritque vicè Corporalis; ſed diuiſi. Quare & eiſdem materiæ debet eſſe, cuius eſt Corporale, de quo paulo poſt dicemus. Cur autem vulgo Anima vocatur? Auctor Græcus, in *Liturgia quadam ſit. à Vicecomite. lib. 7. cap. 5.* eam vocat *Pſichian*; & *Pſichi* ſignificat animam: vel quia intra Corporale plicatum aſſeruatur, quaſi anima intra corpus.

* Qui duplicem adhibent Pallam, alteram pro Calice, alteram pro Hoſtia, approbante, vt aiunt, Summo Pontifice, non ſunt reprehendendi: non tamen imitandi ſunt ab alijs ſine Pontificia facultate. Eſſet enim additio ritus, quæ eſt à Pio V. prohibita.

¶ *Tuvelo ſerico.* De hoc antiqui, *Clem. can. 72.* vbi quia lauari iubetur, è lino conijcitur fuiſſe. Pepli Sudarij, vel Aeris, quo operiuntur ſancta, meminit *Chryſoſt. in Liturgia*, vocat *S. Germanus in Theoria Velamen*, & *Velamentum*; & ſignificare docet aerè tenebroſum noctis Paſſionis Dñi. ſeu lapidem monumenti. *ſericea Gauant. Rubr. Miſſ.*

Vella donata fuerunt *Hormiſda* ab Epiphi. cum Calice gemmato, de quo ſupra, vt in *epiſt. 1. Hormiſda*: & benedici ſolita cum alijs veſtibus puto; quia in *can. cit. 72.* ſanctificata dicuntur. docet *A. malar. Præfat. 2. ad libr. de Eccleſ. Offic.* apud Romanos Calicem inuolutum Sudario ad altare porrigi: velumque inde dicitur, quia velando Calicem, eiſdem etiam velata eſſe myſteria ſignat.

* *Victoriano Premol. in memor. cler. part. 3. capit. 7. numerat.* Velum hoc inter alia neceſſaria ſub mortali, nullo Auctore, nulla ratione allata, quod non placeat ex dictis ſupra, cum de Purificatorio ageremus.

¶ *Burſam.* Peram vocat *Chronicum Moguntin.* ſed *Burſam Burchard.* conuenitque, vt Crucem in medio habeat, vt mos eſt. Non videtur in uſu fuiſſe ante *Conc. Rhemenſe*, in quo *cap. 5.* iubetur, recondi Corporale ſimul cum libro, ſeu cum calice, quæ vero pars eiſdem aperta eſt, in hoc caſu celebrantem reſpiciat, velo anteriori ſuper eam reuoluto, vt Calix commodius deferri queat à Sacerdote ad Altare: intra quam Burſam (alias ſuperflua Burſa eſt) omnino recludatur Corporale, (neque gratis diſtinguas. vtrum plures, an pauciores in Eccleſia dicantur Miſſæ) vt cautius, & decentius Corporale deferatur. Pius V. diſpenſauit cum Hiſpanis, vt extra Burſam Corporale portari queat, ex *Hier. Cantono in ſuo Ordinario Diuin. Offic.* vereor ergo, ne pigeat aliquos educere Corporale de Burſa: & quid, ſi in via terram cadat?

¶ *Corporale plicatum.* Palla dicitur à *Clem. ep. 2. ad Iacobum. Sydon ab Iſid. Peluſ. libro 1. capit. 123.* Palla Corporalis in *Ord. Rom. tit. de pallis.* Corporale vero dicitur, quia in eo ponit Corpus Chriſti, *Alouin. cap. 2. de celebrat. Rom.* eiſdem auctor eſt *Eusebius Papa* ante *Silueſtrum*, quem communiter auctorem dicunt. lege *Burchard. lib. 3. decr. cap. 99.* Sixtum auctorem facit *Polid. Virg. lib. 6. cap. 12.*

Ex lino debet eſſe. *capit. conſulto. de conſecrat. diſtinct. 1. ex ep. Euseph. & Silu.*

Silu. quia Syndonem Christi repræsentat; *ibidem.* Ex cannabe fieri posse concedit *Azor. lib. 10. cap. 28. quest. 8.* neque debet misceri alia materia etiam preciosiore, ex *Concil. Rhemen. cap. 3.* sed hoc intellige in interiori parte tam Corporalis, quam Pallæ parvæ: nam in illius extima, & Pallæ superiori parte potest sericum, & aurum addi, ut ait *Suarez 3. part. disp. 81. sect. 6. nūc.* Ara breviori facta, brevius etiam est Corporale, quam apud antiquos.

Quod attinet ad plicaturam Corporalis, docet *Aluin. loco citato* ita plicandum esse, ut nec initium, nec finis appareat, quod & hodie observatur ab accuratioribus in Ecclesiastica disciplina: quia inquit, Corporale significat Linteamina, & Sudarium, præsertim capitis Christi. Cum autem caput Christi sit Deus, qui nec initium habet, nec finem; eadem, ut in Corporali sacra palla pallientur, & abscondantur, quam maxime decet.

2 Quibus ita dispositis, accedit ad paramenta, quæ non debent esse lacera, aut scissa, sed integra, & decenter munda, ac pulchra, & ab Episcopo uero vel alio facultatem habente benedicta; x calceatus pedibus, & indutus vestibus sibi convenientibus, quarum exterior y saltem talem pedis attingat, induit se, si sit Prælati sacularis supra z Rocchetum, si sit Prælati regularis, vel alius Sacerdos secularis, supra a superpellicem, si commode haberi possit, alioquin sine eo supra vestes communes, dicens ad singula b singulas Orationes inferius positas.

* Paramenta non debent poni in altari, in quo Missa est facienda, nisi pro solis Episcopis, & Cardinalibus, ut decrevit S. Ritus congregatio die 7. Julij 1612. Deficiente vero Sacristia, aut mensa separata, si in casu necessitatis ponantur in altari, nunquam tamen in medio, sed in cornu evangelij collocentur.

Birretum deponens Sacerdos, ut paramenta induat, ne illud super Missale deponat, neq; super Calicem. Scopis item se purget, & mundet à pulvere.

x Non debent esse lacera. Si figura paramenti destruitur, vel inepta sit ad usum sacrum, ammittitur quoque benedictio *arg. cap. quod in dubijs de consecrat. Eccl. vel Alt. ex Suarez 3. part. disput. 82.*

q Simul cum Palla benedictum. Capit. consulto, de consecr. distin. 1. neque benedicitur Palla separatim; quia est unum quid, & veluti pars Corporalis; nec in Pontificali datur distincta benedictio, unde & eodem cultu veneranda sunt, & adeo, ut non modo non tangenda sint à licis, nec a sacratis sceminis. *can. sacratas distin. 23. ex Soshero, ut Damasus ait, non ex Sixto, ut ait Platina;* sed neque lauanda ea sint in communi vase, ut statuit Sanctus Clemens, & in Ordine Romano habetur eiusdem decretum. possunt quidem Corporalia tangi post eorundem benedictionem, & lotionem, sed non post usum; neque post lotionem iterum debent benedici. *Silu. verbo Corporalia.* Si vero immunda adhibeantur notabiliter, peccatum mortale est. *Emman. S. à verbo Sacra num. 5. & est communis.* De eorundem vero vetito contactu, an sit peccatum mortale dic, ut supra de Calice.

sect. 2. Cingulum ergo nondum ruptum, potest nodo reparari: quod si rumpatur, altera quidem parte poteris uti, non autem toto per nodum refarcito sine noua benedictione; quia forma amissa est & nota, quod ligamina, quibus vere te cingis, sunt magis de forma Cinguli, quam illa eiusdem partes, quæ pendent versus terram: ut scias ferre iudicium de eodem iterum benedicendo.

f Et decenter munda. Lethale peccatum admitti docet *Silu. verbo Missa 1. quest. 2. §. 3.* si enormiter quis cum immundis celebret paramentis. lauanda vero sunt in proprio vase, ex *Conc. Illerden. can. 4. de cons. d. quarta cap. omnis.*

t Ab Episcopo benedicta. * Sacra vocat hoc

hoc est, benedicta indumenta ante alios primus *S. Anacletus Papa ep. 2. tum Soterus ep. 2.* deinde Sacrata dicta sunt, *cap. vestimenta, de consec. dist. 1. ex Stephano,* quod autem docet *Nauar. in Man. cap. 25. num. 84.* de vestibus, intelligitur etiam de Cingulo, contra *Scotum 4. dist. 13. q. 2.* An vero benedictio vestium præcipitur sub mortali? Affirmat *Nau.* & habentur in *Ord. Rom.* etiam Cingulorum, benedictiones omnium vestium Sacerdotalium.

* Quod autem ab episcopo sint benedicenda, docet expresse *Innocen. 3. libro 1. myst. Missa capit. 9.* & addunt DD. benedictionem hanc esse ordinis Episcopalis, non iurisdictionis, quam alijs delegare non potest sine facultate *Papæ.*

ii *Vel alio habente facultatem.* Hac de re dicemus infra in proprio loco circa finem Missalis: vbi de paramentorum benedictionibus.

x *Calceatus pedibus.* Præceptum volunt esse *Silu. verbo Missa. & Sotus 4. dist. 13. quæst. 2.* sed non nisi ad maiorem honestatem, & decentiam hoc præscribi notat. *Suarez 3. part. disp. 82. sect. 3.* Ordo *Rom. de Parasceue.* nõ licet, inquit, Presbyterum, Diaconum, vel Acolytum ad Altare ministrare per nudos pedes. & *Exo. 13.* cum calceamentis edebantur Agnus quo significatur asperitas vitæ *ex Nazianz. Orat. 42.* & promptitudo ad omnia, *ex Esaiâ Abb. tract. 22.* laudandi vero sunt Clerici Regulares nostri, qui in Sacristia deponunt etiam communes crepidas, seu calceos, & alias ibidem ad id paratas crepidas induunt, ad maiorem nitorem, & sacri ministerij splendorem.

y *Saltem talum pedis.* Vestis Clericorum erat antiquitus etiam talaris: inde & vocabatur, *Caracalla,* *Beda testante de gestis Angl. libro 1. capit. 7.* & cum exponente *Baronio An. 303.* In clericis peregrinis & rusticanis tolerandæ videntur breuiiores vestes, non tamen supra medium crus, *Homob. tract. 4. quæst. 145.*

Vestis autem, & Tonsura sunt sibi inuicem correlatiua, de qua *Dion. Eccles. Hierar. part. 2. capit. 3.* & *Baronius Anno 58. numer. 13.* extat Bulla Sixti V. con-

tra non ferentes Habitum, & Tonsuram, grauissimis impositis pœnis. Significat Tonsura abiectioem terrenarum cogitationum, *Ang. lib. de contemptu seculi;* tum vitiorum refectionem *Stéph. Eduen. in prol. libro de Sacram. Altaris;* tum regiam Sacerdotis dignitatem, *Isid. lib. 2. de Offic. c. 4.* tum coronam Christi spineam, quam peccatores denotant, portandam, a Sacerdote, *S. German. in Theoria.* De hac *Ezech. 16. vi legit Hier.* coronam gratiarum suscipiet vertex tuus. Concil. autem Palentinum sub *Urano VI.* definiuit Coronam Sacerdotis esse debere, ad mensuram maioris Hostiæ. *Tolet. 4.* coronam clerici ad mensuram minoris Hostiæ, ergo Diaconorum, & Subdiaconorum erit formæ mediæ.

z *Rocchetum.* Dicebatur Linea, quia ex lino, in *Ordine Romano,* & quidem hoc ordine numerantur ibi vestes Pontificis, Linea, Amictus, Linea Dalmatica (quam *ibidem* vocat Albam) Cingulum, Dalmatica, Orarium, Stola, & Planeta, ergo Linea Pontificis ante Amictum Rocchetum erat. Remansit in Linea *S. Cyprianus* prope martyrium, ex Pontio, hoc est, in Rocchetto, ait *Baron. An. 261.* alij explicant, in Alba; sed assentior *Baronio.* * quod si verum est, adhuc habes antiquiorem Lineam, seu Rocchetti vsum apud Adonem in *Martyrolog. 26. Nouembr.* vbi *S. Alexander Episcopus & martyr* sub *Antonino* dicitur suscepisse gladium stans in linea: quo fere loquendi modo vitur Ponticus in *S. Cypriani* morte, nomen est nouum, cuius synonymum est *Riccha* apud *Crassum* libro 1. cap. 21. Gallica profecto vox, Auenione fortè, cum degerent ibidem Summi Pontifices, introducta. nam in *Calepini* dictionario septem linguarum Latina vox, *Supparus,* Gallicè sic vertitur, *Rocchet.* *Supparus* autem *ex Varrone lib. 4. de lat. lingua* dictus est, quod supra induatur, sicut subucula, quod supra induatur subtu. *Ignatius Braccius* vocem à *Græco* deducit idiomate; Primo, vt simplex vocabulum à *ποικιλ* quod, vt vetera Lexica testantur, Corimbi sunt ornatus gratia.

Sacerdotum stolis annexi; atque ita dicti ob mali punici similitudinem, Limbus autem Rocchetti lineis Corimbis, aut alio simili artificio acu pingi solet. Deinde, ut vocabulum compositum, ex *pa*, & *Χιτων* siquidem *pa* particula, molle, & delicatum significat, ut *magnus ait Etymologiftes*: *Χιτων* tunicam significat *ex eodem*, & præcipue lineam, ita ut, Rochiton, Græce, sit Latinis tunica mollior, & delicatior. Idem ab Hebræo deduci posse docet, à verbo, *Rah*, quod est spectare intueri, & à nomine, *Chetan*, quod est lineum, qua ratione Rocchettum esse lineum spectabile, seu vestis linea speciosa. Hæc ille argute manicas habet angustiores, ut ad opera bona manus sint expeditiores: in cæteris significationem communem habet cum Superpelliceo, de quo statim scribo.

a *Superpellicium*. Antiquitus induebatur hæc vestis supra tunicas pelliceas, de pellibus animalium factas. *Durand lib. 3. cap. 1.* ad indicandam innocentiam supra peccatum Adæ; quem vestiuit Deus tunica pellicea; ideoque coloris albi est hæc Vestis. * meminit *S. Hieronym. lib. 1. aud. Pelag.* candidæ vestis ad usum Episcopi, presbyteri, Diaconi, & reliqui ordinis Ecclesiastici in administratione Sacramentorum; quæ vero alia inferiori clero potuit esse communis vestis, nisi superpellicium? est item laxa, quia clericalis vita debet esse in elemosynis larga, *Gemm libro 1. capit. 232.* inditur supra communes vestes, quia charitas operit multitudinem peccatorum; & habet formam Crucis, ut passionis Christi vestigia imitetur Ecclesiasticus, *Durand. loco citato. qui & cap. sequenti in Superpelliceo*, veste prima ante Amictum intelligit fidem.

Sed unde, *Cotta*, dicitur? *Hetrusci* vocant *Cottam*, quam vestem, & togam Latini appellant. *Ioachimus Perionius de lingua Gallica cum Græca cognatione libro 3.* vocabulum Gallicum, *Cottè*, à Græca voce *Χιτωνιον* deducit, quæ tuniculam significat, mutatisque inter se litteris duabus factum esse ait, *Cotinium*, *Χιτωνιον*

autem est diminutivum à, *Χιτων*. de quo diximus supra, cum de Rocchetto. *Pagninus in Enchiridio* ait, *Chitam*, vel *Chetam* significare linum. unde & *Chituna*, idest tunica lineæ; quamquam *Angelus Caminius* putat, hæc *Punica* potius esse vocabula, quam *Hebræa*. *Ignatius Braccius* addit, non incongrue à *Cottis*, quod apud *Dores* caput significat, *ex Rodig. libro 7. cap. 23.* *Cottam* dici posse, eo quod in eam caput primo inferatur, mox reliquo corpore velato solum ferè capit ex ea conspiciatur exertum. extendebatur ultra medias tibias *Superpellicium*, clericale, *Conc. Basilien. sess. 21.* & *Camisia* ideo dicta est à *Codino de officijs Constantinopolitanis*, apud *Buleng. libro 2. cap. 39.* ad usum *Lectorum*, & *Psalmistarum*.

b *Singulas Orationes*. *Seuerus Alexandrinus* meminit precum ad sacras vestes induendas. *Stephan. Eduens. de Sacram. Alt. cap. 10.* habet eandem precem ad Manipulum, qua nos vitimur. *Chrysof. in Matt. homil. 38.* indicat recitari aliquas preces. & certe cõuenit, cum sint hæc sacra vestes, & ad sacrificium ordinatæ.

Concordant *Orationes* hæc maiori ex parte cum significationibus vestimentorum Sacerdotalium tropologicis, seu moralibus, quas antiqui tradidere, & nos infra enarrabimus. Sed dubitari potest, an *Orationes* originem ducant à prædictis interpretationibus; an vero interpretationes ab *Orationibus*? crederem ego, *Orationes* omnes, ut sic ad *Missam præparatorias*, longe posteriores esse, etiam post *Durandum* qui sequutus antiquiores de *Stola* scribit significare iugum Domini, & *Casulam* charitatem, citato *Ordine Romano, in ordinatione Presbyteri*; quæ interpretationes discordant ab *Orationibus* hodie dicendis ad *Stolam*, & *Casulam* induendas. illam enim in *Oratione* appellamus *Stolam* immortalitatis: hæc vero iugum Domini suauæ. Sæpius autem dictarum *Orationum* patebit, cum infra de *Mysterijs vestimentorum* agemus in fine huius tituli.

Neque debent omitti hæc preces sine causa,

causa, alias lethale peccatum est. *Nauar. cap. 25. num. 23.* licet *Burchard. Decretorum etiam doctor*, moneat, non ex præcepto, sed ex deuotione eas dici solitas esse. excusat *Suarez disput. 82. in tertia parte, initio.*

3. Ac primum accipiens c. Amictum circa extremitates, & chordulas d. osculatur illud in medio, ubi est Crux, & ponit super caput, & mox declinat ad collum, & eo vestium collaria circumtegens, ducit chordulas sub brachijs, & circumducens per dorsum ante pectus reducit, & ligat. Tum e. Alba induitur, caput submittens, deinde f. Manicam dexteram brachio dextero, & sinistram sinistro imponens, Albam ipsam corpori adaptat, eleuat ante, & à lateribus, hinc inde, g. & Cingulo per ministrum à tergo sibi porrecto se cingit. Minister eleuat Albam supra Cingulum circum circa, vt honeste dependeat, & tegat Vestes, ac eius fimbrias diligenter apertat, vt ad latitudinem digiti, vel circiter supraterram equaliter fluat. Sacerdos h. accipit manipulum, i. osculatur Crucem in medio. & imponit brachio sinistro: deinde ambabus manibus m. accipiens stolam simili modo n. deosculatur, & imponit medium eius collo, ac transuersando eam o. ante pectus in modum Crucis p. ducit partem à sinistro humero pendentem ad dexteram, & partem à dextero humero pendentem ad sinistram sicque utramque partem stola q. extremitatibus Cinguli, hinc inde, ipsi Cingulo coniungit.

c. Amictum. Ab amiciendo dicitur Amictus. Anabolagium, Ambolagium, Anagolagium, Humerale, & Amictus eadem sunt in Ordine Romano. Superhumeralis dicitur est ab *Alcuino capit. quid sign. vestimenta.* Humeralis ab *Honorio quoque in Gemma libro 1. capit. 201.* quia humeros tegit. *Raban. 1. instit. cler. c. 15.* vocat Ephod-Bar, & esse ab Hæbreis deductum ad nostros scribit. ergo Apostoli sunt vsi. Orale, de quo *Innoc. III. cap. 53.* putat Vicecomes esse Amictum; sed idē *Innoc.* distinguit ab Amictu, de quo *cap. 50.* hic enim ante Albam, illud post Albam, induitur; diuersa est vtriusque forma, vt Romæ videre est; & Orale, quod hodie dicitur, Fauon, à *Marcello in Cæremon. Pap. lib. 2. cap. 14.* est propria Papæ vestis.

Caput amictu cingitur, tum collum, dorsum, & pectus. de collo *Amala lib. 2. cap. 17.* de Vittis, reliqua cingentibus, *Gemma supra, & Innoc. III. lib. 1. cap. 50.* Mysteria aperiemus infra.

d. Osculatur illud in medio. Cruces in vestibus Sacerdotalibus adhibitas esse à tempore Sancti Marci Papæ, tradit *Baron. An. 336.* hodie in Amictu, Manipulo, & Stola cruces adesse solent ad recolendam Domini passionem, sicuti Stola imponitur collo cum osculo. vt ait *Du-*

rand. lib. 3. cap. 5. ita simili ritu imponendus est capiti Amictus, in honorem Sanctæ Crucis. omittat igitur hoc loco signum Crucis, quod præter Rubricam sibi faciunt quidam manu, & Amictu simul à fronte ad pectus: vel signet se, antequam accipiant Amictum; nam antiqui ter se signabant, vt scribit *Seuerus Alexand. de Ord. oblationis*, ante Amictum, & manu tantum. Quod autem super Casulam reflectitur Amictus à Regularibus, indicant hunc ritum. *Rupert. libr. 1. cap. 19. & Innocent. III. libr. 1. cap. 58.* ex quo sequitur simplicis Amictus vsum esse valde nouum.

e. Alba induitur. Poderis est appellata à *Nazianz. Or. 3.* quia Græci vocant pedes, podas, & hæc vestis ad pedes demittitur, *Durant. libr. 3. cap. 9.* Camisia ab *Amalar. capit. 18.* Tunica à *Rabano loco cit. capit. 17.* Tunica lineæ ab *Inone serm. 3. de indum.* dicta quoque est Linea Dalmatica ab eodem Ordine Romano supra à num. 2. citato: vbi etiam & absolute Linea, quia ex lino. Denique Supparus ab *Alcuino.* Alba vero ante Amictum ab *Ambrosianis*, à Romanis autem post Amictum induitur, vt in *Liturgia Chrysof. in Conc. Carthag. 4. cap. 41. & in Ord. Rom.*

f. Manicam dexteram brachio, & c. *Burchard.*

chard. Motus enim naturalis à dextera est in sinistram; & creditur Christi manus dextera Cruci prius affixa fuisse, quàm sinistra, ex *Beata Birgitta lib. 1. cap. 10. & lib. 4. cap. 70.*

g. Et Cingulo, & c. *Ordo Rom.* Cingulum nominat. *Alcuin. supra, Zonam. Balthem, Io. Diac. in vita S. Gregor. lib. 4. capit. 8. & Gemma an. lib. 1. capit. 201.* Duarum eiusdem summitatum meminit *Innoc. III. lib. 1. cap. 57.* fortasse enim tunc temporis, ut apud nos, extremitates cum ornatu erant. *Leo IV. in epist. ad Episcopos,* non meminit Cinguli (quia non est vestis) inter vestes Sacerdotales.

h. *Accipit Manipulum.* Quarto loco indui Manipulum scribit aperte *Raban. loc. cit. cap. 18.* alij, vel negligunt ordinem vestium, vel Episcopatum ordinem seruant. *Mappulam Ordo Rom.* appellat, qua pituita oculorum, narium, & oris detergebatur, inquit *Alcuin. loc. cit. Sudarium Alcuin. idem, & Amalar. capit. 17.* quo sudor abstergitur. Cingulum brachiale, *Ord. Rom. in consecrat. Episcop. Fauonem Leo IV. epist. ad Episc. & Gemma cap. 208.* Manipulum *Rupert. lib. 1. capit. 33. & Hugo Victor. in Spec. capit. 6.* Phanonem, & Mantile *Rabanus de instit. Cler. lib. 1. cap. 18.* qui & Mappam parua vocauerunt. Linteum cincticulum sacerdotale, *Hesychius apud Bulerger. lib. 1. cap. 42. Aerem Chrysost. in Liturgia.* Decem ergo nomina certa Manipulus habuit; & apud antiquos Patres in usu fuisse tradit *Concil. Khemen. apud Burchardum lib. 2. cap. 50.* nomina quidem sunt ad placitum, sed reseadem est apud prædictos; tum ex fine, ad tergendum pituitam, & sudorem; tum ex eo, quia in læua secundum omnes portabatur.

Dubitat, An idem sit cum Manipulo Palla illa linoctima, quia ex lino erat apto ad tergendum, quam concessit Diaconibus S. Siluester, ut cum Dalmaticis ad læuam vterentur? affirmans sententia placuit valde Roberto Card. Bellarmino, quo cum eam communicauimus. Vox ipsa, linoctima, vim facit, quasi linocto-

ma, quæ ex duabus constat vocibus Græcis, altera significante linum, altera os; nam usus manipuli erat ad tergendum os, & oris pituitam, ut diximus: *S. Isid. lib. 19. orig. cap. 22.* habet: *Linoctima:* quam dicit ibidem esse ex lana, linoque contextam; & sic dictam, quia in stamine linum, in trama (hoc est sub tegmine) lanam habet. Stola volunt esse alij, ex *Damasc. citato in Actis Eccl. Mediol.* de cuius tamen expositione non constat; & Stola potius læuum, non læuam tegit: humerum, pectus, & dextram partem couestit: Manipulus propriè læuam partem tantum ornat. fimbriis additas manipulo describit *Rupert. loco cit.* qui primus inter Scriptores eum Manipulum appellauit. * quod si hanc vocem legas apud Seuerum Alexandrinum, seu Stephanum Eduentem, aduerte, quod est interpretum vox recetiorum; non Græcorum auctorum *Ruperto antiquiorum.*

i. *Osculatur Crucem in medio.* Ut supra de Amictu est dictum.

l. *Et imponit brachio sinistro.* Concordant omnes citati Auctores, eo fine, ut brachium dextrum liberius sit ad ministerium. vnde & ideo ministri Manipulos deponunt in induendo Pontifice, ut longè sint expeditiores in eo ministerio, quod notat *Durand. lib. 3. cap. 5.* Adde, quod dextra manu commodius tergebatur oculi, & os, mappula pendente à læua manu, ligari vero debet Manipulus infra cubitum, non supra, nec longus à manu, ut ex prædicto fine & usu constat.

m. *Accipiens Stola.* Orarium eam vocat *Ordo Rom.* in genere masculino; alij in genere neutro; quia Oratorum, hoc est, prædicatorum habitus est; ex *Alcuino supra.* quare non datur nisi Presbyteris, & Diaconibus, quorum tantum munus proprium est concionandi. ab oratione deducit *Beda vocabulum in Collectan. cap. de septem ord.* quia in oratione, & in ministerio Sacramentorum frequens est Stola vsus: Stola dicta est etiam in *Ordine Romano* à Greco *σολα*, id est, indumentum, vel à *σολω*, id est, orno. Ad genua tendit, ex *Amalar. lib. 2. cap. 20.*

nam

nam, licet Stola esset vestis candida per-
tingens ad talos vsque, vt ait *Auctor Cerem.*
lib. 1. cap. 204. tamen, introducta
Alba, seu Camisia sacerdotali, mutata est
Stola in torquem, vt *ibidem*. & apud *Du-*
rand lib. 3. cap. 5. cum simbrijs eam de-
scribit *Rupert. lib. 1. cap. 33.* eiusque vsus
habetur in *actis S. Clem. Metensis, pa-*
trui S. Clem. Papa apud S. Antonin. part.
1. tit. 6. cap. 26. qui Stola sua cinxit Dra-
conem. Sed & *Cedrinus apud Bueng. lib.*
1. cap. 38. scribit, Augustæ Stolas Apосто-
lotum fuisse repertas.

Stolam vero in Missa omnino adhibē-
dam esse decreuit *Concilium Braccar. 3.*
cap. 3. & habetur *23. cap. Ecclesiastica.*

n Deosculatur. *Durand. loco citato.* vt
de osculo amictus supra diximus. & im-
ponit collo, vt torquem, ait *Gemma loco*
cit. non longe à collo, contra quosdam.
longe enim à collo est proprium Episco-
pi. * premens ceruicem & vtunque hu-
merum, ait *Concil. Braccaren. citatum.* si
premit ceruicem ergo prope collum.

o Ante pectus in modum Crucis. Ita
Concil. Braccar. loco cit. quod tamen
Innoc. III. tempore, Romæ non obser-
uabatur, vt ipse indicat *lib. 1. capit. 54.* nisi
forte dicamus, eum ibi loqui de Stola
Pontificali, in qua neque hodie obserua-

tur prædicta forma Crucis; quia Crucem
pectoralem Episcopus habet.

p Ducit partem à sinistro humero.
Burchard. Hoc autem est notandum dili-
genter; tum quia à sinistro ad dexterum
latus Stola ductio prior in inemotiam
reuoat, me esse prius Diaconum, quam
Sacerdotem (Stola namque Diaconalis
est ab humero sinistro ad dextrum latus)
sicut Episcopus prius induit Tunicellam
Subdiaconi, & postea Dalmaticam Dia-
coni, vt quasi per gradus meminerit suæ
summæ dignitatis; tum quia in ordina-
tione Sacerdotis eodem prorsus modo
aptata fuit Stola collo eiusdē ab Episco-
po, & sic ad eiusdem rei memoriam est
continuandum; tum quia hac ratione, si
bene aduertas, pars dextera Stola for-
mans Crucem in pectore remanet supe-
rior supra partem sinistra eiusdem, quod
infra *tit. 3.* in simili casu, non casu fieri
dicendum est; pollice dextero, inquit
Rubrica, super sinistrum posito, in mo-
dum Crucis. Meminit autem huius ritus
in Stola distincte *Iuo Carnot. serm. de signi-*
fic. indumentorum.

q Extremitatibus Cinguli, &c. Et hoc
etiam describit *Iuo ibidem cum Innocen.*
Tertius lib. 1. cap. 54.

4 Si celebrans sit Episcopus r non ducit stolam ante pectus in modum Crucis, sed sinit
hinc inde vtrasque extremitates pendere. & antequam accipiat stolam, accipit par-
uam Crucem pectoralem, quam osculatur, & collo impostam sinit ante pectus chor-
dulis pendere; t manipulum quoque non accipit ante stolam, nisi in Missis Defuncto-
rum, sed accipit ad Altare, cum in Confessione dicit: Indulgentiam, illumque prius
osculatur.

r Non ducit stolam in modum Crucis.
Quia ante pectus gestat eius loco Crucē
pectoralem, quam ante Stolam accipit,
vt solus notat *Innoc. III. cap. 57.* qua de-
re infra cum de Vestibus Pontificalibus.
f Osculatur. scribit *Durand. lib. 3. c. 9.*

5 Postremo Sacerdos accipit u Planetam.

u Planetam. *Ordo Roman.* Vñatum
est vocabulum Planetæ, quicquid peget
Durandus apud Latinos antiquiores re-

t Manipulum quoque. De quo iccirco
Innoc. idem cap. 43. & 59. post Casulam
Episcopalem agit: apertius *Durand. lib. 4.*
cap. 7. & idem habetur in *Ordine Roma-*
no. causamque cum alijs dabimus in *tra-*
num. 6.

periri, *lib. 1. cap. 9.* vbi negat, fuisse vnquā
a Græcis vsurpatum. Planeta vero erro-
rem sonat, & limbus planeta Sacerdota-
lis

lis errabundus erat vtrinque, & ideo ad brachia reflectebatur, & subleuabatur; inquit Honor. in *Gemma* lib. 1. c. 27. Penula quoque dicta fuit, non tamen ea, de qua Paulus 2. *Timoth.* 4. Vide Baron. Anno 58. numer. 69. Casula item dicitur ab eodem Ordine Romano, hoc est, parua Casa, in *Gemma* loco citato. Infula ab *Vgone Victorin.* in *Specul. Eccles.* capit. 6. Tunica item à *Seuero Alexandrino* de *Ord. oblat.* Cappa ab *Isidoro* libr. 15. *Orig. cap.* 12. ex coniectura tantum, quia capitorum hominem. sed vide quæ diximus de Pluiali in prima parte tit. 19. numer. 3. contra *Durantum.* Phelonium dicitur in *Actis Eccl. Mediolan.* part. 4. lib. 2. Planetæ Sancti Petri meminit *Hugo Cluniacensis* in vita Sancti Hugonis Abb. quæ

6 Si sit Episcopus, & solemniter celebret, x accipit paramenta, & alia, vt in *Ceremoniali.*

x Accipit paramenta. hoc est, Caligas, Amictum, Albam, Cingulum, Crucem pectoralem, Stolam, Tunicellâ, Dalmaticam, Cirotheas, Planetam, Mitrâ, Annulum, & Manipulum: de quibus hoc loco, quia in Missali hoc ordine nominantur, & numerantur, omittamus tamen ea, quæ sunt communia Sacerdoti.

Caligæ, Sandalia, apud Sanctum Hieronymum in *Isai.* lib. 5. cap. 20. sunt idem. Soleæ dicuntur ab *Alcum* cap. quid sign. vestim. sed distinguuntur in habitu Episcopali ex *Innoc. III.* lib. 1. cap. 48. nam Caligæ primum induuntur vsque ad genua, & Sandalia generis sceminini, seu Sandalium apud alios, pedes tantum cõtegunt, Iuo Carnot. serm. de signific. indum. Sacerd. Caligæ, quia ligantur, sic dictæ, ex *Isid.* lib. 19. *Orig.* cap. 34. Cambagi, & Pedules in Ordine Romano. Cõpogi, à Sanct. Gregor. lib. 7. epist. 28. Campobi, ab *Amalar.* lib. 2. cap. 18. quorum vsus ab Apostolis manat, ex *Rabanoli* bro 1. *instir. cleric.* capit. 22. & probat ex *Marci* cap. 6.

De Cruce Pectorali, quam Phylacteria seu Filacteria (eo quod filo suspendi solet, *Viccom.* ait.) appellat *S. Gregorius Papa.* libr. 12. epist. 7. vt notat *Baron.* ex

asseruatur Parisijs, ergo ab Apostolis ortum habet. erant Planetæ totæ clausæ: post tempora Rupertii diuisæ sunt. & *Innocent.* indicat libro 1. capit. 42. & 58. olim cum Cruce, etiam in parte posteriori; nunc cum Columnæ potius specie, recentiori vsu, quæ & ad Passionem Domini spectat: quali Sacerdos sit inter Columnam, & Crucem Christi.

* Qui aliquam prædictarum vestium sponte omiserit, peccat mortaliter, ex cõmuni DD. sententia. Qui vero aliquod ex indumentis omittit in casu necessitatis, non peccat, ait *Diana* tr. 14. de celebr. *Miss. res.* 57. sed non explicat, quod omittiqueat. ego puto Albam, Stolam, Planetam singillatim omnino necessarias esse.

10. Diacono Anno 604. & 827. & Encolpium vocat *Nicephorus* Episcop. *Constantinop.* ad *Leonem III.* Papam; vt exponit idem *Baron* anno 811. solus aperte ante alios *Innocent.* Tertius ait, Crucem appellans pectoralem; quia pectus ornat, vt supra significauimus num. 4. & lamina Hebrææ eam suffectam esse tradit, idem, ibidem.

Tunicellæ, & Dalmaticæ originem, & causas attulimus supra in prima parte tit. 19. num. 5. quæ ambæ in Ordine Romano ad vsum Pontificis aliquando dictæ fuerunt Dalmatica maior, & minor; quia altera latior, altera strictior. Cur autem vtraque datur Episcopo? An quia in eo eminenter omnium Sacrorum Ordinum sunt gradus? An quia duorum testam. entorum custos? ita *Durand.* supra cap. 10. & 11. ex *Hugone Victorin.* in *Specul. Eccles.* cap. 6. Antea verò nõ induebant Dalmaticas Episcopi sine Papæ licentia, vt indicat *S. Gregorius* libro 7. epist. 118. ad *Aregium*, & habetur can. communis filius *distinct.* 23. primumque à *Siluestro* concessa est Episcopis Dalmatica, ex *Durand.* lib. 3. cap. 11. hoc est, aliquibus; sed sicuti ea, quæ in Ordine Romano lanea erat, serica deinde fuit, ex *Eduensi* capit. 11. ita, quæ

quæ aliquorum erat, omnium deinde Episcoporum facta est communis vestis.

Chirothecæ ab Ordine Romano dicuntur Manicæ, quia manuum sunt ornamenta. Conuenit enim, ut Episcopi quælibet pars ornatior appareat. ab Apostolis deducti hunc ritum *Gem. l. 1. de antiq. ritu. 215.*

Mitra, seu Apex, ex *August. 2. Ciu. 15.* seu Sertum cum gemmis, ex *Ennodio de Mitra Sancti Ambrosii*: seu Corona Sacerdotalis, ex *Ammiano Marcell. libr. 29.* seu Corona gloria, ex *Eusebio Casariensi libr. 10. Hist. cap. 4.* seu Pilei generis neutrius; vel Galea, vel Tiara, ex *Isid. lib. 19. Orig. c. 21.* seu Infula, ex *Hugo Vict. libr. 1. de Sacr. cap. 55.* seu Cidaribus; ex *Alcuino c. de singulis vestibus.* seu Phrygium, ex *Niceph. lib. 14. cap. 34.* quod imposuit capiti Sancti Siluestri Constantinus; seu Lorum, ex *Balsamone apud Buleng. de vest. Pontif. lib. 1. cap. 6.* seu Auriphrygium circulari, ab *Innoc. III. in serm. de S. Siluestro* (nomina multa eadem res) ab Apostolis ortum habet, ex *Baron. An. 34. num. 298.* & inter Episcopi insignia enumeratur, ad ornandum illius caput, & erudiendum Episcopum, ut infra. * Abbatibus non fuit concessa ante annum 1091. quo Urbanus II. eam dedit S. Petro Caneris Abbati Cluniacensis Ordinis, qui & eandem ut sibi minus congruam recusauit. *Acta Conc. Beneuent.* Alij docent, ante annum 1000. à Syluestro II. datam fuisse mitram Abbati S. Sauini Placentino, & à Leone IX. anno 1040. Abbati S. Iustinae Patauino, & extant hodie diplomata Placentiæ, & Patauij. Mitra verò (ut alia taceam nomina) ex *Varrone libr. 1. de lingua lat.* vox est Latina, Græca, & Syriaca, vel Hebræa, quæ verba interpretatur Iosephus Scaliger hoc modo: Mitra Syriacè, Diadema Græcè, Vitta Latinè, idè significant in lingua sua; nempe vinculum. *Calius Rodiginus libr. 16. c. 10.* à *μῆτρος* eam deducit, quod significat filium, ut *μῆτρα*, sit quasi *μῆτρα* ex filo, erat enim fascia ad obligandum caput, ex *Hier. in Is. 3.* ad usum seminarum in capite, *Judith c. 10.* virorum etià, ex *Goropio in suo Vertimo.* Sacerdotum quoque *Exod. 39.* vbi LXX. Cidarim legunt ex bif-

fo. Duo redimicula addebant Phryges in festis solemnibus per maxillas fluentia, ex *Hieron. Prado in Ezech. c. 21. vers. 26.* vel sub mentum ligabantur, ex *Buleng. loco cit.* quæ in nostra Mitra habentur, & forte ab iisdem Phrygibus auriphrygiata Mitra aliquid accepit: de qua in *Carim. Episc. lib. 1. c. 17.* Duo cornua Mitrae accepta puto à Cidari Hebræorum, referente quasi cornua Moyfis ex consortio Dei. *Nicol. Lyran. Exodo 28.* ex *Iosepho* asserit, quod Mitra in acutum tendebat, & quod lamina aurea secundum aliquos corniculata erat.

Pars Mitrae S. Siluestri asseruatur Romæ in Ecclesia S. Martini in Mōribus, quæ acuta formam refert, non altiore palmi communis manus. serico & auro est contexta, coloris cerulei cum imagine B. V. & pueruli Iesu inter duos Angelos stantes, Diaconali veste indutos. Valentiæ quoque visitur Mitra S. Augustini altioris formæ, & item acuta, qui, ut supra, eam Apicem appellauit: serica est & alba, quam cingit, & diuidit à cuspide linea carulea serico & auro texta. testatur eadem esse, *Martinus V. in serm. de S. Monica.* similem ergo vidi Bononiæ in Ecclesia S. Steph. auro, & margaritis ornatam, quæ erat S. Isidori Hispalensis, cuius corpus ibidem quiescit: ex quibus probatur antiquitas formæ in nostra Mitra. * Quod si velis cum Abb. Constantino Caietano, opusc. de tribus Hispaniarum Patronis, alium esse Isidorum, non Hispalensem, quem ille recte probat Hispali mortuum, & ibidem quiescere corpus eius, sed Italosiculum in Sicilia Episcopum, qui Bononiæ obiit; non perit argumentum nostrum de antiquitate, quia hi duo Isidori, ex eodem Caietano fuerunt condiscipuli S. Greg. Magni, & cogitanei. lubes auctores nomino, honoris & veritatis ergo; quod & facere debuerat recentior, qui de iure Abbatum scribens, in suum librum trāstulit ipsamet verba, quæ de Mitra, & alijs Abbatibus vestibus in hoc volumine scripsi, tacito Auctoris nomine, nominato in leuioribus alijs à se non semel.

Regula vero est, Mitram, & Baculum in Episcopis esse correlatiua, ut dicitur

in *Carimon. Episc. libr. 1. capit. 17.* & licet in Missali nihil de Baculo, quia ad eum assumendum nullam Episcopus recitat Orationem, sicut ad alia ornamenta præscriptas Orationes recitat in Missali positas, quarum causa de his hoc loco cum Missali agimus; tamen de eo breuiter hæc notabo; ne, Baculo omisso, à lectore sine baculo corripiar.

Baculus, Virga Pastoralis, Pedum Ferula. & Capuita sunt synonyma, ex *Iuone Carnot. epist. 8.* & *Hon. in Gemma libr. 1. cap. 217.* Cambucam alij vocant, apud *Petrum Comestorem in Histor. Exodi c. 52.* Cambuttam vocat *Ordo Romanus*, in *Dedicat. Eccles.* sed Capuita, & Cambutta corruptæ sunt voces, à Cambura voce barbara, quæ significat baculum retortû. Porro tres habet partes, summam retortam, vt *Pedum Pastorum*, recuruum ad colligendas, vt ait *Festus*, oues; mediam rectâ, imam acutam. talis est S. Saturnini Apostolorum discipuli, qui Tholosæ cum imagine Sancti antiquissima habetur; & Valenti S. Augustini Baculus, qui est eburneus, & rotûdus; & item S. Isidori, quem ego vidi Bononiæ, vbi supra, cum Mitra eiusdem. datur enim Episcopo, ad regimen animarum: vnde versus.

Curua trahit mites: pars pungit acuta rebelles.

Et sub imagine præfata S. Saturnini legitur iste versus.

Curua trahit, quos virga regit, pars vltima pungit.

Vt refert *Hugo Victor. Spec. Eccles. capit. 6. Innocent. autem III. lib. 1. cap. 62.* affert hoc carmen auctore incerto.

Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenra.

Idest, Collige vagos, sustenta debiles, & punge pigros. est autem Baculus vltimum Episcopi ornamentum. *Innoc. III. lib. 1. cap. 10.* quem gestat ille manu sinistra, quæ cordis esse dicitur, & partem curuam populo vertit. *Ceremon. Episcop. libro 2. cap. 8.* nec ornatur Sudario, quod conuenit Abbatiali; *Acta Mediol. Eccl. in Instruct. fabr. Eccl. ad differentiam Episcopalis.*

Annulus datur Episcopo, de quo *Optat. Milieu. libr. 1. contra Parmenidem,* & *Ordo Rom. in consecratione Episcopi.* qui & aureus debet esse, *Innocent. III. l. 1. c. 46.* & benedictus, vt in *Ord. Romano*, daturque ad honorem & significationem, quod Ecclesiæ suæ Iponus est; & quod velut Annulo signatorio non omnibus omnia reuelare mysteria debet: ita *Isidor. 1. de Eccles. Offic. cap. 5.* & regulariter quidem in digito indice manus dextera defertur; neque in gemma sculptum quid esse debet, ex *Durand. libro 2. de Rit. cap. 9.* sed in Missa Pontificali iubetur Episcopus gestare annulum in digito annulari dexterae manus. *Ceremon. Episcop. libr. 1. cap. 7. & libr. 2. cap. 8.* * cui & in eodem digito in consecratione datur concelebraturo cum consecrante. *Pontif. Rom. n.* Alij caueant, ne vnquam annulum gestent in Missa; qui expresse prohibitus fuit Protonotarijs non participantibus, & quibuscumque Doctoribus à Sacra Rituum Congregat. die 11. *Februarij 1623.* * & item Canonici cathedralium Ecclesiarum, qui se maiores æstimabant Protonotarijs, die 20. *Novembr. 1628.* Canonicoz vero nomine hac in re intelliguntur etiam Dignitates, siue sint, siue non sint de gremio Capituli.

Vltima Vestis Episcopi est Manipulus. *Ordo Roman.* de quo supra diximus non pauca. hoc loco quærimus: cur ille sit vltima vestis Episcopi? *Solus Durand. lib. 4. capit. 7.* hunc ritum in Episcopo declarat: & primo, inquit, quia dum eum accipit in confessione ante Missam, ornamentum accipiens inferioris ordinis, & ab inferiori ministro, idest, Subdiacono, cuius propria vestis est Manipulus, humilietur Episcopus coram Deo. Secundo, vt quod ore cõfiteatur se peccasse, per fructum boni operis, qui significatur in Manipulo ad brachium ligato, reficiatur in mente. Tertio, vt concessa temporalia per Manipulum adumbrata, videatur accipere per alienam manum, & cum sui cognitione in humilitate, ne ob temporalia eleuetur in superbiam. Quarto adnotandum, quod tunc bonorum operum mani-

manipulum cum præmio portabimus eū Christo, quando ad altare Dei æterni tribunal ludicis peruenerimus. nam Episcopus typum gerit Christi capitis nostri.

De Gremiali Episcopi, quia ad eius gremium ponitur, ita dicto, neque Missale, neque nos loquimur; & præterea nihil de eo occurrit dicendum, nisi quod Episcopo deseruit tantum super scemora, cum Planetam indutus sedet. Succinctorium dici putat *Vicecom. lib. 3. cap. 15. sed Innocent. III. libr. 1. cap. 10. tertium. Succinctorio dat locum; tum solus Papa eo utitur, Caremon. Papa libr. 2. cap. 14. & vsus eius est circa renes, ex Iuon. Carnot. loco cit.*

Pluuiiale item est Vestis Episcopi ad Horam Tertiam, Vesperas, Laudes, & Processiones, de quo diximus supra. De quibus autem Missale tacet, ut de Pallio Archiepiscopi, Orali Papæ, & alijs eiusdem vestibus ad Missam spectantibus, alias, Deo dante, scribemus.

Nunc breuissimam prædictorum omnium indumentorum subiiciamus significationem, quam supra promissimus; quæ triplex est, Anagogica, Allegorica, Tropologica, seu Moralis.

Anagogica significatio est de Christo, cuius imago gloriosa est Episcopus.

Allegorica est de passione Christi, quam Sacerdos minus gloriose vestitus indicat.

Tropologica, seu Moralis, eruditionem continet, conformem moribus Sanctorum quorumcumque; ministrorum Ecclesiasticorum, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi.

Expositio Anagogica Vestium Pontificalium, de Christo.

Caligæ & Sandalia denotant incarnationem Christi, de qua in *Psalm. 59. in Idumeam extendam calceamentum meum, ex Stephano Eduensi de Sacram. Alt. cap. 11.*

Amictus latibulum capitis, id est, diuinitatis in Christo, *Idem Steph. cap. 10.*

Alba Resurrectionis gloriam, *Idem*

Eduens. ibidem. nouitatem vitæ in Christo. Innocentius III. lib. 1. cap. 36. & munditiam eiusdem, S. Bonauent. de Myst. Missæ.

Cingulum charitatem Christi, cuius extremitates due sunt; fecit & docuit. *Innocent. cap. 37. Maiestatem deitatis, S. German. in Theoria, Virginitatem Christi, Bonauent. loco cit.*

Crux pectoralis passionem Christi exemplar passionum aliorum Martyrum, quorum Reliquiæ in Cruce asseruantur, nihil apud Auctores inueni in hoc sensu anagogico.

Stola designat obedientiam Christi, ex *Stephano Eduensi loco citato*; & voluntariam seruitutem *Bonau. loco cit.*

Tunicella doctrinam Christi inconsumibilem, quæ scindi non potest. *Innocent. cap. 39.*

Dalmatica misericordiam Christi erga nos latam, & largam, *Idem cap. 40.*

Chirothecæ, hædorum pelliculæ, similitudinem carnis peccati in Christo. *Idem cap. 41.*

Planeta Ecclesiam vniuersalem, Christi vestem: posteriorem quidem partem antiqui Testamenti; anteriorem noui, *Idem cap. 42. integra ea erat, vndiq; clausa antiquitus, quia vna Ecclesia est, Rupert. 1. cap. 22. Plenitudinem gratiæ Christi, ex Biel. lect. 11. indicat.*

Mitra summam Christi honorificentiam, *Innocent. cap. 44. Baculus potestatem, Idem cap. 45.*

Annulus perfectionem donorum Spiritus Sancti in Christo. *Idem cap. 46.*

Manipulus in læua beatitatem Christi, qui Viator, & Comprehensor erat. *Idem cap. 43. vel humilitatem Christi, Bonau. de Myst. Miss. Vel amorem cordis ad passionem, Toler. lib. 2. cap. 2. fufius ista leges explanata locis citatis.*

Expositio Allegorica Vestium Sacerdotalium de Passione Christi.

Amistus significat velamen faciei Christi, *Gabriel Biel in Cap. lect. 11. seu Coronam Spineam. nam velat caput,*

put, non faciem, amictus, *S. Thom. 3. part. quest. 83. art. 5.*

Alba Vestem ab Herode Christo datam *S. Thom. quest. 40. art. 7.*

Cingulum flagellum à Pilato iussum. *Durand lib. 3. cap. 4. vel funes. S. Thom. loco cit.*

Manipulus funem, quo captus est, *S. Thom. loco cit.*

Stola ligaturam ad Columnam, *Durand cap. 5. vel Crucem, S. Tho. loco cit.*

Casula purpureum Vestimentum coram Pilato, *S. German. in Theoria*

Sex numero sunt Sacerdotales vestes; in quarum senario numero, ait *Zachar. And de Missa lib. 2. cap. 1.* recolenda est illius passio, qui sex diebus creatum mundum, sexta ætate, sexta die, & hora sexta eundem reparavit.

Expositio Tropologica omnium vestium Pontificalium, & Sacerdotalium.

Multæ sunt, eaque ornatissimæ Sacerdotum Tunice, quia Sacerdotalis Ordo est veluti oculus ipsius Dei, vel Ecclesiæ, quibus per *Zachariam cap. 2.* dicitur. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei;* & sicuti multis tunicis munitur oculus, & tegitur, itaque adeo speciosus, ut Iridis speciem referat, quod late docet *Galenus de usu partium lib. 10.* ita Sacerdotes tam varijs, tamque ornatis voluit Deus vestiri tunicis; ut memores essent, se tanquam oculos à Deo diligere, illudque muneris sui proprium esse, ut in Ecclesia Dei oculorum vice fungantur.

Itaque Caligæ, & Sandalia monent, gressus rectos esse faciendos, & genua roboranda in præparationem Evangelij, quod est proprium Episcoporum, & prædicatorum: & item affectuum custodiã, qui sunt pedes animæ, ex *Iuone Carnot. serm. de signif. indum.* concordant hæc cum Oratione, quæ dicitur ad Caligas.

Amictus docet decem: Labores esse ferendos, *Alcuin capit. quid signif. vestim.* Vel custodiam vocis, quæ formatur in collo, *Amalar. lib. 2. cap. 17.* Vel spem cælestium, qua onus portamus, cuius Vitæ

duæ sunt, fides, & operatio; timor pœnæ, desiderium gloriæ, *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 201.* Vel iustitiam, *Hugo Vict. in Specul. Eccles. cap. 6.* Vel munditiam bonorum operum, *Raban. de instit. Cleric. lib. 1. cap. 15.* Vel Galeam salutis, *Gemma lib. 1. cap. 82.* concordat hoc cum propria Oratione; Vel fortitudinem operum cum duabus quasi vittis, intentione, & fine, *Innoc. lib. 1. cap. 50.* Vel fidem, *Biel. lect. 12.* Vel fiduciam, *Scortia lib. 2. cap. 8.* Vel contemplationem, *S. Thom. quest. 83. artic. 5.*

Alba connotat duodecim: Perseuerantiam, *Alcuin. supra.* Vel castigationem totius corporis, *Amalar. supra cap. 18.* Vel castitatem totius vitæ, *Gemma supra cap. 202.* Vel munditiam animæ, *Hugo Vict. loco cit.* & concordat cum propria Oratione, quæ dicitur ad Albam, Vel munditiam carnis, *Idem Erud. Theol. lib. 1. cap. 46.* Vel continentiam, Vel summam iustitiam, *Raban. cap. 16. supra.* Vel novam vitam Sacerdotis, *Rupert. supra cap. 20.* Vel lorica iustitiæ, *Gemma libro 1. cap. 82.* Vel munditiam vitæ latam in libertatem filiorum Dei, *Innocent. III. supra cap. 51.* Vel fidem & innocentiam, *S. Thom. loco cit.*

Cingulum indicat septem: Discretionem moderatricem virtutum omnium, *Alcuin. supra.* Continentiam, *Amalar. supra cap. 22.* Custodiam cordis, *Gemma cap. 203.* Castitatem corporis, *Hugo Vict. supra.* Feruorem continentiam, ne sit remissa, *Raban. cap. 17.* cõcordat cum Oratione propria. Arcum contra hostes, *Gemma lib. 1. cap. 83.* Fortitudinem, *Hisych. lib. 5. in Leuit.*

Crux Pectoralis memoriã est Passionis Christi, & Martyrum, ut eam Pontifex recondat in pectore, *Innocent. III. lib. 1. cap. 53.* concordat cum sua Oratione.

Stola decem significat: Iugum Christi est; feratur ergo utroque humero, *Alcuin. supra.* ad genua tendit, ad humilitatis indicium, *Amalar. supra capit. 20.* ab humeris ad utrumque latus descendit, ut per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris muniamur. Cingulo colligatur, quia virtutes

tes virtutibus iuuantur, *Iuo Carnot. supra*. Obedientiam Euangelij significat, quæ tum à sinistro humero actiua vitæ, tum à dextero contemplatiua Crucem in pectore format, & mundo crucifixum facit, *Gem. lib. 1. cap. 204*. Fortitudinem cum perseuerantia, *Hugo dicto capit. 6*. Munditiam vitæ, *Idem supra cap. 48*. Orarium ad pectus est, vt ore & corde precetur, *Raban. supra cap. 19*. Hasta est contra hostes, *Gemma supra cap. 82*. Memoria est Passionis Domini & Crucis in pectore, *Bonauent. in Mysterijs Missæ*.

Tunicella quæ non videtur in Episcopo, demonstrat virtutes intimas Episcopi proprias, *Amalar. lib. 2. cap. 22*.

Dalmatica immaculatæ vitæ typus est, *Durand. supra cap. 111*. Liberalitatis erga pauperes, *Innoc. III. capit. 56*. & ideo fuit etiam data Diaconis, quorū munus erat præcipuū ministrare mensis. *Act. 6*. Religionis immaculatæ, quæ ex *Iacobo est apud Deum Patrem, visitare pupillos, & viduas in tribulatione, & immaculatum se custodire, Amalar. cap. 21. supra*. Charitatis geminæ, *Hugo Victorin. supra capit. 6*.

Chirothecæ manus tegunt, vt opus sit in publico, intentio in occulto, *Gemma cap. 215*. vel exempla Sanctorum præmanibus habenda esse monent. *Durand. 3. cap. 12*.

Planeta quæ super omnes est, charitatis est Symbolum, *Alcuin. supra*: ideo duplex est, ante pectus, & post humeros, vt Deus ametur, & proximus; amicus, & hostis, *Amalar. cap. 19*. parua casa est, quæ totū hominem tegit, charitas, *Gemma lib. 1. cap. 207*. Vel prudentiam cum charitate duæ Casulæ partes persuadent, *Hugo supra cap. 6*. contra hostes Clypeus est, *Gemma dicto capit. 82*. reliqui supra citati charitatem interpretantur. Pars anterior strictior est, quia Deus vnus; posterior est latior, quia proximi amor est multiplex. *Tolet. lib. 2. cap. 2*. Obedientiæ denique significat ex *Bellarino nostri Ordinis in Doct. Conc. Trident. part. 3. cap. 5. num. 6*. Concordare potest Oratio propria cum prædictis, quia iugum amon-

Gauant. Rubr. Miss.

ris Casula est, & Stola iugum patientiæ, inquit *Suar. 3. par. disp. 83. sect. 2*.

Mitra cum duobus cornibus sciētiam requirit vtriusque testamenti contra hostes, *Hugo Victor. supra cap. 6*. duæ vittæ, seu fimbriæ posteriores, sunt Spiritus, & Littera: ad humeros pendent, vt, quod docet Episcopus, opere compleat, *Innoc. III. cap. 60*. Baculus correctionem pastorem docet, ea ratione, qua *Hugo Victorin. dicto cap. 6*.

Per Baculum rectum doceas Episcopo viuere &c. rectè per flexus ferri properes misereri.

Annulus fidei Sacramentum est cum Sponsa, à qua nunquam discedendum est, ex *Stephan. Eduen. de Sacra. Altaris cap. 2*. fertur in digito indice manus dextera, quia digitus index salutaris dicitur à *Durando libr. 2. de rit. capit. 9*. digitus autem significat Spiritum Sanctum, cuius dona Episcopus distribuit in ordinatione Cleri, *Innocent. III. cap. 46*. In Gemma nihil sculptum esse debet, ex *Synodo Mediolan. de sacra suppellectili*, vt Deum ipsum in Annulo veneremur Episcopi.

In Missa vero Pontificali fertur annulus in digito dexterae manus, non autem sinistrae, quod est sponsæ proprium: & item in digito annulari, qui est remotior ab indice; ne indice quasi coronato ab annulo Episcopus vti videatur ad consecrationem Corporis Christi, si, quod sentio, dicere liceat: nam annulus corona manuum dicitur à sapientioribus, & coram Christo digitorum coronam deponere conuenit, seu remotius saltem gestare. vnde & alijs, vt dictum est supra, prohibetur vsus annuli in Missa; tum ad differentiam Episcopi; tum ad humilitatis indicium coram Sanctissimo Sacramento, quod manu tractari debet.

In Manipulo septem disce: quia portatur in sinistra, præsentem vitam laboriosam repræsentat, *Alcuin. supra*. Repudium mundanæ cogitationis, quia eo tergebatur pituita, *Amalar. supra cap. 24*. Pœnitentiam cum fletu, ad tergendas

F animæ

animæ labe, *Gemm. an. 208.* & concordat cum Oratione, quæ dicitur ad Manipulum. Vigilantiam contra accidiam, quia eo tergebantur oculi, *Eduens. cap. 10.* cõtra hostes Claua est, *Gemma d. cap. 82.* Discretionem deuotam, *Biel. lect. 12.* Retributionem futuram bonorum operum, *Rub. lib. 1. cap. 33. ex Psal. 125. venient cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Verum clausula sit cum *Iuone Carnot. ferm. cit.* ornamenta hæc, ait. non sunt virtutes, sed virtutum insignia, quibus tãquam scripturis vtẽtes admonẽtur, quid debeãt appetere, quid vitare, & ad quem

sua facta dirigere. Prouideat ergo, inquit *Innoc. III. capit. 64.* diligenter Episcopus, & attendat Sacerdos studiose, vt signum sine significato non ferat, vt vestem sine virtute non portet, ne forte similis sit sepulchro. deforis dealbato; intus autem omni pleno spurcitia. quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus non induitur, quanto venerabilior apparet hominibus, tanto indignior redditur apud Deum. Pontificalem itaque gloriam iam honor nõ commendet vestium, sed splendor animarum. *Hæc Innoc.*

De ingressu Sacerdotis ad Altare. II.

1 Sacerdos omnibus paramentis indutus, accipit manu sinistra Calicem, vt supra præparatum, quem portat eleuatum ante pectus, bursam manu dextera super Calice tenens, & a facta reuerentia Cruci, vel Imagini illi, qua in Sacristia erit, capite cooperto accedit ad Altare, b Ministro cum Missali, & alijs ad celebrandum necessarijs (nisi ante fuerint præparata) c precedente, superpellicium induto, procedit autem oculis demissis, incessu graui, erecto corpore, si verò contingerit eum transire ante Altare maius, capite cooperto, faciat ad illud reuerentiam. si ante locum Sacramenti, d genuflectat. si ante Altare vbi celebratur Missa, in qua eleuatur, val tunc e ministratur Sacramentum, similiter genuflectat, & detecto capite illud adoret, nec ante surgat, quam Celebrans deposuerit Calicem super Corporale.

2 Facta reuerentia. Hæc vox, quæ hoc loco primum occurrit, *Reuerentia*, est nomen genericum, quod habet species, idest, inclinationem capitis, vel genuflectionem; poniturque in sequentibus Rubricis iuxta specificam significationem, quæ rei congruit, cui fit reuerentia: quod semel dixisse, sit satis. & hoc loco reuerentia fit capite cooperto, & profunde ex numero seq. inclinato. non enim verbum illud, cooperto, concordat tantum cum sequenti, accedit; sed etiam cum precedentibus, nec inconuenit, cum paulo post idem fieri præscribatur, quando transit Sacerdos ante altare maius, in quo item Crux esse debet, iuxta Rubricam superiorem in prima part. tit. 20. Coopertum vero caput hoc loco significat cum birreto, quare de Regularibus non loquitur

Rubrica, * quos neque decet vti birreto, nisi sint Canonici Regulares.

Prima fit hoc loco de sacris imaginibus mentio; de quibus præclare scripsit *Tobias noster de Sacris Templis part. 1. cap. 63.*

b Ministro cum Missali. Si Missale tantum gestandum erit, quod magis deceret, illud portet minister ambabus manibus erectum ante pectus, manus apponens angulis inferioribus eiusdem. cæterum sine ministro celebrari non debet: de *Fil. presbyter. tit. 17. cap. proposuit, ex Alex. III. sub mortali ex S. Thom. quest. 83. art. 5. ad 12.* neque minister fœmina sit, *Azor. lib. 10. cap. 29. vbi fufius, ex cap. inhibendum. de cohabit. Cleric. ex Conc. Magunt. Vnus autem sufficit minister, ex Conc. Nanetten. cap. 30. apud Iuon.*

Iuon. 3. part. cap. 70. posset tamen excusare necessitas, vt sine ministro fieret Missa, & Sacerdos responderet sibi, vt ad, *Orate fratres*, & ad, *Kyrie*. Vel prædiceret laico præsentem quæ respondere debet; ne populus careat Missa. *Suar. disput. 88. sect. 2.*

c Præcedente. Eodem modo incedente, vt mox dicitur de Sacerdote, oculis demissis, & incesu modesto, factis debitis reuerentijs Cruci in Sacristia, altarique maiori simul cum celebrante, a latere sinistro eiusdem paulo post eum.

d Genuflectat. Cooperto adhuc capite, ne amota manu dextera cadat aliquid de Calice. Sacramento vero patente in altari, caute se gerat, dum amouet manum dexteram ad detergendum caput, iuxta proximam Rubricam. * neque incedat

2. Cum peruenerit ad Altare, stans ante illius infimum gradum, f caput detegit, birretum ministro porrigit, & Altari, seu Imagini Crucifixi desuper posita profunde inclinatur. Si autem in eo sit g T abernaculum Sanctissimi Sacramenti, genuflectens debitam facit reuerentiam. tunc ascendit ad medium altaris, ibi h ad cornu Euangelij sistit Calicem, extrahit corporale de Bursa, quod extendit in medio Altaris, & super illud Calicem Velo coopertum collocat. Bursam autem de cornu Euangelij. Si in Altari paramenta accepit, hoc idem facit, antequam descendat ab Altari, vt Missam inchoet.

f Caput detegit. Sanctus Paulus 1. Cor. 11. omnis vir orans velato capite deturpat caput suum. dixerat autem paulo ante, caput viri, Christus. Signum enim est libertatis, sicut in fœminis, & Sacerdotibus Hebræis velatio capitis indicium est seruitutis, & subiectionis. nudo capite, quia non erubescimus, ait Tertull. lib. de Orat. Zacharias itaque Papa cap. nullus de cons. dist. 1. iussit, ne velato capite Sacerdotes adstarent Altari. peccaret autem, si absque iusta causa, & sine dispensatione, tecto capite, etiam pileolo, quis celebraret. Si vero necessitas adsit, & difficile sit petere dispensationem, vel non sapè accidit, excusatur a peccato. Silu. verbo Missa 1. q. 2. §. 1. sed eo casu secreto celebret, Nauarr. de celebrat. Miss. consil. 7. num. 1. & quamuis ibi concedat idem Nauarr. posse renouari antiquum ritum amicti caput Amictu, qui ante

Albam assumitur, negat tamen, nisi incommodæ valetudinis gratia, *Aror. sup. cap. 28. quest. 16.*

Verum Sedi Apostolicæ reseruata est hæc facultas concedendi pileoli vsum, tū ex Decreto, quod est Papale, & in Conc. Rom. tum ex praxi Romana. nam sacra Cōgregatio Card. super negotia Episcoporum 2. Ian. 1590. & 17. Ianuarij 1595. concessit, extra Canonem, vsum pileoli Episcopo Fauëtino; & respondit Archiepiscopo Vrbinati, eo non posse vti sine licentia Sedis Apost. Idem sensit Sacra Rituum Cong. 31. Ian. 1626. & 24. April. eodem anno, ad Papam scilicet spectare hanc dispensationem.

* Afferunt DD. dispensationem hanc (sine qua nõ sufficit iusta causa, vt dicitur in Defectib. tit. 10. nu. 1. si celebrat, inquit, capite cooperto sine dispensatione) fieri posse ab Episcopo; & id dicunt quidem,

F 2 sed

sed nō probant, at canon ilie tām Episcopo quam Presbyt. prohibet, ne velato capite assistat altari. An ergo Episcopus, cui fuit prohibitum à Papa, secum ipse, & cū alijs dispensabit? *Io. Andr. post Host. in cap. 1. de sup. negl. prel. in 6.* dicit notabile verbum (obseruante hoc *Sylu. V. Dispensatio q. 13.*) vbi Canones, ait, imponunt legem ipsis Episcopis, non dispensat Episcopos, nisi hoc reperiatur concessum, & Romæ vidi pauperes gratis dispensatos à Summo Pontifice. Hinc prædictæ S. Cōgregationes constanter remittunt ad Papam, vt dispenset; & ita respondit rursus S. Rit. Congr. die 26. Febr. & 7. August. 1628. à quibus non decet dissentire Decretis. Vide initio Missalis Recogniti sub Urbano VIII. Decretum hac de re impressum.

g *Tabernaculum.* Hic prima mentio de Tabernaculo immobili SS. Sacramenti, quod appellatū est Pastophoriū à *Clem. lib. 8. Cōst. Apost. c. 13.* hoc est, Thalamus, ex *Hier. c. 40. in Ezech.* Ad formam colubæ fabricabatur illud ætate S. Basilij, ex *Amphil. in eius vita*, item ex auro, vel argento, *ibid.* Armariolū ligneum erat apud

3 *Si est consecraturus n plures Hostias pro communionem faciendam, quæ ob quantitatem super patena manere non possint, locat eas super Corporale ante Calicem, aut in aliquo Calice consecrato, vel o vase mundo p benedicto ponit eas retro post Calicem, & alia patena, seu q palla cooperit.*

n *Plures Hostias.* Hoc est particulas, ita dictas *infra titulo 10. num. 6.* de qua voce vide *Baron. Ann. 57. numer. 149.* vbi *Tertull. de Monogam. capit. 11.* eas vocat Bucellas, & *S. August. Particulas.* *Albaspinus* tamen explicat *Tertullianum in Notis ad eundem*, de eleemosynis, quæ pane erogato fiebant.

o *Vase mundo.* Id est, Pixide, *infra tit. 10. num. 6.* quam vocem vsurpat *Saneus Leo Papa ad Michael. Imper.* Ciborium etiam à cibo, quem continet, appellauit, & paruum Ciborium *Sæctus Chrysof. hom. 42. in Acta Apostolorum.* Turrim vocat, quæ à Diacono gestari poterat fortasse ob formam, *Gregor. Turonen. lib. 1. de gloria mart. cap. 86.* frequen-

Rennerum S. Laur. de quo Durand. libr. 1. cap. 16. *quod autem hic dicitur, *genus estens debita facit reuerentiam*, intellige vnico genu, vt alias diximus.

h *Ad cornu Euangely sedit.* An cornu nobilius prima vice Calicem excepti? sed re vera hoc fit, quia cornu Epistolæ occupatur à Missali.

i *Extendit in medio Altaris.* Solent multi acu pingere Crucem in Corporali, circa oram, & in medio; & tunc congruit, vt latus illud ad anteriorem partem Altaris referatur. *Acta Mediol. Eccles.* Osculantur autem eadem Crucem osculaturi Altare, quod nec approbo, nec reprobo. certe conuenit, vt ora corporalis oræ Altaris tægat, vt manus intra Corporale post consecrationem cõtineantur cōmodius.

l *Velo coopertum.* In anteriori parte lateat totus Calix, quoufque reuelato Calice, reuelentur propria passionis Christi mysteria, vt dicemus, cum de Offertorio habet igitur mysterium velatus Calix.

m *In Altari paramenta.* Ex tolerantia hoc dicitur, deficiente Sacristia, & eo casu fiat, quod supra diximus *tit. 1.*

tius Pixidem *Symmachus Papa in libro Pontificali.* Arca illustrationis Dei dicta est ab *Hesychio*, apud *Buleng. libr. 2. cap. 18.*

p *Benedicto.* *Burchardus*, ait consecrato. late tamen fumitur hic consecratio pro simplici benedictione, quæ habetur in *Ordine Romano* sine vnctione. decet enim Pixidem benedici saltem, vt Corporale: & ab eo benedici potest, à quo & Corporale.

Nec est necesse quod sit eiusdem materiæ, cuius est Calix, vel Patena; quia nullum ius de hac re, *Suarez tertia par. disputat. 81. sectione 7.* qui monet, in vase inferioris materiæ, carente etiam auro lito, includendum esse aliud vas lineum

lineum simile Corporali, ob reuerentiam tanti Sacramenti, sed melius est linire auro vas interius ad dignoscenda, & colligenda fragmenta; & experientia teste, amylum, quo linū illud imbuitur, ge-

nerare solet animalia quædam minuta in Pixide.

¶ *Palla cooperit*. Si Pixis proprium habet operculum, eodem tegatur.

† *Collocato Calice in Altari accedit ad cornu Epistolæ, Missale super cussino aperit, reperit Missam, & signacula suis locis accommodat. Deinde rediens ad medium Altaris, facta primum r. Cruci reuerentia, s. vertens se à cornu Epistolæ, descendit post infimum gradum Altaris, ut ibi faciat Confessionem.*

Apertio libri ad Sacerdotem spectat, qui representat Agnum aperiens librum, *Apocal. 5. ex Innoc. III. lib. 2. cap. 3. r. Cruci reuerentia*. Cum capitis inclinatione, quod in sequentibus obserua; & fit semper profunda, ut supra, num. 2. dictum est.

* Multi addunt similem cruce reuerentiam collocato calice in Altari, antequam accedat ad librum aperiendum, qui ritus placet, uti valde prius, & habetur in *libello de Cæremon. Missæ edito Roma 1628.*

eo quia fit post actionem circa calicem, quæ moram habet.

† *Vertens se à cornu Epistolæ*. Sensus horum verborum est iuxta motum naturalem, qui clarius describitur *infra tit. 5. num. 1.* cum celebrans dicturus est; *Dominus vobiscum*; & militat in utroque casu eadē ratio motus à dextera Sacerdotis, quæ est sinistrum latus Altaris.

† *Post infimum gradum*. Non supra gradus, sed in plano Cappellæ, ad humilitatem coram Deo magis indicandam.

§ *In Missa solemnī u in Missale apertum super Altare, calix uero, & x alia necessaria preparantur y in Credentia cooperta linteo, antequam Sacerdos ueniat ad Altare. Ipse autem z procedit cum Diacono, & Subdiacono, qui capite cooperto, simul cum eo tenent manus iunctas ante pectus, a Acolythy uero ante eos deferunt candelabra cum candelis accensis, quæ deinde b collocantur super Credentia; & cum peruenerit ante infimum gradum Altaris, ibi medius inter Diaconum a dextris, & Subdiaconum a sinistris, c antequam ascendat ad Altare, facit cum ipsis (ut infra) Confessionem.*

Ritus, & Cæremoniæ in Missa solemnī seruandæ parcius in Rubricis Missalis sunt descriptæ; tum quia de his in Cæremon. Episcoporum paulo ante Missalis recognitionem actū erat satis; tum quia minutiora persequi nō videbatur in Missali peropportunitate. quare, ne quid in his nostris Commentarijs Sacrorum Rituum studiosiores desiderent, addam suis locis non pauca, immo plurima, quæ in Congregatione habita super Missalis recognitione, sub Clem. VIII. me quoque præsentē, declarata fuerunt, adnotata iam magna ex parte in Cæremoniali Cōgregat. nostræ, multo cum labore nostro, & iussu Capituli Generalis nostri, eius Gauant. Rubr. Miss.

demque auctoritate approbato, & edito, & locupletius Anno 1637.

Illud autem primum admonebo, Missam solemnem, de qua hic loquimur, dici in Rubric. Principalem, & Conuentualem. Publicam uocat *Ordo Romanus*, titulo de *dedicat. Eccles. & Concil. Vafens. 1. capit. 2.* Canonicam *Sanctus Gregorius in libr. Capitulari capit. 45.* Generalem *Microlog. capit. 45.* tum eam fuisse antiquiorem priuata, ut ex *Dion. de Eccles. Hier. colligitur*, & *Clemente in Constit. Apostolicis.* nam Baron. *Ann. tantum 418* Missæ priuatę nouit originē.

Ea uero est solemnī hoc loco, quæ in festis solemnioribus cantatur; in

qua nihil omittitur, quod ad solemnitatē indicandam spectat. nam in profectis cātantur quidem Missæ cum Ministris; sed aliquādo absque incensatione Altaris, & Chori, sine credentia, sine osculo pacis: quæ tolerantur potius, quàm conceduntur in Collegiatis (aiunt) vt inter festa & profecta appareat differentia. quo casu Subdiaconus portat Calicem, Diaconus librum de Sacristia ad Altare. Hic, deposito, & aperto libro, descendit ad celebrārem, cum quo Confessionem facit; & interim Subdiaconus, explicato corporali, collocat Calicem in medio Altaris; quod etiam innuitur *infra tit. 7. num. 9. initio*; eodemque modo, finita Missa, reuertuntur in Sacristiam. toleranda hæc sunt potius, quàm concedenda, & de his nō scribimus, quæ minus approbamus.

u Missale apertum super Altare. Per Cæremoniarium, aut Sacristam poni debet, antequam celebrans incipiat Cōfessionem, si minus illud, antequam veniat ad Altare, collocatum fuerit: quia etiam in Missa priuata aperitur Missale ante Confessionem.

x Alianeecessaria. Nimirum Missale vnū, seu duo, pro Epistola, & Euangelio cantandis. Velum longum pro Subdiacono, Peluiculam cū viceolis & manutergio, Calix cum Purificatorio, Hostia in Patena, Palla, Velo, Bursa cū Corporali. Calix autem erit in medio Credentiæ: cætera hinc inde.

y Incredentia cooperta linteo. Erit hæc breuis, demissa, simplex, à latere Epistolæ, sine gradibus, sine Cruce, vel imaginibus, cooperta linteo vsque ad terram, vnde quaque pendente, *Cæremon. Episcop. libro 1. cap. 12.*

z Procedit cum Diacono, &c. Antequam exeant e Sacristia, celebrās imponat, capite aperto, incelsum in Thuribulum, ministrante Diacono nauiculam, & Thuriferario Thuribulum, cum benedictione, eo modo prorsus qui describitur *infra tit. 4. num. 4.* & nos ibidem exponemus. Thuriferarius autem portans Thuribulum manu dextera, in anulum quidem maiorem pollice immisso, anulum ve-

rò catenæ mediæ, siue operculi, annulari digito sustentans, & nauiculam, illius scilicet pedum, sinistra manu tenens ita, vt pars, quæ aperitur; à parte exteriori sit, non pectus respiciat, præcedit ante omnes, sicut in sacris processionibus: Diaconus, & Subdiaconus, de quibus hic, procedunt capite cooperto, vnus post alium, *Hugo Victorin. de offic. Eccl. libro 2. cap. 14.* Pares autem cum celebrante, si hic pluuiale sit indutus pro asperione aquæ benedictæ: *Cæremon. Episcop. lib. 2. cap. 30. & 31.*

a Acolythi, &c. Latine Ceroferarij, quorum ordo apud Baron. idem est, ac Acolythorum *Anno 58. num. 70.* qui sint pares statura, vt equalia in motu sint candelabra. Ferant autem eadem illi, ita vt, qui à parte dextera incedit, apponat dextram nodo candelabri medio, sinistram pedi eiusdem: & qui à sinistra incedit, è conuerso sinistram nodo, dextram pedi. Si adsit Cæremoniaris, procedit solus post Acolythos, *Cæremon. Episc. lib. 2. cap. 3. in casu simili.*

b Collocantur super credentia. ante Confessionem, *Cæremon. Episcop. lib. 2. cap. 8.* & collocantur accensæ in cornibus mensæ anterioribus, ad differentiam candelaborum, quæ collocantur in Altari, & vt vsui præsto sint Acolythi.

Birreta celebrantis (qui dat Diacono suum) & ministrorum deponuntur à Cæremoniarario extra credentiam super aliquod scamnum, puta, vbi sunt fessuri, vel in alio loco decenti.

c Antequam ascendat. Genuflectit, si in Altari est Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti, vel si non est, caput profunde inclinat Cruci, antequam incipiat Cōfessionem. Ministri vero omnes, etiam Cruci, quæ in altari est, genuflectunt in tota Missa, *vt in tit. 4. num. 7. expresse habetur.* Simile quid habes in Absolutione post Missam Defunctorum, in qua Diaconus genuflectit Cruci, quam portat Subdiaconus; ergo genuflectunt Cruci inferiores Ministri ad differentiam celebrantis. ad Confessionem autem genufle-

nusflectunt Acolythi, & Thuriferarius prope Credentiam. Cæremoniarius, si adest, genuflectit ubi vult à latere commodiori ad functionem suam, cui neque stãti assignari potest certus locus in presbyterio; vt plurimum stabit à cornu Epistolæ.

Porro processio ante Missam antiqua est, & habetur in *Ordine Romano* cum Acolythis candelabra, & incensum portantibus, cuius mysteria, sicut & sequen-

tium rituum, vno in loco collecta post finem Missæ totius indicabimus. vna cum Mysterijs Missæ priuatæ.

* Si in hac processione contingat transire ante altare Sanctiss. Sacram. fiat, vt supra, in Missa priuatâ; sed celebrans semper detegat caput, quia non gestat Calicem; & genuflectat medius inter ministros, qui & eadem cum eo præstare debent.

6 In Missa Pontificali omnia seruentur, vt in Cæremoniali ordinatur: cuius ordinem Episcopus nunquam prætermittat, quandocumque cum Diacono, & Subdiacono paratis celebrat.

De Missa Pontificali nihil habet amplius Pontificale modernum post editionem Cæremonialis Episcoporum, in qua tradita est integra Pontificalis Missa.

De principio Missæ, & Confessione faciendâ. III.

1 Sacerdos cum primum descenderit d sub infimum gradum Altaris, conuertit se ad ipsum Altare, ubi stans in medio, e iunctis manibus ante pectus, extensis & iunctis pariter digitis, & f pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis, (quod semper seruetur quando iunguntur manus, præterquam post consecrationem) detecto capite, facta prius Cruci, vel Altari profunda reuerentia, vel, si in eo sit tabernaculum sanctissimi Sacramenti, facta genuflexione, erectus incipit Missam.

d Sub infimum gradum. Clarior loquendi modus, & habetur num. 4. ante infimum gradum.

e Iunctis manibus. meminit Nicol. Roman. Pontif. ad cons. Bulgarorum rescribens, de constrictis ante pectus manibus in oratione; & ait, fieri humilitatis gratia, quia in Evangelio (Matth. 22. ligatis manibus) reproborum manus ligari reperiuntur. quasi dicat orans: Domine, ne ligari manus præcipias, quia ecce iam eas ligavi, & ecce in flagella para-

tus sum. Hæc ille. Item iunctio manuum deuotionem significat. Durand. lib. 4. cap. 7. supplices etiam manus indicant, supplicio destinatas esse.

f Pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis. ita Burchardus. Quadrat iunctioni manuum secundum prædicta. Nam forma hæc, & signum Crucis excirât ad humilitatem, & deuotionem; & videtur hoc ritu quasi formari nodus vinculi manuum, de quo paulo ante.

2 Si celebraturus sit coram Summo Pontifice, sistit se ante infimum gradum Altaris g à cornu Euangelij ante ipsum Pontificem, ubi genuflexus expectat. h accepta benedictione erigit se, & stans aliquantum versus ad Altare, incipit Missam. Si autem sit i coram Cardinale, Legato Sedis Apostolicæ, aut Patriarcha, l Archiepiscopo, & Episcopo in eorum residentijs, vel loco iurisdictionis stans ante infimum gradum à cornu Euangelij, vt supra expectat; dato signo, facit profundam reuerentiam Prælato, & versus ad Altare incipit Missam.

g *A cornu Evangelij*. Eo quia Summus Pōtifex occupare debet locum medium ante Altare, vtpote nobiliorem. idē locus debetur & alijs Prælati. Minister autem erit in cornu Epistolæ. Si vero locus nō capiat Prælatum in medio, nihilominus celebrans prædicto in cornu Misfam incipiat.

h *Accepta benedictione*. A Papa petit, celebrans benedictionem, non ab alijs inferioribus Papæ, quibus profunde tantum inclinatur, quia vestibus paratus est Sacerdotalibus: illi vero etiam genuflectit tanquam summo Sacerdoti.

i *Coram Cardinale*. addit Burchard. in loco sui Tituli, seu Cardinalatus. sed vere ubique terrarum Cardd. aliquam iurisdictionem habent, & summam in toto Orbe præminentiam: ex *Ceremon. Episcop. lib. 1. cap. 4.* tanquam Consiliarij Papæ. vnde & ubique Mozettam, seu Birrum lacernum induunt, indicium iurisdictionis; & est (colore rubeo excepto) vestis Episcopalis, apud *Baron. de Sancto Cypriano Ann. 261.* Plura de Birro Ga-

briel Pernottus in *Histor. Tripartita Can. Reg. lib. 1. cap. 23.*

l *Archiepiscopo*. In tota eiusdem Proiincia; in qua idcirco & ipse Mozettam induit.

m *In eorum residentijs*. Episcopis datur hic honor Ecclesijs etiam Regulariū, & exemptis intra suas dioceses, in quibus vsū habent Rocchetti nudi, & Mozettæ, quæ sunt plenariæ iurisdictionis indicia.

Docet *Micro. cap. 22.* Sacerdotem sacrificaturum debere se inclinare Episcopo pro licentia celebrandi: id est, si proprius est Episcopus.

* Cum alijs Principibus, & Prælati debet Sacerdos ita se gerere, vt eos quidem honoret, sed parcius, quàm prænotatos in Rubrica, puta, antequam accedat ad altaris gradus, calicem tenens manibus, vt supra, sese illis inclinet, capite tecto, profunde, & profundius pro dignitate personarum. idem præstare poterit in fine Missæ recedens ab altaris gradibus, dum adhuc est in plano capellæ.

3 *Si autem solemniter celebrat coram Summo Pontifice, aut alio ex Prælati prædictis in Ecclesijs eorum iurisdictionis, stans à sinistris Prælati, facit cum eo Confessionem, & alia seruat, vt in Ceremoniali ordinatur.*

4 *Stans igitur celebrans n ante infimum gradum Altaris, vt supra, producens manu dextera à fronte ad pectus o signum Crucis, dicit intelligibili voce, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Et postquam id dixerit, non debet aduertere quemcumque in alio Altari celebrantem, etiamsi Sacramentum eleuet, sed continue proficere Missam suam vsque ad finem. Quod item obseruatur in Missa solemnij, & simul p etiam à ministris.*

n *Ante infimum gradum*. Id est, in plano Capellæ.

o *Signum Crucis*. Ante omnem actum manus pingat Crucem, *S. Hieron. epist. 22. ad Eustoch. cap. 16.* & manus dextera, ex *Iustino Martyre ab Orthod. Resp. ad quest. 118.* & manus plena, hoc est, quinque digitis, ad quinque vulnera Christi significanda, *Duran. lib. 2. cap. 46.* sed tribus digitis signum Crucis exprimentum esse, quia sub inuocatione Trinitatis imprimitur, aiebat *Innoc. III. lib. 2. cap. 45.* & memorat *Leo IV. epist. ad Episcopos*: ita vt manus à superiori descēdat in inferius, & à dextera transeat ad sinistram, quia

Christus de Cælo descendit in terrā, & à Iudæis transiit ad Gentiles. Quidam tamen, *subdit ille*, à sinistra producant in dextram (quos nos hodie præstamus) quia de miseria transire debemus ad gloriam, sicut & Christus de morte transiit ad vitam. *Hæc Innoc. vbi etiam habes inuocationem Trinitatis. In nomine Patris, &c.*

p *Etiam à Ministris*. Intellige de Ministris paratis, non de inferioribus, sed expediret Missas priuatas facere procul ab Altari, vbi Missa fit solemnij, vel omittere pulsationem campanulæ ad eleuationem iudicio prudentis Sacristæ.

5 *Cum*

5 Cum seipsum signat, semper sinistram q̄ ponit infra pectus: in alijs benedictionibus cum est ad Altare, & benedicit oblata, vel aliquid, ponit eam super Altare, nisi aliter notetur. Seipsum benedicens, vertit ad se palmam manus dextra, & omnibus illius digitis iunctis, & extensis, à fronte ad pectus, & ab humero sinistro ad dexterum, signum Crucis format. Si vero alios, vel rem aliquam benedicit, paruum digitum vertit ei, cui benedicit, ac benedicendo, totam manum dextram extendit omnibus illius digitis pariter iunctis, & extensis: quod in omni benedictione observatur.

Eadem omnia Burchardus.

q̄ Ponit infra pectus. Ita vt sinistra manus sit extra terminos Crucis à dextra impresse; sed tamē supra Cingulum eam ponat. Reliqua patent, & habentur apud Innocent. III. citato loco. Cur autem benedicens alijs rebus in Altari, ponat fini-

stram super Altare, causam dabimus infra tit. 7. num. 5. nam in vtroque hoc casu non decet sinistram manū suspensam, quasi in aere teneri; sed deponi debet, vt quiescat cum proportione tamen ad terminum, ad quem mouetur dextra: & hæc docent Rubricæ.

6 Postquam dixerit, In nomine Patris, &c. vt supra, iungens iterum manus ante pectus pronunciat clara voce, Antiphonam, & Introibo ad Altare Dei. Minister vero retro post eum ad sinistram genuflexus (& in Missa solemnī Ministri hinc inde stantes prosequuntur) Ad Deum qui letificat iuuentutem meam. Deinde Sacerdos eodem modo stans incipit, & prosequitur cum Ministro, vel Ministris, alternatim Psalmum: *Iudica me*, vsque ad finem, cum Gloria Patri. Quo finito, repetit Antiphonam, Introibo, cum Ministris, vt supra. Qui Psalmus nunquam prætermittitur, nisi in Missis Defunctorum, & in Missis de Tempore, uà Dominica Passionis in exclusiue, vsque ad Sabbatū Sanctum exclusiue: in quibus semel tantum dicta Antiphona, Introibo, cum Ministris, vt supra, Sacerdos statim subiungit. *Adiutorium nostrum*, &c. vt infra. cum in fine Psalmi dicit, Gloria Patri, &c. caput Cruci inclinatur.

r Introibo ad Altare Dei. Habet Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 2. & docet solitum dici Microl. cap. 23.

¶ *Iudica me Deus*, &c. Habet Microl. ibidem. & ex decreto Cælestini dici asserit Duran. libro 4. cum Platina, qui Martinum Cassinatem citat.

r Nunquam prætermittitur, nisi &c. Quoniam in Missis Defunctorum, & de Passionis tempore, abstinemus à Versu lætitiæ, Gloria Patri, & Filio, quo Psalmus, *Iudica*, cōcludi debet; ideo Psalmus totus omittitur, præterquam quod lætitiæ

quoque Psalmus est, dum dicitur contra tristitiam: *Quare tristis est anima mea?* at in his casibus non est fuganda tristitia.

u A Dominica Passionis. Docent aliqui recentiores Hispani, hæc Rubricam seruandam esse quoque in Missis votiuus de Cruce & Passione, tempore passionis; & alteram item, de qua infra, ad *Lauabo*, vt non dicatur, *Gloria*; sed vere dispar est ratio. nam hæc votiuæ sunt, hoc est, non concordāt cum officio de tempore: tum Missa de Cruce discordat etiam in colore paramentorum à tempore passionis.

1 Repetita Antiphona, Introibo, dextera manu producens signum Crucis à fronte ad pectus dicit. *Adiutorium nostrum in nomine Domini. *De. Qui fecit Cælum, & Terram.* Deinde Altari se profunde inclinans, iunctis manibus dicit, x Confiteor, vt in Ordine Missæ, & prosequitur eodem modo stans inclinatus, donec à Ministro, vel Ministris, dictum sit, Misereatur. Cum incipitur à Ministris, Confiteor, se erigit, cum dicit, y mea culpa, ter pectus dextera manu percutit, sinistra infra pectus posita.*

x Con-

x *Confiteor Deo*. Liturgia S. Iacobi à Confessione incipit *Hor. li. 10. c. 36. q. 1.* Damasum autem auctorem facit, quod apud Romanos sit in usu, *Radulph prop. 23.* Pontianum *Berno de offic. Miss. capit. 25.* & recte solet esse iustus in principio accusator sui. *Proverb. 18.* meminit *Aug. Confessionis huius ser. 48. de tempore.* Neque addas arbitrio tuo in Confessione hac Patroni nomen, aut alterius Sancti; quia Pius V. hoc expresse concessit Ecclesijs Hispaniarum. ergo non sine Papæ licetia fieri debet additio. *Bulla Pij V. y Mea culpa, ter pectus &c.* Percutimus pectus exemplo Publicani *Luc. 18.* quasi peccata intus inclusa contestant, *ex Cypr. libr. de Orat. Dom.* vel, ac si cogitationes velimus à corde pellere, *ex Hier. in vita Hilarionis;* vel quia tuno pectoris est contritio cordis, *ex Au-*

gust. enarrat. 2. in Psalm 31. vel ex Nicol. I. c. 54. ad Bulgar. signamus, quod in nobis ferimus, antequam Deus feriat: vel flagellis & percussionibus nos dignos fatemur, *ex Euthymio;* vel mundari cor optamus, & euacuari foridibus, *ex Hier. contra Luciferianos:* vel, ut excitemus cor nostrum, ait *Theophylac.* vel ad placandum iudicem ultionem de nobis sumimus, *ex Chrysof. homil. 41. ad Pop.* vel, ut castigemus carnem nostram, qua Deum offendimus, *ex Aug. in Psal. 146.* Ab Apostolis ortu habet hic ritus, *ex Nauarr. de Hor. canon cap 4* inclinationis autem ante Altare, quæ fit in Confessione antequam ascendatur, meminit *Cypr. ep. 64.* Tusionis quæ pectoris hoc loco ad Confessionem, *August. sermone 48. de tempore supra citato.*

- 8 *Si est coram Pontifice, Cardinali, Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in eorum prouincia, ciuitate, vel diocesi constitutis, ubi dicit, vobis fratres, dicat, tibi pater. similiter, in fine, ubi dicit, vos fratres, dicat, te pater: quod dicens Summo Pontifici genuflectit, alijs Prælatis profunde se inclinat.*
9 *Cum minister, & qui intersunt (etiam si ibi fuerit Summus Pontifex) respondent. Confiteor, dicunt, tibi pater, & te pater, aliquantum conuersi ad Celebrantem.*

Vide hoc loco dignitatem Sacerdotis, cui coram Papa dicitur a circumstantibus, tibi Pater, & te Pater.

Quid dicendum, si plures adessent Cardinales, seu Prælati æquales? sicuti nemo

eorum osculatur Euangelium; ita non videtur dicendum: *Vobis Patres: & Vos Patres:* sed tamen vsus obtinuit, ut in numero plurali hæc dicantur.

- 10 *Facta à circumstantibus Confessione: Celebrans stans respondet, & Misereatur vestri, &c. Deinde producens manu dextra à fronte ad pectus signum Crucis, dicit, Indulgentiam, &c. (& si est Episcopus, a accipit Manipulum, osculando illum in medio.) Et stans inclinatus iunctis manibus prosequitur, Deus tu conuersus, & que sequuntur in Ordine Missæ clara voce vsque ad Orationem, b Aufer à nobis, &c. & cum dicit, Oremus. c extendit & iungit manus.*

z *Misereatur, &c. Habet Microl. loco citato, & item: Indulgentiam. Ad: Misereatur: Ministri adhuc inclinati manet, sicut ad: Confiteor: stant autem ad: Indulgentiam.*

a *Accipit Manipulum. vide supra, quæ diximus tit. 1. nu. 4. de Manipulo Episcopi pag. 83.*

b *Aufer à nobis. Habetur hæc Oratio in*

Ordine Romano, post Litanias in benedictione Ecclesiæ. quis huc trāstulerit, ignoratur.

c *Extendit, & iungit manus. Extensione manuum quasi colligit Sacerdos astantium corda; iunctione quasi cogit eadem in vnum ad Orationem: vnde & clara voce dicit, Oremus. ita Melchior Huelamus de Cærem. Missæ.*

11 *Ettunc, si coram Summo Pontifice, aut alijs Prælatiſ, vt ſupra, celebret, facta Summo Pontifici genuſtectione, alijs Prælatiſ profunda reuerentia, accedit ad medium Altariſ ante inſimum gradum, & ibi incipit ſecreto, Aufer à nobiſ, vt in Ordine Miſſæ.*

In Miſſa ſolemni miniſtri inclinēt, percutiant ſibi pectus, vt ſupra; ſed ad, *Oremus*. non diducant manus, quod ſolitus eſt Sacerdotiſ inuitantiſ: iſdem manuſ ſemper iunctaſ teneant à principio Confef-

ſionis uſque ad finem. Signa quoque Cruciſ ſibi adhibeant, quod etiam in tota Miſſa obſeruent, excepto Subdiacono, dum patenam tenet.

De Introitu, Kyrie eleiſon, & Gloria in exceliſiſ. IV.

1 *D* *ſm dicit, Aufer à nobiſ, &c. Celebrans iunctiſ manuſ aſcendit ad medium Altariſ, & ibi inclinatuſ, manuſque item iunctiſ ſuper eo poſitiſ, & ita vt digiti parui dumtaxat frontem, ſeu medium anterioriſ partiſ tabula, ſeu menſæ Altariſ tangant, reſiduo manuum inter Altare & ſe retento, pollice dextro ſuper ſiniſtrum in modum Cruciſ poſito (omnia quæ ſemper obſeruantur, cum manuſ iunctæ ſuper Altare ponuntur) ſecreto dicit, Oramuſ te Domine, &c. & cum dicit, Quorum reliquiæ hic ſunt, & osculatur Altare in medio, e manuſ extenſiſ æqualiter hinc inde ſuper eo poſitiſ: quod ſemper ſeruetur, quando osculatur Altare: ſed poſt conſecrationem polliceſ ab indicibuſ non diſiunguntur. In omni etiam deoſculatione ſiue Altariſ, ſiue libri, ſiue alteriuſ rei, non produciſtur ſignum Cruciſ pollice vel manu ſuper id, quod oſculandum eſt.*

d *Oſculatur Altare. meminit Iuſtin. in ſin. Apol. 2. oſculi Altariſ inter orandum, in ſignum uenerationiſ. hoc autem loco fit. ex Innoc. III. libr. 2. cap. 15. & ſicut Altare Chriſtum designat; ita Sacerdoſ meminiſſe debet deſiderij & amoris ſponſæ: Oſculetur me oſculo oriſ ſui. ibid. eſt etiam oſculum ſignum reuerentiæ, unde Eſther oſculabatur apicem virgæ Regiſ. Caueat ergo, ne audiat celebrantiſ uocem illam: oſculo filium hominiſ tradidiſ? Duran. libr. 2. c. 57. caueat item, ne oſculetur à latere Altariſ, ſed in medio Altariſ illud idem oſculetur, ubi ſunt Reliquiæ Sanctorum.*

Monet Hier. Cantonuſ in Ordinar. diuin. Offic. quòd, ubi non ſunt Reliquiæ Sanctorum, ex diſpenſatione Apoſtolica, in Altari, ommitti debent uerba: *Quorum*

Reliquiæ hic ſunt: eoque caſu oſculum Altariſ fieri debet ad ea: indulgere digneriſ: & bene monet.

e *Manibuſ extenſiſ, &c. Hæc Duran. libr. 4. cap. 39. quia inquit, ſi reuinit operari, amor non eſt, ſecundum Gregorium; & quia omnium temporalium curam deponere debet, qui tato ſacrificio operam dat, Idem. vel ad pacem indicandam à Chriſto utrique populo nunciatam, qui ſignificatur in utroque latere Altariſ, E- duenſ. cap. 12. Iunctio item manuſ ad anteriorem & ſuperiorem Altariſ partem, ſignificat Chriſtum feciſſe utraque vnum, Scotia libr. 3. cap. 12.*

f *Non produciſtur ſignum Cruciſ. Quia Altare, vel Ara eſt conſecrata; liber etiam, & aliæ reſ alijs de cauſiſ ſanctificatæ.*

2 *Oſculata Altari accedit g ad cornu eiſ ſiniſtrum, ideſt, Epitoſta: ubi ſtans verſuſ Altare, & produciſſe à fronte ad pectus h ſignum Cruciſ, incipit intelligibili uoce, Introituſ miſſæ, & proſequitur iunctiſ manuſ. Cum dicit, Gloria Patri, tenens iunctaſ manuſ, i caput inclinat uerſuſ Crucem. Cum repetit Introituſ, non ſignat ſe, vt priuſ: & eo repetito, iunctiſ manuſ ante pectus accedit ad medium*

dium Altaris, ubi stans versus illud similiter manibus iunctis, dicit eadem voce ter *Kyrie eleison*, ter *Christe eleison*, & iterum ter *Kyrie eleison*, alternatim cum ministro. Si minister, vel qui intersunt, Celebranti non respondeant, ipse solus novies dicit.

g Ad cornu eius sinistrum. appellat Iuo Carnot. sermon. de conven. novi, & veter. sacrificij, Epistolæ latus, dexteram partem Altaris, & significare dicit Israelitas, qui erant à dextris Dei; sed quod est sinistrum, sibi est dexterum, respectu dextræ celebrantis. Idem habet *Innoc. III. lib. 2. cap. 22.*

h Signum Crucis, &c. Burchard. & hic præcise Missa incipit; quare convenit, ut signum Crucis faciat Sacerdos.

3 Dicto ultimo *Kyrie eleison*, Sacerdos stans in medio Altaris, & n manus extendens, eleuansque vsque ad humeros, (quod in omni manuum elevatione obseruatur) voce prædicta incipit, si dicendum sit. *Gloria in excelsis. Cum dicit, Deo, iungens manus, o caput Cruci inclinatur: quo erecto, stans iunctis manibus ante pectus, prosequitur vsque ad finem. Cum dicit Adoramus te, Gratias agimus tibi, & Iesu Christe, Suscipe deprecationem nostram, & iterum, Iesu Christe, caput Cruci inclinatur. Cum dicit in fine. Cum sancto Spiritu, seipsum p à fronte ad pectus signat, interim absolvens, In gloria Dei Patris, Amen.*

m In medio Altaris. Quia mediator Christus est, quem representat Sacerdos *dist. 10. Quoniam*, & quia Angeli media nocte Natiuitatis Christi in medio Pastorum hunc Hymnum cecinerunt. *Durand. lib. 5. cap. 13.*

n Manus extendens, &c. Ad decentiam motus hic terminus manuum præscribitur vsque ad humeros, non ad mysterium; & eleuatio earum designat quod cælestia diligimus, ex *Orig. Homil. 11. in cap. 17. Exodi*. Extensio vero vim affectiuam orantis, ex *Basil. in cap. 1. Isaiæ*.

De Gloria in Excelsis, vide supra tit. 8. nu. 3. pag. 18.

o Caput Cruci inclinatur. In sex locis caput inclinamus in hoc Hymno: & ratio est summæ reuerentiæ; ideoque caput in-

De Introitu, & eius partibus egimus *sup part. 1. tit. 8. nu. 1. pag. 16.*

i Caput inclinatur. Cum Trinitati datur gloria, Crucifixo reuerentiā exhibemus, in quo tota Trinitas ob vnitatem essentiæ cum Verbo reperitur esse: & eo casu fatis est conuertere caput ad crucem, nõ personam; quod in sequentibus nota.

l *Kyrie eleison supra tit. 8. num. 2. pagina 17.*

clinatur Cruci, quæ est in medio. Caput Deo inclinatur, ait Burchard. at Deus in Altari est in Cruce, ergo Cruci inclinamus, ut docet *Chrysostomus in Liturgia*.

* Monet Io. Baptista Constantinus in *Monit. ad curatos*, genuflectendum esse ad verbum, *adoramus*, & in Symbolo ad Verbum, *adoratur*; si nimirum ibi est Sacramentum, sed gratis dicit, & nullo auctore.

p A fronte ad pectus signatur. Hoc est, signo Crucis. sicut etiam in fine Symboli; quia Hymnus Angelicus. & Symbolum, sunt de verbis Euangelij, quod Crucem, continet, *Beleth. c. 50.* at sinistram infra pectus pone, ut supra; & iunge manus in verbo: *Amen: in fine.*

4 In Missa solemnè Sacerdos facta confessione q ascendit cum ministris ad medium Altaris: ubi dicto, *Oramus te Domine*, & x osculato Altari ponit s incensum in Thuribulum, t ministrante Diacono nauiculam, & u Thuriferario Thuribulum. Diaconus parum inclinatus versus Celebrantem dicit: *Benedicite pater reuerende*, & x osculatur cochlear, & manum Celebrantis, ante & post. Celebrans y ter

y ter incensum ponit in Thuribulum dicens interim : Ab illo benedicaris ; & de-
posito cochleari , producens manu dextera signum Crucis super thus in Thuribu-
lo , illud z benedicit . Postea Diaconus a dimissa nauicula , accipit Thuribulum ,
& dat Celebranti , osculata prius catenularum summitate , & manu illius dexte-
ra . Qui facta Crucis profunda reuerentia , eam ter incensat nihil dicens : & facta
iterum Crucis reuerentia , b incensat Altare ter ducens Thuribulum aequali di-
stantia , c prout distribuuntur candelabra a medio eius vsque ad cornu Epistola :
vbi demissa manu , thurificat illius postremam partem inferiorem , d mox supe-
riorem , bis ducto Thuribulo ; & conuersus ad Altare , eleuans manum incensat
eius planitiem , seu mensam in parte anteriori , ter ducens Thuribulum vsque
ad medium , vbi facta Crucis reuerentia , procedendo thurificat aliud latus Alta-
ris triplici ductu vsque ad cornu Euangeli , & pariter incensata inferiori & superio-
ri parte ipsius cornu Euangeli duplici ductu , adhuc stans ibidem , eleuans Thu-
ribulum ter incensat superiorem tabula partem versus medium Altaris , ut fecit in cor-
nu Epistola : deinde manu aliquantulum demissa , incensat anteriorem eius partem .
seu frontem ter ducens Thuribulum dum procedit a cornu Euangeli vsque ad me-
dium Altaris , & facta Crucis reuerentia , incensat similiter triplici ductu reliquam
partem anteriorem vsque ad cornu Epistola : vbi reddito Thuribulo ipsi Diacono , ab
eo ipse solus incensatur .

q Ascendit cum Ministris . Diaconus sinistra manu , Subdiaconus dextera Al-
bam & vestem anteriorem celebrantis paululum eleuant , dum ille ascendit .

r Osculato Altari . Ministri non oscu-
lantur , neque tangunt Altare , sed suo
quisque loco genuflectit , & statim surgit .
quod semper obseruent .

s Incensum in Thuribulum . Hic pri-
mum Thuribuli nomen habetur . Thy-
miamaterium appellat Ambros. libr. 4. de
Sacerd. cap. 1. Thymiam significat incen-
sum . Canon. 3. Apost. meminit , & Damas.
in vita Soteris , & Siluestri : vsumque ad
nos ab Hebraeis manasse docet Bellar. lib.
2. de Missa cap. 15. Sed nota , si quicquam
aliud misceatur cum incenso , maior qua-
ritas semper esse debet incensi , vt dicitur
in Cereon. Episc. lib. 1. cap. 23. vt incen-
sum dici queat . Thuribulum autem signi-
ficat Christum , igne Spiritus sancti ple-
num , & odore bono , Amalar. lib. 3. capi-
tul. 5. & 18. Tres Catenulae tres denotant
Vniones in Christo , quibus diuinitas &
humanitas iunguntur , scilicet vnionem
carnis ad animam , diuinitatis ad carnem ,
& eiusdem ad animam : quarta Catenula
deitatis ad compositum . Innoc. III. lib. 2.
cap. 17.

t Ministrante Diacono Nauiculam . Da-

tur illi nauicula aperta sine osculis a Thu-
riferario . Nauicula vero dicitur , quia for-
ma Nauis refert . Acerra dicta est a Ter-
tulliano Apolog. aduersus Gentiles cap. 9.

Subdiaconus in hoc casu stat a sinistris
celebrantis .

u Thuriferario Thuribulum . hoc est ,
sustentate Thuriferario annulum maio-
rem manu sinistra , & eleuato altero an-
nulo operculi manu dextera , eademque
manu complectente catenulas circa me-
dium earum inter operculum & Thu-
ribulum , flexoque quasi genu dextero , of-
ferente Thuribulum aequaliter eleuatum
ad nauiculae altitudinem celebranti .

x Osculatur cochlear , & manum . O-
sculum rei quae porrigitur fit ad fidem ,
& dicitur osculum fidei . Osculum vero
manus est ad venerationem , ait Hieron.
in Rufinum . vtrumque osculum requirit
Craus. lib. 1. c. 20.

y Ter incensum ponit , &c . Manum sin-
istram pectori adiuuet celebrans , & dex-
tera sumit ter , & immittit ter incensum
in Thuribulum de nauicula .

z Benedicis . Non addit , in Nomine Pa-
tris , &c . Benedictio vero incensi est an-
tiqua in Liturgijs S. Basilij , & S. Chry-
sost. Apud nos cum manu fit , & loquimur
cum incenso ipso : benedicaris .

a Di-

a *Dimissa nauicula*. In manu Thuriferarij, qui sine osculis, demisso operculo, statim tradit Turibulum Diacono.

b *Incensat Altare*. Habetur in *Liturgia Sancti Iacobi* tum *Dion. c. 3.* & *Amb. in Luc. capit. 1.* astruunt Altaris incensationem, sed initio Missæ eam faciendam esse, & apud quasdam Ecclesias fuisse tunc in usu, scribit *Hugo Victorin. de off. Eccles. lib. 2. cap. 14.* Fit autem incensatio ad representandam gloriam Dei, qui in nebula apparebat; tum ad reuerentiam loci; vt malus ordo inde pellatur concurrentis populi, *Bellar. lib. 2. de Miss. cap. 15.* tum ad representandum odorem bonum Christi, ex *Sancto Germano in Theoria:*

5 *Si vero in Altari fuerint e Reliquia, seu Imagines Sanctorum, incensata Cruce, & facta ei reuerentia, antequam discedat a medio Altaris, primum incensat eas quæ à dexteris sunt, idest, à parte Euangelij prope Crucem bis ducens Thuribulum, & iterum facta Cruci reuerentia: similiter incensat bis alias quæ sunt à sinistris, hoc est, à parte Epistolæ; deinde prosequitur incensationem Altaris, vt supra, ter ducens Thuribulum in unoquoque latere, etiamsi in eo essent plures Reliquia, vel Imagines, seu etiam plura, vel pauciora candelabra.*

c *Reliquia*. Reliquijs, seu Imaginibus, idest, Statuis Sanctorum, (non pictis imaginibus in pariete) fit reuerentia cum thure hoc loco; tamen isdem non inclinatur caput Celebrans, ad differentiam Crucis, cui inclinare debet, ea ratione, qua abstinemus à genuflexione quæ fit, verbi gratia, Episcopo proprio, si coram eo sit Cardinalis, aut Papa. * & hic ritus seruatur Romæ, ne scilicet fiant immediate tres

tum Orationem ad Deum dirigendam esse. ex *Psal. 140. S. Thom. 3. part. question 83. articul. 5.* demum ad expellendos etiam demones, *Innoc. III. lib. 2. c. 17.*

c *Prout distribuuntur Candelabra*. Non enim incensantur Candelabra, sed posterior illa pars Altaris, in qua sunt Candelabra. Si pauciora ea sint, quam sex, adhuc triplici ductu Thuribuli ea pars est incensanda, vt in sequenti numero dicitur.

d *Mox superiorem, &c.* Idest, semel inferiorem, semel superiorem, non vnquamque partem semel, & iterum.

Nihil in tota hac incensatione à celebrante dicitur.

6 *Si in Altari fuerit Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti, accepto Thuribulo, antequam incipiat incensationem, genuflectit, quod item facit, quotiescunque transit ante medium Altaris.*

f *Genuflectit*. Ob præsentiam Sanctissimi Sacramenti, quamuis lateat: & eo casu non inclinatur caput Cruci, quam incensat, adorat igitur, quod latet, & patet; Sacramentum, & Crucem; incensat, quod manifeste patet, idest, Crucem. Antitypa

corporis Christi, idest, Symbola vocat Eucharistiam *Clem. lib. 6. Const. cap. 26.*

g *Quotiescung; transit*. Accidit transire ante medium Altaris in incensatione bis; & textus loquitur tantum de incensatione Altaris: non de alio transitu in Missa.

7 *Diacono & Subdiacono hinc inde assistunt Celebranti, dum incensat, & cum transeunt ante Crucem, semper genuflectunt. Deinde Celebrans, Diacono à dextris eius, Subdiacono à dextris Diaconi stantibus in cornu Epistolæ, i legit Introitum*

troitum, & Kyrie eleison: Cum vero intonat hymnum, Gloria in excelsis Deo, Diaconus & Subdiaconus, l vnus post alium, stant à tergo Celebrantis: postea m ascendunt ad Altare, & hinc inde Diaconus à dextris, & Subdiaconus à sinistris, cum Celebrante hymnum submissa voce n prosequuntur vsque ad finem. Quod etiam seruatur, cum dicitur Credo, & cum dicitur Dominus vobiscum, Oratio, Præfatio, & Pater noster, Diaconus & Subdiaconus similiter stant vnus post alterum à tergo Celebrantis.

h Assistunt Celebranti. Ministri inferuiunt hinc inde eleuando planetæ eam partem, quæ est circa brachia Celebrantis, vt non impediatur; altera eorum manu pectori interim admota.

Diaconus accipiendo Thuribulum à Celebrate, osculatur primo manum eius, tum Catenularū summitate, eumque incensat cum inclinatione semper profunda capitis, ante & post; cui Celebrans nec modicum quidem caput inclinat.

Librum amouet de Altari Thuriferarius, si abest Caremonarius, & restituit statim, quando nimirum incensandum est cornu Epistolæ, seu Euangelij, tempore incensationis huius, & Oblatorum infra. * quòd si adsit Assistens pluuiali indutus, eiusdem erit amouere librum. Caremon. ep. l. i. c. 17.

Subdiaconus autem ad incensationem Celebrantis à Diacono sistit se contra cornu Epistolæ, neque cum Diacono caput inclinat Celebranti.

Finita incensatione redit in Sacristiam Thuriferarius, qui propterea non habet locum stabilem in presbyterio.

i Legit introitum. Solus Celebrans legit, non ministri: qui tamen respondent, & dicunt cum eo nouies. Kyrie & Christe eleison, in eodem cornu Epistolæ vsque ad nonum.

l Vnus post alium. Diaconus super secundum gradum, Subdiaconus in plano Cappellæ se locant, formantes rectam lineam, tanquam serui post Dominum.

m Ascendunt ad Altare. Facta in medio tantum, vbi sunt, prius genuflexione: non alia iterum ad Altare.

n Prosequuntur vsque ad finem. Caput inclinant ministri cum celebrante, & si-

gnant se in fine. Si sedendum erit, parato scamno oblongo, & decenter Vestito à latere Epistolæ, in plano Cappellæ, postquam celebras dixerit secreto Hymnum Angelicum, facta Cruci à Celebrante inclinatione, seu genuflexione, (si in altari fuerit tabernaculum Sanctissimi Sacramenti) & à ministris semper genuflexione, descendunt vnus post alium per breuiorem viam à latere Epistolæ ad sedem paratam, in qua sedent cooperto capite; quod tamen aperiunt cū inclinatione ad verba supra notata Hymni, dum cantantur à Choro. * in fine vero non se signant rursus signo crucis: quæ omnia & in Symbolo sunt obseruanda.

Sedet celebrans medius inter Diaconum à dextris, & Subdiaconum à sinistris stant Acolythi regulariter apud Credentiam.

Reuerfuri vero ad Altare, dimissis birretis, præcedunt vnus post alium per planum Cappellæ, & facta in medio reuerentia Altari, vt supra, ascendunt quisque ad locum suum; vno remanere post aliū.

Si vero sedendum non sit, quod maxime decet coram Sacramento in Altari exposito, stabunt apud Altare quasi pares ex communiori vsu Romano, à principio vsque ad finē dicti Hymni cantati à Choro, & inclinabunt, vt supra dictum est. Finitoque Hymno, facta à ministris genuflexione ibidem, descendunt ad gradus suos, vt vnus stet post alium.

Habet in fine huius Rubricæ quoties ministri stare debent, vnus post alium in Missa, idest, nouies, ergo non in alijs casibus, quam hoc loco præscriptis, & nunquam extra Missam.

De Oratione V.

DILTO Hymno, Gloria in Excelsis, vel si nō sit dicendus, eo omisso, Celebrans o oscu-
latur Altare in medio, manibus hinc inde super eo, vt supra, extensis; tum illis
ante pectus iunctis, & demissis ad terram oculis, vertit se à sinistro latere ad dexte-
rum p̄ versus populum, hoc est, per eam partem, qua respicit cornu Epistolæ, & ex-
tendens ac iungens manus ante pectus, vt prius, dicit voce prædicta, q̄ Dominus vo-
biscum (vel si sit Episcopus,) r̄ Pax vobis, quod dicitur, tantum hoc loco, quando
dictus est Hymnus, Gloria in Excelsis) Re. t̄ Et cum spiritu tuo, & iunctis vt prius
manibus u reuertitur per eandem viam ad librum, vbi eas extendens, & iungens
ante pectus, caputque Cruci inclinans, dicit, x̄ Oremus; tum ȳ extendit manus an-
te pectus, ita vt palma vnus manus respiciat alteram, & digitis simul iunctis, quo-
rum summitas humerorum altitudinem, distantiamque non excedat, quod in omni
extensione manuum ante pectus seruetur. z̄ Stans autem, vt supra, extensis manibus,
a dicit Orationem. Cum dicit, b̄ Per Dominum nostrum, iungit manus, easque iun-
ctas tenet vsque ad finem, si aliter concludit Oratio, Qui tecum, vel, Qui vnus
cum dicit, in vnitate, iungit manus.

Hec & que sequuntur vsque ad nume-
ram 4. inclusiue fere omnia Burchardus.

ō Osculatur Altare. Alia ratione hic
osculatur Altare Sacerdos salutaturus
populū, quasi qui accipiat pacem à Chri-
sto per Altare, vt supra significato, vt ean-
dem det populo, pro quo statim est ora-
turus: cui ideo dicit, Dominus Vobiscum,
vel, si Episcopus est, Pax vobis. extensio
vero & iunctio manuum eadem signifi-
cant, quæ diximus in verbo, Oremus, su-
pra tit. 3. num. 10. pag. 96.

* Præter extensionem & iunctionem
manuum, addit congrue eleuationem
earundem Cerem. Episc. lib. 2. cap. 8.

* Qui vtuntur perspicillis solent ea hoc
loco deponere primum: deponāt autem
ea quidem super altare, nunquam tamen
super corporale.

p̄ Versus populum. ita Amalar. libro 2.
cap. 9. quos salutamus, eis faciem præsen-
tamus: & à sinistro latere ad dextrum se
vertit Sacerdos, tum quia hic motus natu-
ralis, est; tum quia bonum est omen in
dextera. Dexterā Domini fecit virtutem,
Durand. lib. 4. cap. 14.

q̄ Dominus vobiscum. Ijs, quæ supra di-
ximus par. prima tit. 7. num. 7. pag. 17. ad-
de haberi in Liturgia Græca Sancti Pe-
tri diuinissimam hanc salutationem, quæ
ita appellatur à Dionys. de Eccles. Hier.

per hanc autem salutatur Ecclesia, etiā si
vnus tantum sit præsens, Alexand. Alenf.
part. 4. quest. 36. & tribuitur Apostolis,
eiusdem vsus à Conc. Braccar. 1. cap. 21.

Septem sane vicibus dicitur in Missa, si
bene numeres, Dominus vobiscum, qua-
tenus exclusis septem vitijs capitalibus,
suscipiat populus septiformem gratiā, ex
Innoc. III. lib. 2. cap. 24. qui tamen indicat
c. 22. vel suo tempore non dictum esse,
Dominus vobiscum, in fine Confessionis
ante Missam; vel Missam ab eo præcisè
sumi, ab Introitu tantum. nam salutatio-
nes septem ab eo indicatæ explicantur à
Duranda libro 2. cap. 14. vt vna earum sit
illa, quæ sit ante Communionem, Pax
Domini sit semper vobiscum, quam nos
non numeramus inter eas.

Ex his etiam septem vocibus ter non
vertit se Sacerdos ad populum, nempe,
in fine Confessionis, ante Euangelium,
& in Præfatione. & in hac quidem, quia
inquit Innocen. dicto cap. 22. cor habet
sursum ad Dominum, iamque proximo
sacrificio totus intentus est: ad Euange-
lium autem, inquit Durandus, totus est
intentus ad verbum Dei annuntiantium.
ferè idem dicam & ego in fine Confes-
sionis totus est ad se purgandum.

Nota præterea, quod alternatim, non
se vertit, & se vertit, salutaturus populum
Sacer-

Sacerdos, præterquam in fine Missæ, quia populum mox est dimissurus. Prima, tertia, quinta vice non se vertit; secunda, quarta, sexta, & septima se vertit; quod valet etiam ad varietatem.

r *Pax vobis*. Dicitur in libr. 8. const. Apost. cap. 15. Pax Dei illud autem habetur expresse in Liturgijs Sancti Iacobi, & S. Basilijs, tanquam prima vox Christi ad Episcopo, ex S. Remigio, à quo Innocentius III. lib. 2. cap. 24. vt ostendat Episcopus, se esse Christi Vicarium, sicut in sequentibus salutationibus se demonstrat deinde Sacerdotem. Idem ibid. Tribuit Anacleto Hugo Viêt. lib. 2. c. 11. ritum dicendi; *Pax vobis*: & verè solius est Episcopi distribuere dona Christi, cuiusmodi pax est, ex Oprato Milieu lib. 1. circa fin.

f *Dicitur est Hymnus, Gloria*. indicat Ordo Romanus. ratio est Durandi loco citato, quia in Hymno Angelico dicitur; *Et in terra Pax*. ideo subditur; *Pax vobis*, ab Episcopo: & quia hæc saluatio à Christo facta fuit in die lætitiæ, qua plenus est Angelicus Hymnus.

t *Et cum spiritu tuo*. Nihil melius, ait, Florus Magister, in expositione Missæ, quàm quod optet populus Sacerdoti, quod ipse optat Ecclesiæ. habetur hoc in prædictis Liturgijs: quod & à populo toto respondebatur, teste Chryostomo homil. 36. in epistolam primam ad Corinthios, & Microlog. cap. 2. nunc Minister responderet pro populo. Est autem sumptum à Sancto Paulo 2. Timoth. ultimo. neque dicitur, tecum, quia spiritualiter officia Ecclesiastica fiunt, Ex Petro Damiano, de Dominus vobiscum, cap. 3. vt nimirum vnus sit affectus Sacerdotis, & populi, Amalar. lib. 2. cap. 9.

u Reuertitur per eandem viam. Ita & Durand. loco citato, & ratio motus est ad librum ipsum.

2 Cum nominatur IESVS, caput versus Crucem inclinat: quod etiam facit, cum nominatur in Epistola. Et similiter vbi cumque nominatur nomen B. MARIÆ, vel Sanctorum, de quibus dicitur Missa, vel fit c commemoratio: item in Oratione pro Papa, quando nominatur, semper caput inclinat, non tamen versus Crucem. Si plures Orationes sunt dicende, idem in eis, in voce, extensione manuum, & capitis inclinatione, quod supra dictum est, obseruatur.

Gauant. Rubr. Miss.

x *Oremus*. Habetur in Liturgijs Sanctorum Petri, Iacobi, & Marci, ante Orationes publicas dicitur semper, ex August. epist. 106. ad Vitalem: & hoc loco habet Ordo Romanus. vnde ab Vranio Scriptore vitæ Sancti Paulini Episcopi Nolani appellatur, Indictio Orationis: quia inuitamus alios ad Orationem quæ sequitur, vt patet: sed Durand. innuit dici ante medium Altaris ab aliquibus. ab alijs vero, vbi Orationem sunt dicturi, vt inter insinuationem & Orationem nihil omnino interponatur, ibidem: quod à nobis est vsitatum, quia congruentius.

y *Extendit manus*. Ex Paulo 1. Timoth. 2. *Leuantes puras manus*. scribit Tertull. de Orat. cap. 12. manibus sublimius elatis temperatè, & probè elatis: temperatè, inquit, & ideo in Rubrica præscribuntur fines, vt humeros non excedant. in Missa vero significat extensionem Christi in Cruce, in qua statim orauit pro crucifixoribus, Innocentius Tertius libro secundo cap. 28. & ante eum Microlog. cap. 16. forte desumptum est à veteri testamento. nam Moyfes leuans manus vicit Amalechitas. Exod. 17. & Salomon expandit manus suas orans Deum, 3. Reg. 8. z *Stans*. Stare in oratione iustorum est; genua flectere peccatorum, ex Iustino Martyre libro question. 9. 115. Ritus autem standi hoc loco habetur apud Innoc. III. libro 2. cap. 22.

a *Dicit Orationem*. Vide, quæ diximus supra tit. 9. part. 1. pag. 20.

b *Per Dominum, iungit manus*. De varijs conclusionibus supra tit. 9. numer. 17. pag. 25. Iunctio manus, quod est deuotionis, & humilitatis signum, responderet optime conclusioni Orationis; & multo magis, cum dicitur, in vnitatem, vtraque scilicet manu iuncta.

G Aper-

Aperta est causa reuerentiæ in his nominibus. Cruci vero, quia ibi præterea est imago Christi, æquum est, vt ad nomē IESVS, caput inclinetur; qua de re *Octaua Synod. can. 3. & concilium Moguntinum cap. de usu imaginum §. 2.*
c Commemoratio. Nomine comme-

morationis hoc loco ne tamen intelligas suffragia communia Sanctorum in Oratione: *A cunctis*; sed commemorationem de Festo Simplici Sanctorum, seu de Octaua ad quorum nomina, etiam in Canone, caput inclinatur.

3 *Si Altare sit d ad Orientem versus populum, Celebrans versa facit ad populum, non vertit humeros ad Altare, cum dicturus est, Dominus vobiscum, Orate fratres, Ite missa est, vel daturus benedictionem; sed osculato Altari in medio, ibi expansis & iunctis manibus vt supra, salutatur populum, & dat benedictionem.*

b Ad Orientem. Ex traditione Apostolorum orandū est ad Orientem. *S. Athanasius de plur. & necess. quest. 14.* addit causas, quarum Prima est, quia ex *Psal. 131.* adorandum est, vbi steterunt pedes Domini, qui ex *Zachar. 14.* in monte oliuarū in Oriente stare dicuntur. Altera est, quia Deus est lux vera. Tertia, vt respiciamus Paradisum; vnde Adam eiectus fuit: est *Clem. libr. 8. Constit. cap. 15. & Nysseni de orat. Quartam addit Iustin. ad Orthodox. quest. 118.* quia Oriens est pars honoratior mundi. Quintam *Damasc. 4. de fid. orthod. cap. 13.* quia Christus in Cruce occasum respiciebat, eodemq; situ cælum ascendit, & inde est venturus ad iudicium cōuersi igitur ad Orientem. quasi sedem Christi, nos in occasu semper ob-

culpam oremus. Sextam, *S. Tho. 1. 2. quest. 3. artic. 3. ad quintum,* ad differentiam ludæorum, qui ad Occidentem orabant, vt ex situ Templi Salomonici colligit *Anastas. Nicen. quest. 18.* Septimam, *Tertull. contra Valentin. capit. 3.* quia in aurora venit ad Apostolos Deus in Pentecoste. Octauam. *August. libr. 2. serm. Dom. cap. 9.* quia monemur conuertere animum ad naturam præstantiorem, id est, Deum; sicuti conuertimus corpus terrenum ad cæleste nobilius. Verum nunc ad omnē partem Missam celebramus, quia Deus vbique est; neque intelligitur hæc Rubrica de omni Altari ad Orientem, sed de eo, in quo celebrans habet & Crucem & populum ante faciem suam.

4 *In quatuor temporibus, vel alias, quando dicenda sunt plures Orationes cum Prophetijs, dicto Kyrie eleison, in medio Altaris, reuertitur ad cornu Epistolæ, vbi stans ante librum extensis & iunctis ante pectus manibus, & caput Cruci inclinans; dicit, Oremus, & Flectamus genua, illico manibus super Altare extensis, vt seipsum ad Altare sustineat, genuflectit, & sine mora surgens, eadem voce ministro respondente: Leuate, manibus extensis dicit & Orationem, vt supra, & in conclusione eas iungit. Dum autem legit Prophetias, tenet manus super librum vel Altare positas, vt mox dicetur de Epistola.*

c Flectamus genua. Habet *Microl. cap. 28.* vt oratio, quæ fit cum ieiunio, addita humilitate, sit efficacior *Durand. libro 4. cap. 14.* habes ritum genuflectendi, & statim surgendi, ad indicandum, quod propter peccatum in terram delapsi sumus, & per benignitatem Dei reuocati sumus, *apud Basil. libro de Spiritu Sancto capit. 2.*

vbi etiam hunc eundem ritum deducit ab Apostolis.

Duo genua flecti vult *Alcocer in suo Caremoniali* ex vi verborum: *Flectamus genua;* sed vim non faciunt, quia dum singuli genua, plura genua tunc flectuntur.

f Ad Orationem. Populus saltem acclinis esse debet ad Orationem, vsque ad,

ad, *Per omnia, ex Alcuino c. de celebratio-
ne Miss. additum est Amen ab Anacleto,
ex Hugone Victorino lib. 2. cap. 11. de cu-*

ius significatione diximus supra, titulo 9.
num. 17. pag. 25.

5 In Missa solemnium cum dicitur, *Dominus vobiscum, & Oratio, Diaconus & Subdiaconus stant retro post Celebrantem. g Flectamus genua, dicitur à Diacono, à Subdiacono vero. Leuate, illo primum genuflectente, hoc primum surgente, h Celebrans vero non genuflectit.*

g Flectamus genua. Ad Diaconum spectat, teste *Cesar. Arel. homil. 30. de gen. flect.*

h Celebrans non genuflectit. Vide supra titulo 17 num. 3. part. 1. pag. 44. Ministri caput inclinant in Oratione, eodem

modo, quo Celebrans; & deceret, ut manus iunctas eidem tenerent. neque Diaconus in fine Orationis teneretur dicere submissa voce; *Amen*, quod quidam putauere. Satis enim est, quod à Choro respondeatur Sacerdoti.

De Epistola, Graduali, & alijs, vsque ad Offertorium.

VI.

1 Dictis Orationibus, Celebrans positus super librum, vel super Altare manibus, ita ut palma librum tangant, vel, ut placuerit, librum tenens, i legit Epistolam, intelligibili voce, & respondetur à ministro, Deo gratias, & similiter stans eodem modo prosequitur Graduale, Alleluia, & Tractum, ac Sequentiam, si dicenda sint. Quibus dictis, Celebrans si priuatim celebret, ipsemet, seu minister portat librum Missalis ad alteram partem Altaris in cornu Euangely, & dum transit ante medium Altaris, caput Cruci inclinatur, & Missale sic locat, ut posterior pars libri respiciat ipsum cornu Altaris, & non ad parietem, siue ad partem eius contra se directam.

i Legit Epistolam. De qua docuimus multa, titul. 10. pag. 26. ubi etiam de Graduali, Tractu, & Sequentia. Hæc cum sequentibus vsque ad numerum quartum exclusiue Ioan. Burchardus habet.

l Ad alteram partem Altaris. Sinistram Altaris appellant antiqui hoc cornu, *Microl. cap. 9. ad Aquilonem, legit Alcuin.*

c. de celebrat. Miss. quia contra Luciferum dirigitur Euangelium, & contra sequaces Diaboli, *Eduen. cap. 12. & contra peccatores, Innoc. III. lib. 2. cap. 25. & ad Gentiles vocandos, Iuo serm. de conu. veter. & noui sacrif.* Item ad alteram partem itur, ut expeditior sit Sacerdos in dextera ad conficienda mysteria, *Microl. c. 9.*

2 Locato Missali in Altari, Celebrans redit ad medium Altaris, ibique stans iunctis manibus ante pectus, eleuatisque ad Deum oculis, & statim demissis, tum profunde inclinatus, dicit secreto, *Munda cor meum: & Iube Domine benedicere, Dominus sit in corde meo, ut in Ordinario.* Quibus dictis, vadit ad librum Missalis, ubi stans versus illum iunctis manibus ante pectus dicit intelligibili voce, *Dominus vobiscum. R. Et cum spiritu tuo.* Deinde pollice dexterae manus signo Crucis n signat primo librum super principio Euangely, quod est lecturus, o postea seipsum in fronte. ore, & pectore, dicens, *Sequentia, vel, Initium sancti Euangely, & cet. R. p Gloria tibi Domine.* Tum iunctis iterum manibus ante pectus, stans ut supra, prosequitur Euangelium vsque ad finem. Quo finito, minister stans in cornu Epistolæ post infimum gradum Altaris, respondet, *Laus tibi Christe, & Sacerdos eleuans parumper librum, q osculatur principium*

G 2 Euan-

Euangelij, dicens: Per Euangelica dicta, & cet. praterquam in Missis Defunctorum, & nisi celebret coram Summo Pontifice, Cardinali, & Legato Sedis Apostolica, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in eorum residentijs, quo casu defertur r cuilibet predictorum osculandus liber, & Celebrans tunc non osculatur illum, nec dicit, Per Euangelica dicta. Cum autem nominatur IESVS, caput versus librum inclinatur, & eodem modo versus librum genuflectit, cum in Euangelio est genuflectendum.

m Munda cor meum. Maiore benedictione indiget, qui tradit femina Euangelij, quam qui accipit, Amalar. lib. 3. c. 18. & quomodo predicabunt, nisi mittantur? Rom. 10. Orat igitur Sacerdos se mitti à Deo, Innoc. loco citato cap. 38. & similis Oratio habetur in Liturgia Iacobi.

*n Signat, &c. scribit Innocentius III. c. 43. de signando libro; & explicat; quasi dicatur: Hic est liber Crucifixi. * dum signatur liber, sinistra manus apponi potest eidem libro, & est vsus communissimus. neque signatio hæc dici debet benedictio, ita vt ex hoc titulo poni debeat sinistra super altare; quia neque manu fit, sed pollice tantum; eoq; modo, quo Episcopus in confirmationis Sacramento signat pollice frõtem signo Crucis, & manu statim benedicit, quæ duo sunt valde diuersa.*

d Postea seipsũ. iubet Ordo Rom. signa in fronte & pectore tantum, vt se ostendat discipulum Christi, cuius Euangelium non erubescit, & malas cogitationes de corde pellat, Alcuin. loco cit. de Signo in ore, quo cõfessio verbi Dei ad salutẽ fiat, meminit Honor. in Gẽma libr. 1. c. 23. Pollice vero tantum fiunt hæc signa; non cum indice & pollice coniunctis in formam Crucis.

p Gloria tibi Domine. Vide supra, sicuti etiam de principio Euangelij, & de ipso Euangelio, quæ diximus, titulo 10. part. 1. num. 6. pag. 29.

q Osculatur principium Euangelij. tradit Dion. libro de Eccl. Hier. cap. 3. & Ordo Rom. quasi dicamus, per Christum recõciliationem accepimus, Innoc. III. d. c. 43 vel ex charitate euangelizamus, Durand. libr. 4. cap. 24. Pacem denique à Christo optamus, deletis peccatis nostris; vnde dicimus, per Euangelica, &c.

r Cuilibet predictorum. Ob reuerentiã Prælatorum datur eisdem liber osculandus. Si vero plures Prælati æquales interessent Missæ, nulli dabitur osculandus; nec etiam celebranti, si plures inæquales, tunc digniori tantum Cerem. Episc. lib. 1. c. 30. quia Christus vnus est, quem repræsentat ille, qui osculatur librũ, vt dicemus in mystica expositione Missæ. aut vnus igitur & dignior osculatur, aut nullus; nõ duo, ne diuidatur Christus.

Tolerari potest illa consuetudo, qua defertur liber Prælato, continuante celebrante Symbolum; quia antiquitus, dum Symbolum cantabatur, dabatur Euangelium osculandum toti populo Gemma. lib. 1. c. 119. non autem placet altera, qua Prælatus osculatur librum, dicto Offertorio, quando non dicitur, Credo. abusus est ad breuitatem Missæ introductus. & Minister quidem deferret librum sine vlla reuerentia ad prælatum; sed postquam ille fuerit osculatus, libro statim clauso, reuerentiam illi debitam faciet. * ille vero tantum, qui librum osculatur, dicere debet, Per Euangelica, &c. sunt enim verba osculatis propria, quæ ideo omisso osculo omittuntur, vt in Missa Defunctorum hoc loco præscribitur.

Ex Decretis Cõgreg. Cardd. super negotia Episcoporum 22. & 28. Augu. 1589. non defertur liber osculandus Vicario Apostolico. * neque Commendatario, seu eisdem Procuratori, ex Decr. S. Rituum Congr. die 17. Septemb. 1611. neque alijs in hac Rubrica non nominatis sine facultate Sedis Apostolicæ. Principibus autem magnis ex tolerantia, non autem inferioribus laicis; & illis alius liber deferendus est, non idem ipse celebrantis, qui proprium eo casu semper osculari debet librum.

3 Dicto Euangelio, stans in medio Altaris versus Crucem, eleuans, & extendens manus, incipit (si dicendum sit) Credo, cum dicit; in unum Deum, iungit manus, & caput Cruci inclinatur. quo erecto stans ibidem iunctis ante pectus manibus, ut prius, prosequitur vsque ad finem. Cum dicit, Iesum Christum, caput Cruci inclinatur. Cum dicit, Et incarnatus est, vsque ad, Et homo factus est, inclinat, genuflectit. Cum dicit, simul adoratur, caput Cruci inclinatur. Cum dicit, Et vitam venturi seculi, Amen, & producit sibi manu dextera signum Crucis a fronte ad pectus.

1 Credo. De Symbolo, & eius partibus egimus supra titul. 11. pagina 29. Ad ea verba: Et in Spiritum sanctum; non inclinatur caput, sicuti neque ad ea; Patrem omnipotentem, tantummodo in verbo, Deum, quod nomen commune est tribus personis; & in verbo, Iesum Christum; de quo diximus supra titulo 5. num. 2. Itē, quando dicit, adoratur, (non ultra, ad sequens verbum, conglorificatur) caput inclinatur, ex vi verbi eiusdem.

2 Producit signum Crucis. ita Beletb. cap.

4 In Missa solemnī Subdiaconus circa finem vltimæ Orationis u accipit ambabus manibus librum Epistolarum, deferens illum supra pectus, & facta Altari genuflectione in medio, vadit ad partem Epistolæ contra Altare, & y cantat Epistolam quam etiam Celebrans interim submissa voce legit, assistente sibi Diacono a dextris, & item Graduale, Tractum, &c. vsque ad, Munda cor meum. Epistola cantata Subdiaconus, facta iterum genuflectione Altari in medio, redit ad Celebrantem, & genuflectens 2 osculatur eius manum, & a ab eo benedicitur, præterquam b in Missis Defunctorum.

u Accipit librum. Comitatus ab vno Acolythis, ait Innocentius III. libr. 2. cap. 29. procedit Subdiaconus; sed habetur in Ceremon. Episcop. libro 1. cap. 10. quod Ceremoniario comite procedat ad cantandum Epistolam, comitatur autem Subdiaconum a sinistris eiusdem, quod & alijs facit, genuflectens cum eo vnico genu; quod semper fit, nisi aliud in Rubricis præscribitur.

x Contra Altare. Meminit huius situs Severus Sulpitius libro 3. de vita Sancti Martini: ante Altare, inquit, astante, qui lætionem Sancti Pauli proferret in dextera vero parte Ecclesiæ cantandam esse Epistolam, docet Petrus Antistodorus. citatus a Duran. lib. 4. cap. 15. nunc cantatur iuxta cornu Altaris, vbi Celebrans legit Epistolam in plano presbyterij: & est dextera Gauant. Rubr. Miss.

40. ob rationem supra allatam in fine Hymni Angelici: sed antiqua fidelium consuetudo fuit, vt cum Symbolum fidei recitarent, in verbis illis, Carnis resurrectionem, frontem Crucis signaculo munirent, testaturque id Ruffinus in expositione Symboli: inde forte translatum fuit signum crucis ad sequentia postrema verba, vt quasi sigillo crucis fidei totius professio firmaretur. * in verbo, Amen, iunge manus, vt diximus in fine Hymni Angelici.

tera pars Ecclesiæ intrantibus in eam, y Cantat Epistolam. Non habet Subdiaconus hoc munus ex consecratione, sed quando a Patribus datum est Diacono, vt cantaret Euangelium, datum est Subdiacono, vt Epistolam. Amalar. lib. 1. cap. 11. soli vero Subdiacono nunc conuenit, adeo vt potius Sacerdos ipse Epistolam legere debeat, quam patet, vt inferior Subdiacono id exequatur. Micr. c. 4. cap. 1. Subdiac. dist. 34. in Collect. Martini Braccar. Si vero inferior cantare velit, ne facras induat vestes, de quibus loqui videtur Canon; sed superpelliceum tantum vt hoc eodem titulo infra n. 8. dicitur.

z Osculatur eius manū. In y su erat apud quosdam, teste Duran. c. 17. forte loquitur de Romanis. nam Innoc. III. lib. 2. cap. 30. testatur idem de Romana Ecclesia.

G 3 a Ab

a *Ab eo benedicitur.* Non in principio, vt Diaconus, *Rupertus libro 1. cap 36.* sed in fine Subdiaconus, quia ante Euangelium lex Mosaica accepit finem in Chri-

sto, *Innocent. Tertius cap. 30.*

b *In Missis Defunctorum.* His Missis non congruunt solemnitates, *Durand. ubi supra.*

s *Postea idem Subdiaconus accipit Missale Celebrantis, defert ad cornu Euangelij in altare, & ibi ministrat Celebranti: qui in medio Altaris submissa voce dicit, Munda cor meum, &c. & deinde lecto Euangelio, quod infine non osculatur, c delato etiam per Diaconum libro Euangeliorum ad Altare, & imponit incensum in thuribulum: Postea Diaconus genuflexus ante altare e dicit, Munda cor meum, & f accipiens librum Euangeliorum de Altari, g petit benedictionem à Celebrante similiter genuflexus in superiori gradu Altaris: & h osculata illius manu, i procedentibus Thuriferario & duobus Acolythis cum candelabris accensis de credentia sumptis, l vadit cum Subdiacono à sinistris ad locum Euangelij in contra Altare versus populum, ubi Subdiacono librum tenente, medio inter duos Acolythis tenentes Candelabra accensa, dicit, Dominus vobiscum, iunctis manibus. Cum dicit, Sequentia, &c. signat librum in principio Euangelij, frontem, os & petus: postea nter librum incensat, hoc est, in medio, à dextris, & à sinistris, & prosequitur Euangelium iunctis manibus. Interim Celebrans, post datam Diacono benedictionem, retrahens se ad cornu Epistolae, ibi stat iunctis manibus. Et cum Diaconus dicit, Sequentia S. Euangelij, Sacerdos etiam signat se: & cum nominatur IESVS caput inclinatur versus Altare. Finito Euangelio, Sacerdos o osculatur librum p à Subdiacono sibi delatum, dicens, Per Euangelica dicta, &c. & à Diacono ter q incensatur. Si sit coram Pralato in sua residentia, liber deferretur ad Pralatum, vt supra, & ille incensatur, vt in Ceremoniali. Postea stans in medio Altaris versus ad Crucem, incipit, si dicendum sit, Credo, stantibus post eum Diacono & Subdiacono; deinde ad Altare accedentibus, & cum eo prosequentibus, vt dictum est ad Gloria in excelsis.*

e *Delato per Diaconum libro.* Nullo comite. Comes enim datur Ministris ad aliquid cantandum, aut quando exeundum esset è Presbyterio.

d *Imponit incensum.* Eo prorsus modo, quo in principio Missae dictum est, neque tamen Celebrans interrumpere debet Euangelium quod ipse legit, vt ea praestet, quae circa Diaconum sunt peragenda: sed hic expectet finem.

e *Dicit, Munda cor meum.* Super primo Altaris gradu altiori hoc dicit, in quo etiam versus Celebrantem stantem in latere Euangelij, non omnino conuersus ad eum, petit benedictionem.

f *Accipiens librum Euangeliorum, &c.* iubet *Ordo Romanus.* Diaconum orare ante Altare, tum petere benedictionem, deinde ab altari accipere librum, tum à Sacerdote, qui benedicit illi tacite dici, *Dominus sit in corde tuo, &c.* Haec eadem

Amalar. libro 3. cap. 18. docet: quasi, inquit, de Sion exeat lex noua, & verbum Domini de Ierusalem, neque tamen illud praedicetur, nisi post orationem, & missionem à maiori.

Hoc loco commemorandum censeo venerationem adhiberi solitam libro SS. Euangeliorum in antiquis Concilijs: in quorum Sede nobiliori, & media inter Episcopos collocabatur liber Euangeliorum, vt scribit *Baron. Anno 325. & 451.* vt scilicet Christum representaret. certè liber Euangeliorum in Altaris medio positus maiorem habet, quam alias, venerationem.

g *Petit benedictionem.* Dicat Diaconus, *Iube Domine. nō Domine.* nā hoc Dei est, illud hominis praecari, vt probat ex *Euodio lib de mirat. S. Stephani Anno 416.* sed & Sancti Hieronymi tempore omnes sancti, & homines alij vocabantur Do-

Domini, solus autem Deus, Dominus. & interim Ministri, qui cum Diacono sunt, genuflexi manent, ex *Cerem. Episc. libro 2. cap. 8.* nisi forte ratione dignitatis Episcopalis illud ibidem præscribatur, quod puto verius. & est in praxi communis, vt coram Episcopo tantum fiat.

h *Osculata illius manu.* Nimirum dextera, *Innocen. loco citato cap. 36.* hoc est gloriam Dei desiderat Diaconus, de qua *Can. 1. Dextera illius amplexabitur me. Hac ille.*

i *Præcedentibus Thuriferario, &c. De Thuriferario, & luminibus, Ordo Romanus.* De luminibus ad Euangelium in signum lætitiæ, *Hier. aduers. Vigilantium:* vt videlicet Prædicator præmittat bonam opinionem, lumen operum bonorum, *Innoc. III. cap. 10. libr. 2.* Populus etiam, vt cum fructu audiat verbum Christi, præmittat orationem denotatâ in Thuribulo ardente, & gaudium spirituale in cereis, *Durand. libr. 4. capit. 24.* vbi fusius ille.

Quæritur: An ministri peccent mortaliter, cantando Epistolam, seu Euangelium, in peccato mortali? affirmat *Nauar. de penit. d. 6. cap. 1. §. Sacerdos num. 15.* cum alijs. negat *Suar. 3. part. quest. 65. artic. 4.* caue tibi: nam de Diaconis ait Paulus 1. *Timot. 3. ministrent nullum crimen habentes.* Aliqui docent, Subdiaconum sine manipulo ministrantem, quia ex officio nõ ministrat, non peccare, si in peccato, vel censura ministrat; neque fieri irregularem, quod non est improbabile.

Quod autem hic dicitur de Euangelio coram Prælato, vt in ceremoniali: intellige, vt alias, Episcoporum cæremoniale; in quo duo valde notanda reperiuntur, circa hunc casum. *lib. 1. c. 23.* Alterum est, quod Episcopus in sua residentia paratus Pluiali incensatur post osculum Euangelij, & nemo alius: si vero interfuit Missæ in cappa, neq; ipse incensatur, licet osculatur librum; neq; celebrans ibi iubetur incensari. Alterum est, quod Legatus, vel alius Cardinalis, in suo habitu, post osculum euangelij thurificatur, etiam coram

Episcopo loci, ob dignitatem Cardinalitiam. quare, sicuti contingit aliquâdo, neminem osculari euangelium, si V. G. interfint plures æquales prælati, ex eodem *Ceremoniali libr. 1. c. 30.* ita non incongruit omitti omnem incensationem post euangelium; celebrantis quidem ob præsentiam Episcopi; & huius, quia non est Pluiali indutus.

i *Vadit cum Subdiacono.* Vadit autem Diaconus, portans librum ante pectus, ex *Cerem. Episc. libr. 1. cap. 9.* vt intelligat, Prædicatorem Verbi Dei debere prius illud habere ante oculos, in corde, & in manibus, quàm in ore, *Rubens libr. 2. c. 33.* m *Contra Altare versus populum.* Antiqui in edito legebant Euangelium; quæ locū vocauit, Tribunal, *Sanctus Cyprianus libr. 4. epist. 5.* & Pulpitum, *libr. 2. epist. 5.* quasi in publico statutum; ait *Vualaf. capit. 6.* Dicterium *Basil. Selenc. libr. 2. de Sancta Thecla.* Analogium, id est, super quo legitur. *Isidor libr. 4. Orig. Lectorium, Anastas. apud Bulenger. libro 3. capit. 17.* Vmbonem latini, ex eodem *ibidem cap. 18.* Alij Ambonem, vt in *Sixto, Platina, & Cassiod. libr. 10. hist. tripar. capit. 4.* vel à Græco verbo ἀμβων, hoc est ascendo, ex *Bellar. libr. 2. de Missa capit. 16.* vel ab ambiendo, quia cingit intrantem, *Vualaf. cap. 6.* vel ab ambiendo, quod locus ille gradibus ambiatur vtrinque, *Durand. loco citato,* sed græca vox est, quæ pulpitum significat, suggestum, & locum altum. Primo, vt audiatur ab omnibus, ex *Innocen. III. cap. 43.* Secundo, quia palam ante oculos omnium non in latibulis, vt Heretici, annunciamus Euangelium. Tertio, quia Christus docturus turbas ascendit in montem. Quarto, quia eminentissima est doctrina, *Amalar. libr. 3. cap. 18.* Hodie communius cætatur ante Altare, sed contra Aquilonem, inter Altare & Populum, quod idem est ac contra Altare versus populum, & vsus iam declarant verba Rubricæ, quæ alioquin videntur pugnare inuicem, & non pugnant; sed locum, & situm quasi in medium indicant; ita vt Diaconus neque totus sit versus populum, sed inter vtrumq; faciem sistat suam.

Causas autem vide supra numer. 1. pagina 105. Reliqua, quæ sequuntur, patent ex supradictis num. 2.

n *Ter incensat*, &c. intellige à dextris libri, quæ est illius pars nobilior; & incensatio fit ad venerationem Christi in eiusdem verbis Euangelicis.

o *Osculatur librum*, &c. Diaconus reddit vacuus, vt post prædicationem contemplationi se dedat, *Durandus sup. Liber & Thuribulum* reportantur ad Sacerdotem, quia Christus primus est & nouissimus, ad quem referenda omnia, *Innocen. capit. 48.* Sacerdos osculatur ex amore, & item quia acceptat verbū Christi, *Durand. ibidem.* incensatur in Sacerdote Christus, in gratiarum actionem, *Idem ibidem*, & *Ordo Rom.*

Dum cantatur Euangelium, Thuriferarius stabit post Diaconum ad sinistram

6 *Si autem sit prædicandum*, Concionator finito Euangelio prædicet, & sermone, siue concione expleta, dicitur, *Credo*, vel si non sit dicendum, cantetur, *Offertorium*.

Hoc loco concionandum est, ex *Ordine Romano*, vt Concionator sit quasi interpres Sancti Euangelij; sed antiquiores post Symbolum concionabantur, ex *libr. 8. Const. Apost. cap. 4.*

Si Celebrans concionari velit; sedeat super scamno nudo in Cornu Euangelij capite tecto, aut sine Casula in pulpito.

Orator Romæ non vtitur stola super

7 *Cum vero in Symbolo cantatum fuerit*, *Et incarnatus est*, Diaconus accepta bursa de *Credentia*, ambabus manibus eam defert eleuatam cum solitis reuerentijs ad medium Altaris, in quo t explicat Corporale, & reuertitur ad Celebrantem. *Cum non dicitur, Credo*, Subdiaconus defert bursam simul cum Calice, vt infra dicitur.

Quid agendum sit à Celebrante, & Ministris, ad ea verba, *Et incarnatus est*, dictum est supra *part. 1. tit. 17. numer. 3. pag. 45.* qui vero tempore Symboli stant, ad prædicta verba genuflectant in suis locis versus Altare.

r *Explicat Corporale*. ita *Ordo Romanus*: seruatis ijs, quæ supra docuimus initio Missæ priuatae *tit. 2. nu. 2. pag. 89.* Celebrans, & Subdiaconus, si ad Altare sint,

eiusdem *Ord. Roman.* & agitabit leuiter Thuribulum, eleuata aliquatulum operculi catenula, ne ignis extingatur.

Subdiaconus & Acolythi immobiles stabunt, neq; capita inclinabunt vnquam, multo minus genuflectent, vt dictum est, *in tit. 17. num. 4. part. 1.* Cæremoniarius post Diaconum stabit.

p *A Subdiacono sibi delatum*. Subdiaconus defert librum apertum ad Sacerdotem sine vlla reuerentia, tam Altari, etiam in quo est Sacramentum, quam Sacerdoti, ob reuerentiam Sacri Euangelij: deinde clauso libro reuerentiâ faciet vtrique; & deponet librum super credentia. Acolythi, finito Euangelio, deponent candelabra sine mora.

q *Incensatur*. Diaconus in plano medio ter incensabit Celebrantem.

cottam, ob reuerentiam Papæ, qui extra Sacramenta stola vtitur. initio concionis signabit se signo Crucis, quod docuit ex *Corripo Poeta Baronius Anno 565.* Auditores ad conciones, vt ad Euangelium, ex *Augustino lib. 50. homil. 26.* non tamen vbique nam sedebant *Act. 13. vers. 14.* & apud *Clem. lib. 2. constitut. cap. 57.*

& non sedeant, paululum secedant versus cornu Euangelij, vt Diacono venienti quasi medium Altaris totum relinquunt. Diaconus autem solus cum debitis reuerentijs portat bursam sine comite, ex *Cæremon. Episc. lib. 1. cap. 9.* per viam breuiorem ad *Credentiam*, per longiorem ad Altare.

Porro memorato Incarnationis mysterio, non prius extendit Diaconus Corporale

De Offert. & alijs, vsque ad Canonem. 105

porale pro initio sacrificij: quia & Christus non nisi post incarnationem redemptioni per passionem operam dedit. *Rubens lib. 2. cap. 45.*

8 Si quandoque Celebrans cantat Missam sine Diacono, & Subdiacono, Epistolam cantat in loco consueto aliquis Lector superpelliceo indutus, qui in fine non osculatur manum Celebrantis; Euangelium autem cantat ipse Celebrans ad cornu Euangelij, qui & in fine Missæ cantat, *Ite missa est*; vel, *Benedicamus Domine*, aut, *Requiescant in pace*, pro temporis diuersitate.

Antequam definiretur, quod Subdiaconatus esset Ordo Sacer, cantabat Epistolam Lector, vt colligitur ex *Clem. lib. 8. Const. c. 28. & Conc. Carthag. 4. c. 8. & c. lector. dist. 23. lege Io. Langhecrucium in Spec. Canonicorum libr. 6. c. 8.* adde præterea, quod in hac eadem Missa celebrans dicit *Kyrie*, in cornu Epistolæ, vt in alijs solemnijs. item, *Humiliate capita*, sed versus altare, vt dicitur in *Rub. propria Fer. 4. Cinerum.*

De Offertorio, & alijs, vsque ad Canonem. VII.

1 DICTO Symbolo, vel, si non sit dicendum post Euangelium Celebrans osculatur Altare in medio, & iunctis manibus ante pectus, ibidem à manu sinistra ad dextram (vt dictum est supra) vertit se ad populum extendens ac iungens manus dicit, *Dominus vobiscum*, & iunctis manibus reuertitur per eandem viam ad medium Altaris, vbi extendens & iungens manus, caputque Cruci inclinans, dicit, *Oremus*, tum iunctis, vt prius, manibus & dicit, *Offertorium*: & omnia quæ vsque ad finem Missæ in medio Altaris dicenda sunt, dicit ibidem stans versus ad Altare, nisi vbi aliter ordinatur.

Hæc eadem & quæ sequuntur ad finem vsque, Missæ priuatæ, sunt ferè verba ipsius Burchardi, vt initio diximus. f Dicit Offertorium, Lege tit. 12. supra num. 1. in prima part. pag. 33.

2 DICTO Offertorio, & discooperit Calicem, & u ad cornu Epistolæ sistit, & manu dextra amouet paruam pallam desuper Hostiam, accipit x Patenam cum Hostia, & ambabus manibus vsque ad pectus eam eleuatam tenens, oculis ad Deum eleuatis, & statim demissis dicit, *Suscipe sancte Pater*, &c.

t Discooperit. Velù plicatur a Ministro, & deponitur prope Tabellam Secretarū ab eadem parte Altaris vbi Calix, ne super Corporale, aut extra illud remaneat non plicatum; quod cum neque à Sacerdote plicari conuenire videatur, plicetur à Ministro: & est ritus laudabilior. idem, explicato manutergio, in eadem parte collocabit ibidē pelniculam cū viceolis.

u Ad cornu Epistolæ. Nullum mysteriū: sed quia ibi sunt ampulæ vini, & aquæ.

x Patenam cum Hostia. dicitur Hostia, quia est materia ad Sacrificium, & Hostiam. Item Hostia, quæ ante hostium pugnam offerebatur, *Gemma libr. 1. cap. 98.*

Panis est, quia Christus dedit se vti panem viuum, *Ioan. 6.* Ex frumento est, cui comparauit se Christus: *nisi granum frumenti*, *Ioan. 12.* sine frumento, id est, sine peccato, & ex prima institutione in azymis, *Gemma libr. 1. capit. 31.* mundissima debet esse, ex Decreto Aniceti apud Burchard. libro 5. capit. 29. in modica quantitate, ex Decreto Alexand. Papæ dicentis: quanto paucior, tanto potior, *Radulph. propof. 23.* in modum denarij cum imagine Christi, seu literarum, nominis Christi, quia traditus est, & venditus triginta denarijs; & est verus denarius laborantibus. in vinea Domini,

mini, quo etiam reparatur in nobis imago Dei, *Gemma ibidem cap. 35.* formæ rotundæ, ex *Epiph. in Ancor.* integra debet esse, ob Christi integritatem ex *Concil. Coyacensi cap. 3.* vocatur oblationis Corona à *S. Gregor. 4. dial. 55.* quasi Orbis, ad significandum Christum, qui est Alpha, & Omega, Dominus Orbis, *Durand lib. 4. cap. 30.* & in rotunditate Hostiæ, Patenæ, & Calicis intellige sacrificij nostri perpetuitatem vsque ad finem mundi. Figuram habet Hostia in altera tantum parte; quia Christus Deus, & ho-

mo est; vt Deus figura caret. notat *Humber. Card. in dis. contra Græcos:* Romanâ Ecclesiam in pane, aqua, & igne præparato sacrificare tres substantias in Christo, carnem, animam, deitatem. Imago vero Crucis in Hostia deducitur à *Baronio anno 58. ex lib. 1. dial. Sancti Gregor. cap. 11.* & ex Romanorum vsu, qui panem coquebant quadrifida incisione in formam Crucis decussatam ex quo laudabilior est imago Crucifixi tantum in Hostia, quam aliud quicquam.

- 3 *Si fuerint alia Hostia non super Patenam, sed super Corporale, vel in alio Calice seu vase pro Communionem populi consecranda, Calicem illum, seu vas y dextra discooperit, & intentionem suam etiam ad illas offerendas & consecrandas dirigens, dicit vt supra, Suscipe, &c. vt in Ordine Missæ. Quo dicto, Patenam vtraque manu tenens, cum ea z facit signum Crucis super Corporale, & deponit Hostiam a circa medium anterioris partis Corporalis ante se, & Patenam ad manum dexteram aliquantulum b subtus Corporale, quam exterso Calice, vt dicitur, cooperit purificatorio. Si autem adsit vas, seu Calix cum alijs Hostijs, ipsum cooperit alia Patena, vel Palla.*

y *Dextera discooperit.* Nimirum antequam accipiat Patenam cum Hostia, & collocat Pixidem in medio Corporalis inter locum Calicis, & Tabellam Secretarum, vt dictum est supra *tit. 2. numer. 3. pag. 84.* & sicuti non potest commodè, ita non est necesse, vt Sacerdos eam eleuet sub prætextu oblationis, sed ad eam tantum intentionem dirigat.

z *Facit signum Crucis.* De hoc ritu, & alijs signis Crucis sequentibus in Oblatione docet *Innocent. III. libro 2. capit. 58.* ea nempe fieri, vt per Crucis virtutem, omnis conatus Diaboli effugiat, ne contra Sacerdotem, vel sacrificium aliquo modo præualeat; quod semel dixisse suf-

ficiat. fortè ritus fluxit ab Hebræis, qui in eleuatione Hostiæ versus cælum, terram, antrorsum, & retrosum eam mouebant, ex *Lyr. in Leuc. cap. 7. & Burgenf. ib.*

a *Circa medium anterioris partis.* Deponitur Hostia super Aram, vbi est Crux cum Chrismate ab Episcopo facta, quasi Corpus Christi Cruci ibidem sit affigendum, *Gemma lib. 1. cap. 98.* de hoc ritu testatur *Durand.* communiter seruato, sed non Romæ, *libro 4. cap. 30. vide infra num. 5.*

b *Subtus Corporale.* Habet *Microlog. cap. 10.* ob mysteria infra declaranda in Patenæ inuolutione, quæ fit cum Velo longo in Missa solemnè.

- 4 *Deinde in cornu Epistolæ accipit Calicem, purificatorio extergit, & sinistra tenens illius nodum, accipit ampullam vini c de manu ministri, (qui osculatur ipsam ampullam, non autem manum Celebrantis) & ponit vinum in Calicem. Deinde eodem modo tenens Calicem, producit signum Crucis e super ampullam aque, & dicit, Deus qui humane substantie, & infundens sparium aque in Calice prosequitur, Da nobis per huius aque & vini mysterium, &c. Si vero celebrat pro Defunctis, g non facit signum Crucis super aquam, sed imponit absque benedictione, dicens Orationem, vt supra.*

* c De

* c *De manu Ministri.* Teneat minister ampullam partem inferiorem, ita ut Sacerdos eam possit per aurem, seu manubriolum capere: recipiat item eandem manu sinistra, ut alteram statim ministret ampullam manu dextera. Offerat autem ambas cum oculis earum, non manus Sacerdotis, & cum debita reuerentia, saltem inclinando caput, nisi Sacerdos de maioribus exigat genuflexionem. sed & Sacerdos ipse proprius admoueat Calicem ampullis, ita ut neque gutta cadere queat super altaris mappam.

d *Eodem modo tenens Calicem.* Nondum ideo data est regula generalis iungendi manus. antequam aliquid benedicatur, quam habes numero sequenti; ut intelligas, excipi hunc casum à regula generali, ne Calix, in quo iam est vinum, periclitetur, amota manu.

e *Super ampullam aquæ.* Aqua, ut dicemus, significat populum, benedictioneque eget cum Cruce, ut Christo uniat; *Durand. lib. 4. c. 30.*

f *Parum aquæ: ita ex Liturgia Iacobi, & ex decreto Alex. 1. de cons. dist. 2. cap. Sacramentorum;* imò ex traditione Christi in vltima Cœna, ut ait *Cypr. Epist. 63. ad Cecil.* tum, ut significetur fluxus sanguinis, & aquæ ex latere Christi, ex *Alexand. tum,* ut populus in Apocal. significatus per aquam, uniat Christo, ex *Cypr. tum,* ut fateamur in vna persona

Christi duplicem naturam, ex *Niceph. lib. 1. c. 53. tum,* ut significetur introitus in vitam æternam, ex *Ambros. apud S. Tho. q. 74. art. 7.*

Ex quibus illa quatuor patent, quæ in Antiphona: *O Sacrum conuiuium,* & cet. idest, ex duabus naturis Christus, memoria passionis eiusdem; gratia ex unione populi cum Christo; & pignus æternæ vitæ.

Quia vero pauci sunt electi, ideo etiam modicissimum aquæ vult infundi *Cont. Florent. in instruct. Armenorum:* & eo minus aquæ, quo vinum est debilius, ut in vinum citius conuerti queat, ante consecrationem, ut monet *Ar. lib. 10. c. 30.*

Hinc *S. August. 17. C. i. c. 20. colligit,* dandam esse Eucharistiam cum temperatis, & sobrijs epulis. potus enim cum aqua sobrietatem denotat apertissime.

g *Non facit signum Crucis.* Quia connotat solemnitatem: & sicut in fine Missæ Defunctorum non benedicatur populus; ita nec aqua, quæ eundem populum significat, ut diximus: vel aqua hoc loco significat, populum Purgatorij, qui iam est in gratia. *Melchior Huelamus de Cærimon. Missæ.*

* Si guttæ vini, aut aquæ dispersæ appareant intra Calicem, tunc vel circumactio vino Calicis uniantur, vel purificatorio abstergantur, ne in consecratione oriatur dubium, an sint ex consecratæ.

s *Imposita aqua in Calice, & finita Oratione prædicta, accipit manu dextera Calicem discoopertum, & stans ante medium Altaris, ipsum ambabus manibus h. eleuatum tenens, videlicet cum sinistra pedem, cum dextera autem nodum infra cuppam, intentis ad Deum oculis offert, dicens, i Offerimus tibi Domine, & c. qua Oratione dicta, facit signum Crucis cum Calice super Corporale, & ipsum in medio post Hostiam collocat, & palla cooperit: Deinde iunctis manibus super Altare positis, aliquantulum inclinatus dicit secreto, m In spiritu humilitatis, & c. Postea erectus, eleuans oculos, manusque expandens & statim iungens ante pectus n (quod semper facit, quando aliquid est benedicturus) dicit. o Veni sanctificator, & c. cum dicit, & benedic, p signat manu dextera communiter super Hostiam & Calicem, q sinistra posita super Altare.*

h *Eleuatum tenens.* Ita, ut cuppa Calicis non excedat oculos, neque sit infra os, ad differentiam eleuati Calicis consecrati.

i *Offerimus tibi Domine.* Habet *Durand. loco citat. cap. 30. ubi etiam indicat præcedentem: Suscipe S. Pater, & c. Oratione vero: Deus, qui hum. substantias & cet. est*

est S. Ambros. in Missa de Vigilia Natiuitatis Domini, cui addita fuit mentio vini & aquæ, & in hunc locum translata, vsuque recepta.

¶ *Post Hostiam collocat.* Antiquiores à latere Hostiæ collocabant Calicem. *Innoc. III. lib. 2. cap. 58.* testatur tamen *Durand. loco cit.* communiter suo tempore poni Hostiam inter Sacerdotem, & Calicem: Calix autem hoc loco cooperitur cautela potius gratia, quàm Mysterij, ait *Microl. cap. 10.*

¶ *In Spiritu humilitatis.* Meminere huius Orationis hoc loco *Steph. Eduens. c. 12.* & *Radulph. propos. 23.*

¶ *Quod semper facit.* Hoc intelligitur de manibus tantum, non de oculis eleuandis, qui post consecrationem defigendi sunt potius in Hostiam consecratam. * & item, quando vtraque manus est libera, nec earum altera est occupata ad Hostiam tenendam, seu Calicem: quod accidit paulo ante eorundem consecrationem. neque enim deponenda est Hostia vel Calix in eo casu, vt manus iungantur ad illud verbum, *benedixit*, manus autem iunctæ significant diuinitatem, & humanitatem Christi vnitas; vnde virtus emanat benedictionis. *Io. Serranus.*

¶ *Veni Sanctificator.* Habetur in *Ordine Romano.* * & in *Gallicano Ordine*, teste *Microl. cap. 11.*

¶ *Signat manu dextera.* Ante Canonem nullum inuenio apud antiquos signum Crucis super oblata fieri: & hoc loco puto mutatum esse ordinem. nam *Innocent. præd. capit.* docet, accipi patenam cum Hostia, & Calicem cum vino, facto super vtrunque distinctè signo Crucis à Celebrante. Hodie verò fit singillatim in deponendo vtroque; & deinde communiter fit vnum Crucis signum super vtrunque iam depositum in Altari, ad commemorandam Christi passionem, præter alias duas causas supra n. 3. allatas.

Ad formandas vero Cruces manu dextera, Regula fit iuxta peritiores Romæ

hac de re consultos, vt formentur duæ lineæ hoc modo, ✠ prout pingitur in Missali; non autem ✠ quatuor: & lineæ illæ puncta non excedant mensuram palmi communis manus: Item ex *Innoc. III. libro 5. cap. 1.* transuersa pars Crucis fiat manu quoque transuersa, non ea recta, qua ad abigendas a Calice muscas vtimur. Agit hac de re fusius Tydæus Bonamicus in proprio tractatu. Hoc idem *Leo IV. ad Episcop.* videtur docere; *Calicem*, ait, & *oblatam recta Cruce signate.* addit contra alium abusum: *non in circulo, & varicatione digitorum.* Idem docuit *S. Carolus in Actis Ecclesie sue part. 4. de Missæ Ceremon.* * vt nimirum transuersa manu pinguatur pars crucis transuersa, tam super Hostiam, quam super Calicem, & super vtrunque. in hoc autem ultimo casu ea pingi debet inter Hostiam, & Calicem, ita vt equaliter altè fiat crux à Calice ad Hostiam, & transuersè super oram anteriorem pallæ, quæ Calicem tegit, quod media esse solet inter Calicem, & Hostiam.

¶ *Sinistra posita super Altare.* *Innocent. lib. 4. cap. 10.* quia Christus per Altare significatus tribuit vim benedictionis. *Io. Serranus.*

Si facièda est oblatio populi, fiat dicto offertorio, ante oblationem Hostiæ. *Acta Mediolan. Eceles. Iacobus in suo Compendio.* Eulogia dictæ fuerunt, & fermentum ad distinctionem azimi panis: quæ oblata distribuebantur in fine Missæ vice sacramentalis communionis. *Baron. An. 313.* Vfus autem colligendi oblationes in Syndone placet, & habetur in *Ord. Romano.* qui tamen Missas nouas celebrant, non possunt circuire Eccl. ad oblationem, ex *Decr. S. Congr. Trident. Conc. sess. 22.* neque in fine oblationis debet dari benedictio. An vero populus osculari debet celebrantis manum, seruetur locorum consuetudo. certè non in Missa Defunctorum.

6 Tum iunctis ante pectus manibus, accedit ad cornu Epistole, vbi stans ministro aquam fundente, & lauat manus, idest, extremitates digitorum pollicis & indi-

indicis, dicens Psalmum, t Lauabo inter innocentes, cum Gloria Patri, &c. qui versus, Gloria Patri, u pratermittitur in Missis Defunctorum, & in Missis de Tempore à Dominica de Passione vsque ad Sabbatum sanctum exclusiue.

r Ministro aquam fundente. Eleuato prius ab eodem paululum ab Altari manutergio, vt Sacerdos illud capere queat: & tenente peluiculam in sinistra, ampullam aquæ in dextra, cum osculo ampullæ & debitis reuerentijs fundit aquam; reposita deinde ampulla aquæ cum alia vini in loco suo, manutergium plicabit.

s Lauat manus, ait Dionys. de Eccles. Hier. cap. 3. lauatio, quæ summis, siue extremis digitis adhibetur coram sanctissimis signis, obseruatur, quasi coram Christo spectante omnes occultissimas nostras cogitationes, & summarum partium expiationem, &c. Itaque in signum fit puritatis animarum, Clem. lib. 8. Constitut. Apost. capit. 11. vt puri accedamus, ait Cyrill. Hierosolym. Catech. 5. Mystagog. exter-

git à tactu communium manuum, & terreno pane, Ordo Roman. de Offic. Missæ, & Rab. lib. 1. in fine. A veniali, & peccatorum reliquijs emundat, ex Sancto Thoma tertia part. quest. 83. artic. 5. ad primum.

t Lauabo inter innocentes manus meas, Habetur in Liturgia Sancti Petri Græcæ citat Sanctus Germanus in Theoria rerum Eccles. hæc eadem verba, cum agit de hac digitorum ablutione. Ad Vers. Gloria Patri, qui potest dici, cum reditur, in medio Altaris, caput inclinatur.

u Pratermittitur, &c. Vide quæ diximus p. 1. tit. 8. num. 1. pag. 17. neque illius loco dicendus est Vers. Requiem; quod aliqui scripsere.

7 Celebrans lotis manibus eas tergit, & illis ante pectus iunctis reuertitur ad medium Altaris, vbi stans, oculos quoque ad Deum eleuans, & statim demittens, manibus iunctis super Altare, aliquantulum inclinatus dicit secreto, Orationem, x Suscipe sancta Trinitas, &c. Qua dicta, manibus hinc inde extensis, & super Altare positis, osculatur illud in medio: tum iunctis manibus ante pectus, demissisque oculis ad terram, à sinistra manu ad dextram vertit se ad populum, & versus eum extendens, & iungens manus, dicit voce aliquantulum elata, y Orate fratres, & secreto prosequens, vt meum ac vestrum sacrificium, & cet. z perficit circulum, reuertens iunctis manibus ante pectus à manu dextra ad medium Altaris. Et responso à ministro, vel à circumstantibus, a Suscipiat Dominus sacrificium de manibus tuis, & cet. (alioquin per seipsum, dicens: Sacrificium de manibus meis) ipse Celebrans submissa voce dicit, Amen, & manibus ante pectus extensis, vt sit ad Orationem, stans in medio Altaris versus librum dicit absolute sine, Oremus, & sine alia interpositione, Orationem, vel b Orationes secretas. Cum dicit, Per Dominum, iungit manus: cum dicit, Iesum Christum, caput inclinat, quod facit in prima Oratione, & in ultima, si plures sint dicendæ.

x Suscipe sancta Trinitas. Hanc habent precem Steph. Eduens. cap. 12. & Microbol. cap. 11. non ex aliquo Ordine, inquit, sed Eccles. consuetudine. Inclinationem Innocen. III. lib. 2. cap. 60. non tamen Innocen. meminit harum quinque Orationum: quas post Innocen. additas fuisse ideo putat Bellarm. lib. 2. de Missa c. 17. in medio Altaris nunc orat Sacer-

dos, Dionys. de Hier. Eccles. cap. 3.

y Orate fratres. Leo Papa instituit; ex Raduph. prop. 23. sed de eo meminit Sother. de cons. dist. 1. hoc quoque & Chrysostom. 10. in 2. epist. ad Cor. vt notat Durant. lib. 2. de rit. cap. 29. Reliqua cum silentio dicuntur; & cum paratur consecratio tacite precari Sacerdotem docet S. Clem. lib. 8. Constit. Apost. 12.

Ore-

Oremus, dicitur versus Altare: *Orate fratres*, versus populum: quia hic alloquitur Sacerdos populum tantum, non autem seipsum. *Durand. libro 4. capit. 32.*

2 *Perficit circulum*. A dextra, vt antiqui loquuntur, ad sinistram Altaris; quia sinistra tristitiam sonat, & iam passioni Christi appropinquat magis Sacerdos. *Circuiui*, ait Dauid, & *immolauit*. *Psalm. 26.* ostendit etiam, se esse in sinistra, id est, peccatorem, pro quo orari petit, *Durando libro 4. cap. 14.* Ad litteram dici potest, perfici circulum, vt conuertat se Sacerdos ad librum, ad quem semper se vertit, ex-

cepto vnico casu, ante Offertorium, quod à Choro cantabatur.

a *Suscipiat Dominus*, &c. Paulo diuersam hanc partem habet *Remigius Antisiodor. in expositione Missæ*. hanc ipsam *Durand. lib. 4. cap. 32.*

b *Orationes secretas*. Explicauimus supra 1. part. tit. 12. pag. 34. * Dicit eas Sacerdos, in medio versus librum, hoc est, conuersus ad librum, non recedens à medio. Hinc patet, aptandum esse librum, prope corporale, vt commodius legatur; non autem relinquendum eo loci, in quo lectum est Euangelium, licet hac de re taceat Rubrica.

8 Peruento autem in conclusione vltimæ Secretæ ad verba illa, *Per omnia secula seculorum*, exclusiue, Sacerdos stans in medio Altaris, c depositis super eo manibus hinc inde extensis, dicit conuenienti & intelligibili voce Præfationem. Cum dicit, *Sursum corda*; eleuat manus hinc inde extensas vsque ad pectus, ita vt palma vnus manus respiciat alteram. Cum dicit, *Gratias agamus Domino*, iungit manus: cum dicit, *Deo nostro*, oculos eleuat, & statim Cruci caput inclinat. Responso, *Dignum, & iustum est*, & eleuatis & extensis vt prius manibus, prosequitur Præfationem propriam, vel communem, vt tempus requirit. Cum dicit, *Sanctus*, iunctis ante pectus manibus, & inclinatus voce mediocri prosequitur, ministro interim paruam e campanulam pulsante. Cum dicit, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, &c. erigit se, & f signum Crucis sibi producit à fronte ad pectus.

c *Depositis super eo manibus*. Vt omnem cogitatum temporalem deponat, & exercitio bonorum operum aditum sibi faciat ad eleuationem cordis, *Durand. d. cap. 32.*

d *Intelligibili voce*, *Per omnia secula seculorum*. Vt assentiat populus, & confirmet sua voce, *Amen*. quæ Sacerdos secreto Deum precatus est, ex *Ordine Roman. & Microlog. cap. 7.*

De Præfatione egimus supra prima part. tit. 12. pag. 34. Ritus etiam patent ex supradictis: nam quadrant singulis verbis eiusdem Præfationis. non vertit se Sacerdos ad, *Dominus vobiscum*, quia intentus est totus nunc ad sacrificium, vt supra diximus, ex *Amalar. libr. 2. cap. 9.* lege supra titul. 5. num. 1. pag. 107. neque iungit manus ad, *Per Christum Domi-*

num nostrum.

e *Campanulam pulsante*. Ter cum aliqua distinctione, tum in laudem Dei, ter sancti: tum ad excitandos astantium animos ad proxima mysteria. qua de re diximus in prima p. tit. 20. pag. 62.

f *Signum Crucis sibi producit*. De hoc signo in fine Præfationis *Honor. in Gemma libro 1. cap. 42.* quia, inquit, *signum Christi recipere se proficitur*, cui mox in imagine, hoc est, representatiue, per Canonem contradicitur. Canon enim, addit ille, *Christi passionem proximi designat*. Sed sicut Hymnus primus Angelicus finitur cū signo crucis, eodemque modo Symbolum, ita & alter hic Hymnus item Angelicus, non alio modo terminandus est, quam adhibito signo Crucis, & manuum iunctione in fine.

9 In Missa solemnī dicto, Oremus, Diaconus, & Subdiaconus g accedunt ad Altare in cornu Epistola, Diaconus amouet Calicem, si est in Altari, vel, si est in Credentia, vt magis decet, accipit eum de manu Subdiaconi, qui illum cum Patena & Hostia, coopertum palla & velo h à collo sibi pendente, i manu sinistra tenens, & alteram manum superponens velo; ne aliquid decidat, de Credentia l detulit, m comitatus ab Acolytha ampullas vini & aqua portante; ipse Diaconus Calicem detegit, & dat n Patenam cum Hostia Celebranti, osculando eius manum: Subdiaconus extergit Calicem purificatorio, Diaconus o accepta ampulla vini de manu Subdiaconi, imponit vinum in Calice, Subdiaconus interim p ampullam aqua ostendens Celebranti, dicit, Benedicite pater reuerende, qui factu versus eam signo Crucis, dicit Orationem, Deus qui humane, &c. interim Subdiaconus infundit paulum aqua in Calicem, Diaconus illum Celebranti dat, & pedem Calicis tangens, seu brachium dextrum Celebrantis sustentans, q cum eo dicit, Offerimus tibi Domine, &c. quem postea positum in Altari, vt supra, palla cooperit. Subdiacono deinde stanti in cornu Epistola r ponit in dextra manu Patenam, quam l cooperit extremitate veli ab eius humero pendente; qui vadit post celebrantem ante medium Altaris, & facta genuflexione, ibi stat, sustinens eam eleuatam vsque ad finem Orationis Dominicæ, vt dicitur. In Missis autem Defunctorum, & inferia sexta Parasceues r Patena non tenetur à Subdiacono.

g Accedunt ad Altare. Facta prius in locis suis post Celebratē genuflexione.

h A collo sibi pendente. Indicat Ordo Romanus, & vocat Sydonem in collo ligatam. deponitur autem velum paruū Calicis, & relinquitur super Credentiam, vt expeditius portetur Calix.

i Manu sinistra tenens. Manu nuda, nō autem cum velo pendente ab humeris, si verē in sacris est Subdiac. vt par est.

l Detulit. Per breuiorem viam defertur Calix ad Altare; & munus Subdiaconi est ferre Calicem in sinistra, quæ est vita præfens, ex vetusto Codice de Missa, apud Hittorpium. Item eiufdem est parare Calicem, Innocent. lib. 2. cap. 58.

m Comitatus ab Acolytha. Qui tamen Subdiaconum sequitur, non præcedit; neque ab alio quam vno ex prædictis duobus.

n Patenam cum Hostia. ita Ex Cōc. Anchyritano, seu Ancyrano 50. dist. presbyteros. datur autem cum osculo manus Celebrantis, & prius Patenam.

Si adsint particule consecrandæ pro communiōe solemnī, delata Pixide ad Altare paulo ante Subdiaconum à Cæremoniario, seu Sacrista, eā Diaconus aperit, & collocat super Corporale, antequā

tradat patenam Celebranti, & eandem eleuat parumper, ex Cærem. Episc. lib. 2. cap. 29. dum Celebrans Hostiam offert; qua deposita, & ipse deponit Pixidem, cooperit, & collocat post Calicem, vt supra.

o Accepta ampulla vini de manu Subdiaconi. Hoc est, Diaconus manu sinistra Calicem per nodum tenens, accipit ampullam vini de manu Subdiaconi, qui eādem accipit de manu Acolytha (vterque vero accipit sine osculis, nec ampullæ, nec manuum) & infundit vinum in Calicem. Diaconi enim est componere Calicem in Altari, Innocent. prædicto c. 58.

p Ampullam aqua. Hanc accipit ab Acolytha sine osculis Subdiaconus, & parum inclinatus ostendit Celebranti. olim aquam ipsam Celebranti tradebat infundendam ab eodem, ex Innoc. loco nunc citato: nunc ipse infundit.

q Cum eo dicit, Offerimus. Habet Durand. prædicto c. 30. neque Sacerdotibus licet de mensa Domini tollere Calicem, nisi eis tradatur à Diacono, Isidor. lib. 2. de Eccles. off. c. 8. Verbum, Offerimus, conuenit duobus saltem, & ideo Diaconus idem dicit cum celebrante.

r Ponit in dextra manu Patenam. do-

cet

et *Vet. Codex de Missa*, poni in spem vitæ æternæ post Calicem huius vitæ, in sinistra ab eodem ministro delatum; dextera enim vitam æternam designat, & patena rotundam æternitatem indicat. *Durand. cap. 30.* Subdiacono, non alijs, datur tenenda, ex *Innoc. cap. 59.*

† *Cooperit extremitate Veli.* Ex decreto Siluerij Papæ, ait *Petrus de Ruiz in suo Cæremoniali.* quia mysteria adhuc sunt

regenda, *Hugo Victor. de offic. Eccles. lib. 2. cap. 23.* vel quia latibulum significat discipulorum prope passionem, *Innocent. cap. 59.* Pars verò interior patenæ Subdiaconum respicere debet. ea enim est nobilior, vt patet.

† *Patena non tenetur.* Ritus latitiam, connotans de æterna vita, quod paulo ante adnotauimus, in patena velata, non conuenit Defunctorum Missis.

10 *Dicto, Veni sanctificator, vt supra, Celebrans ministrante Diacono nauiculam, & dicente, Benedicite pater reuerende, ponit incensum in Thuribulum, u. dicens, Per intercessionem, &c. vt in Ordine Missæ. Deinde accepto Thuribulo per manum Diaconi, nullam tunc faciens Cruci reuerentiam, x incensat oblata, y ter ducens Thuribulum super Calicem & Hostiam, simul in modum Crucis, & ter circum Calicem & Hostiam, scilicet bis à dextera ad sinistram, & semel à sinistra ad dexteram, (Diacono interim pedem Calicis tenente manu dextra) dispensans verba in qualibet incensatione hoc modo, In prima incensatione, Incensum istud, In secunda, à te benedictum, In tertia, ascendat ad te Domine, In quarta, & descendat super nos, In quinta & sexta, misericordia tua. Deinde facta reuerentia, z incensat Crucem, & Altare, vt dictum est supra, assistente eodem Diacono, interim dicens, a Dirigatur Domine oratio mea, &c. & cum incensatur Crux, Diaconus b amouet Calicem ad partem Epistolæ, & incensata Cruce reponit in loco suo. Cum reddit Thuribulum Diacono, dicit, Accendat in nobis, &c. & incensatur ab eo: deinde Diaconus c incensat Chorum, & postremo Subdiaconum tenentem Patenam; & ipse Diaconus incensatur a Thuriferario, & Thuriferarius postea incensat Acolytos, d & populum. Celebrans postquam incensatus fuerit, lauat manus, e ministrantibus Acolytis ampullam aquæ cum peluicula, & manutergio.*

u *Dicens, Per intercessionem.* Ter imponit incensum, & semel illud benedicit in Thuribulo, ita vt ad verbum, benedicere, manu dextera producat signum Crucis super Thuribulum fumigans. Diaconus, & Thuriferarius ministrant, vt initio Missæ.

x *Incensat oblata.* Leo Papa Primus dicitur Auctor incensationis oblatorum in memoriam Christi, ex *Radulph. propos. 23.* nec vbique antea erat in vñ, ex *Microl. cap. 9.* Ordo tamen Romanus habet hunc ritum, de quo & eiusdem causis supra tit. 4. pag. 93. * & Diaconus in hac incensatione retineat pedem calicis dextra manu, ne cadat. *Cærem. Episcop. lib. 1. cap. 9. cum Missali.*

y *Ter ducens Thuribulum, &c. ita Innoc. III. libr. 2. cap. 57.* quo designari dici-

tur triplex vnctio Mariæ, item, vt Thuris & Crucis virtute malignus hostis effugiat, *Durand. cap. 31.* in modum Crucis, & in modum Coronæ fit incensatio, vt ex passione Christi ad Coronam Trinitatis fiat transitus. *Idem ibidem.* Crux autem fit etiam in hoc casu, non veluti per quatuor puncta, vt *Crassus libr. 1. cap. 47. docuit,* sed super Calicem, & Hostiam, inquit *Rubrica* in modum Crucis. neque demittendum est Thuribulum, sicut in circulis sequentibus, in quibus Thuribulum depressius ducitur, ita vt circumeat Calicem. Dexteram hoc loco & sinistra celebrantis intellige. notat *Melchior Huelamus de cæremonijs Missæ,* sexies incensari oblata; quia ante sex dies Paschæ iuit Iesus Bethaniam: bis circum Calicem, & semel conuerso circulo; quia redijt

rediit Hierusalem ad ramos palmarum, & de Hierusalem rediit in Bethaniam. quæ, licet minutiora sint, non sunt contemnenda tamen.

z Incensat Crucem. Non Sacramentum, nisi sit expositum, & tunc genibus flexis in supremo gradu, vt dicemus infra.

a Dirigatur Domine Oratio mea, &c. hoc idem apud Alcuin. capit. de celebrat. Missæ habetur.

b Amouet Calicem. Non extra Corporeale, si capax est. Subdiaconus autem in tota hac incensatione nihil se mouet. Thuriferarius, deposita nauicula super credentia, amouet de Altari, & reportat librum, quando opus est, nisi adsit Assistens.

c Incensat Chorum. Comite Thuriferario, qui præcedit; & incensantur omnes; quia Christus communicat alijs odorem suum, *S. Thom. 3. part. quest. 83. artic. 5.* & quia, quæ fecit Sacerdos, pertinent ad omnes. *Durand. cap. 31.* Item Thurificatio repræsentat diffusionem gratiarum spiritualium in capite, & ab eo ad membra. *Idem lib. 4. cap. 4.* in Choro autem incensandi stare debent quasi extra stallum, neque illi indecore inniti; se mutuo inuident, antequam quilibet incensetur à Diacono, *Cærem. Episc. lib. 1. cap. 23.* in quo fusius præscribitur ordo incensandi Clerum.

Facit ad rem nostram hic ordo, (nam de Canonicorum, & maiorum incensatione vide *cit. loco Cæremoniale Episcoporum*) quod nimirum Celebrans, nullo maiore præsentate, cui triplex ductus thuribuli debeat, triplici ductu incensandus erit; eo præsentate, duplici tantum ductu: Diaconus, Subdiaconus, & alij parati, duplici ductu; Sacerdotes in choro vnico ductu, cæteri sine mora. inclinabit caput, qui incensat, ante & post, iisdem vsque ad sacerdotes inclusiue, nisi ita multi sint, vt incensatio finire non possit

ante finem Præfationis. Diaconus incensabit omnes de Clero, exceptis Acolythis, quos stantes apud Credentiam incensabit Thuriferarius ante laicos de populo. Domini locorum minorum, de quibus in Cæremoniali prædicto nulla fit mentio, seu Magistratus, incensari poterunt à Thuriferario duplici, vel vnico ductu, pro qualitate personarum; ij videlicet, quibus proprium scamnum, seu sedes ab alijs distincta parari solet. consuetudo locorum laudabilis in his attendi solet, ad pacem tum cleri, tum laicorum conseruandam in toto incensationis ordine, & ritu.

d Et populum. incensat ter, primo in medio, deinde versus latus Epistolæ, quod est dextrum populi, vbi mares diuisi à feminis stare solebant, & solent in Cathedralibus Mediolanensis, & alijs, ex decreto S. Caroli; tertio versus latus aliud, cum honoris significatione, ante & post, à Thuriferario adhibita. ter autem ex communi vsu, vt adsit Thuriferarius in tempore pro incensando Sacramento in eiusdem elevatione; & vt significetur diffusio gratiæ Christi in populum in nomine Trinitatis. stabit autem Thuriferarius incensans populum in medio presbyterij, vel ferè à latere Euangelij, si expositum est in Altari Sacramentum, ne eidem terga vertat.

e Ministrantibus Acolythis. Cum reuerentijs debitis, & cum quasi osculis ampullæ & manutergij, ante, & post; sed stantes Acolythis, non genuflexi, ministrant.

Ad, *Orate fratres*, Subdiaconus respondeat; *Suscipiat, &c.* & Celebrans tardius dicat secretas Orationes, vt Diaconus opportuno tempore redire queat ad dicendum, *Sanctus, &c.* cum eodem. Cæremoniarius interim assistat libro, & folia vertat, quandiu Diaconus abest, nisi adsit Assistens.

II Cum dicitur, Præfatio, Diaconus, & Subdiaconus stant retro post Celebrantem: & paulo antequam dicatur, Sanctus, & accedunt ad Altare, vbi g cum Celebrante hinc inde dicunt, Sanctus, & quæ sequuntur vsque ad Canonem. Deinde Diaconus accedit ad sinistram Celebrantis; et h assistens dum dicitur, Canon, Gauant. Rubr. Miss. H nisi

nisi alius Sacerdos assistat, quia tunc ipse staret ad dexteram aliquantum post Celebrantem. Subdiaconus vero tunc stat post Celebrantem.

f *Accedunt ad Altare*. Facta in locis suis post celebrantem genuflexione; quã rursus faciunt, dicto ab eisdem ultimo. *Osanna in excelsis*: addita fuit sequens Rubrica in Missali Romæ edito 1621. sine maiorum auctoritate; nimirum; si Subdiaconus non tenet patenam cum Diacono accedit ad Altare, ubi dicunt, Sanctus, &c. quod monuisse sit satis.

g *Cum celebrante dicunt*. Hymnum, Sanctus, &c. Sacerdos ipse cum alijs necessario debet dicere, ne se ipsum sua prece videatur priuasse, qui & suas voces, & aliorum Angelicis laudibus admitti deprecatus est in Præfatione, ut ait *Microl. cap. 11.*

Benedictus qui venit, &c. non cantatur à Choro, nisi post depositionem Calicis, *Ceremon. Episc. lib. 2. c. 8.* etiam in Missis Defunctorum; quod obseruatur in Capella Papali.

h *Assistens*. Non tenet manus iunctas, sed folia Missalis vertit, & indicat quæ sunt dicenda à Celebrante.

Ad, *Sanctus*, campanas maiores pulsare conuenit, sicut in Missa priuata campanula parua; quam pulsant aliqui etiã in Missæ solemni; & placet per alterum ex Acolythis, ut moneantur ij, qui maiores pulsare debent campanas, & tempus ignorant eas pulsandi, quia longius absunt. Vide p. 1. tit. 20. pag. 62.

De Canone Missæ vsque ad Consecrationem. VIII.

1 *Inita Præfatione, ut supra, Sacerdos stans ante medium Altaris, versus ad illud, aliquantulum eleuat manus, oculisque eleuatis ad Deum, & sine mora deuote demissis, ac manibus iunctis, & super Altare positis, profunde inclinat, incipit Canonem, secreto dicens: i Te igitur, &c. ut in Ordine Missæ. Cum dicit, uti accepta habeas, & benedicas, prius osculatur Altare in medio, deinde erigit se, & stat iunctis manibus ante pectus. Cum dicit, Hac dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia, dextra manu signat ter communiter super Hostiam, & Calicem. Deinde extensis manibus ante pectus, prosequitur, In primis quæ tibi offerimus, &c.*

Actio prima in Canone quinque actus complectitur, manuum, & oculorum eleuationem; oculorum demissionem; manuum iunctionem; & earundem super Altare positionem. in primo quinario numero venerare Christum in Cruce quinque plagis vulneratum: & nota ex Rubrica propria in Ordine Missæ, ne discordare videatur à generali: quod ad primum gestum, prima quoque verba, *Te igitur*, sunt pronuntianda: neque dari debet gestus sine voce, qui alioquin esset inconcinuus. extendens dicit, iungens dicit, eleuans dicit. sunt participia cum verbis simul, in Ordine Missæ, & sic concordantur Rubricæ.

i *Te igitur*. Crucifixus solet imprimi initio Canonis, ait *Honor. in Gēma lib. 2.*

capit. 103. ut statim passio Christi oculis cordis ingeratur. prima quoque littera, T, est figura Crucis Christi. *Innocen. III. lib. 3. cap. 2.* Auctor autem principij Canonis dicitur esse *S. Clem. à Radulph. proposit. 23.* Vide, quæ diximus in 1. part. tit. 12. num. 5. pag. 35. ubi de nomine, auctoribus, & partibus Canonis non pauca. Hoc loco ritus & Cæremoniæ in primis sunt examinandæ, & eæ quæ sunt ita propriæ Canonis, ut in alia parte Rubricarum hætenus proprium non habuerint locum. Sensem litteralem difficiliorum verborum afferemus infra cum Misterijs.

l *Cum dicit hæc dona, &c. Ex responsõ Zachariæ S. Bonifacio Maguntino fiunt hic tres Cruces. S. Anselm. libro de Sacram. ait: vna Cruce duo simul sanctificen-*

Etificentur, id est, vbi verbum est commune pani, & vino, vt explicat *Vuald. tom. 3. tit. 4. cap. 37.* habet *Microlog. cap. 14.* has easdem. Sed nota à principio Canonis, vsque ad, *Libera nos*, inclusiue, vbi finis est Canonis, secundum *Innocent. III.* quòd septem vicibus signa Crucis fiunt. primo hic, & ter. secundo ad ea, *Quam oblationem, quinquies.* tertio in consecratione ad ea, *Benedixit* semel & iterum. quarto post consecrationem ad ea, *Hostiam puram,* quinquies: quinto ad ea, *Sacro sanctum filij tui Corpus,* semel, & iterum super Sacramentum, & semel supra se ipsum. sexto ad ea, *Sanctificas,* ter.

septimo ad ea, *Per ipsum:* quinquies. *Innocentius III* libr. 4. cap. 11. addit ibidem in ordine ad Hostiam & Calicem fieri signa Crucis 25. & quinquies quinque: tum quia, sicut hic numerus per se ductus semper in se ipsum reducitur, si ducatur in infinitum; ita Eucharistia quantumlibet multiplicetur, semper est idem sacrificium; tum quia quinque sensus hoc Sacramento perficiuntur: sed & binarius signorum numerus congruit propter carnem & sanguinem Christi; ternarius quoque propter panem, vinum, & aquam. *Hæc ille eruditè, & acutè.*

2. Vbi dicit vna cum famulo tuo in Papa nostro N. exprimit nomen Papæ: Sede autem vacante verba prædicta omittuntur. Vbi dicitur, & n. Antistite nostro, N. specificatur nomen Patriarchæ, Archiepiscopi, vel Episcopi ordinarij in propria diocesi; & non alterius Superioris, etiam si Celebrans sit omnino exemptus, vel sub alterius Episcopi iurisdictione. Si vero Episcopus ordinarius illius loci, in quo Missa celebratur, sit vita functus, prædicta verba omittuntur: quæ etiam omittuntur ab ijs, qui Roma celebrant. Si Celebrans est Episcopus, Archiepiscopus, vel Patriarcha, omissis prædictis verbis, eorum loco dicit, *Et me indigno seruo tuo.* Summus autem Pontifex cum celebrat, omissis verbis, vna cum famulo tuo Papa nostro N. & Antistite nostro N. dicit, vna cum me indigno famulo tuo, quem gregi tuo præesse voluisti: Et continent omnes, vt sequitur, *Et omnibus orthodoxis, &c.*

in Papa, Nominatur, ex *Concil. Vafen. cap. 4.* alias 6. tempore Leonis I. celebrato, apud *Burchard. libro 2. Decret. cap. 230.* immo vero *S. Clemens lib. 8. Constit. Apost. cap. 12.* instituisse dicitur, seu obseruasse; qui celebrans Missam dicebat: *Adhuc obsecramus te pro me, qui nihil sum:* ibidem. quod hodie idem est, quando ex *Innocent. III. de celebrat. Missæ cap. 3.* ait Papa: *vna me cum indigno famulo tuo:* à Christo deducitur hic ritus, qui in cena rogauit pro Petro, vt non deficiat fides illius: *Vualden. to. 3. tit. 4. c. 37. n. 5.*

* Quod attinet ad nomen, Papæ, & significationem vocabuli, docet *Baron. in Not. Martyrol. ad diem 10. Ianuar.* significare Patrem, non autem Patrem Patrum: & cum esset Episcopis commune, tandem *Greg. VII. anno 1073. in Synodo Rom.* statuit, vt nomen *Papæ* vnicū esset in vniuerso orbe. plura *ib.* scribit *Baron.*

Caput autem inclinatur etiam hic ad nomen Papæ, eadem enim est ratio, quæ supra dictum est, in *Collecta*, ad nomen eiusdem; de quo dubitauerunt nonnulli. sed in *Rubrica de orat.* non adest limitationis particula, *tantum.*

in Antistite nostro N. Sanctus Paulus *Hebr. 13. Memento,* inquit, *Prepositorum vestrorum.* & pro Episcopo quidem orandum esse docet in *Missæ, S. August. epist. 110. in fine.*

Sed quis Episcopus hic nominandus? vult *Alcuin. de celebrat. Missæ,* Episcopum nominari celebrantis, quem sequitur *Innocent. III. lib. 3. cap. 5.* Rubrica tamen nostra Episcopum loci, in quo celebratur, nominari decreuit: tum quia expresse ait: *Ordinarijs illius loci:* tum quia Romæ omitti iubet hæc verba, & placet *Bellarmino libro 2. de Missæ cap. 21.* * Neque nominandus est Abbas

exemptus loci, sed Episcopus vicinior ad quem pro ordinatione itur. neque enim Abbas est Antistes, de quo in Canone.

Pro Regibus orandum etiam hoc loco scribit *Innocent. III. loco citato*, in eorum locis, ac prouincijs, inquit *Azorius libro 10. cap. 36. quest. 13.* & vere habetur hic ritus in *prædicto cap. 12. S. Clementis*, & in *Liturgijs Sancti Basilijs*, & *Sancti Chrysost.*

Pius V. tamen, qui nihil addi voluit,

3 *Cum dicit, Memento Domine, eleuans & iungens manus vsque ad faciem vel pectus, sic iunctis manibus stat paulisper in quiete, o demisso aliquantulum capite, faciens commemorationem viuorum Christi fidelium ad suam voluntatem, p quorum nomina, si vult secreto commemoret, non tamen necesse est ea exprimere, sed mente tantum eorum memoriam habeat. Potest etiam celebrans, si pro pluribus orare intendit, ne circumstantibus sit morosus, ante Missam in animo proponere sibi omnes illos tam viuos, quam defunctos, pro quibus in ipsa Missa orare intendit, & hoc loco generaliter vnico contextu ipsorum viuorum commemorationem agere, pro quibus ante Missam orare proposuit in Missa.*

o *Demisso aliquantulum capite.* Non ergo oculis eleuatis versus Crucem, vt multi faciunt, nec iisdem clausis, nisi forte ad maiorem animi compositionem.

p *Quorum nomina secreto.* Eos, pro quibus orare intendit Sacerdos, appellat Susceptos *S. Aug. epist. 59. quest. 5.* quos labijs compressis inclusa pectoris cogitatione nominet, ait *S. Hieron. apud Durant. lib. 2. de rit. cap. 34.*

De litteris N. & N. apponi solitis hoc loco in Canone, meminit *Odo Camerac. in explicatione sacri Canonis*, antiquitus autem recitabantur nomina offerentium in Missa, ex *Innoc. I. epist. 1.* & nos eorum, qui eleemosynam ideo dederunt, memoriam facimus.

Hoc loco dicendum videtur de applicatione sacrificij: & quicquid sit de valore Missæ, quem conciliando Doctores, dicerem infinitum esse in radice, sed ad impetrandum, & ad alios effectus, finitum in terminis; quia finite de eo omnes participant, minusque, vel magis, pro minori, vel maiori deuotione cuiusque concurrentis ad Missæ sacrificium, ex *S. Th. 3. part. quest. 79. artic. 4.* Quatuor Sacer-

concessit nominari in Canone Regem in Hispanijs. nihil ergo tu addas sine Papali auctoritate, contra Pij V. Bullam de Missali editam. caueant etiam Regulares, ne in Canone nominent Superiores suos, vt Antistes, ex decreto Sacre Rituum Congregat. 12. Nouembris 1615. & nominantes suum Generalem pro Episcopo loci peccant mortaliter. *Diana tra. 14. de celebr. Missæ resol. 40.*

doti, vt faciat, ego confulerem.

Primum est, vt intendat prodesse omni meliori modo ijs, de quibus Ecclesia meminit in Canone, nimirum toti Ecclesiæ, Papæ, Episcopo loci, & circumstantibus, quibus Deus distribuatur portionem sacrificij generalem prope infinitam pro eorum capacitate, & deuotionis mensura, & hæc est prima portio. quam ponit *Scot. quodlib. 20. artic. 2. & 3.*

Alterum est, vt prouideat sibi ipsi Sacerdos de portione sibi debita, quam vocat Scotus specialem, & nouit Deus, quanta sit: probabile vero est, eam posse dari alijs à Sacerdote nominandus pro eo titulo, quo importat pænæ debitæ remissionem. quo casu prodesset ijs multo magis, quam si pro iisdem sequenti proxima ratione & modo celebraret; quia certum est participare Sacerdotem in maiori quantitate de valore Missæ quam alium quemlibet, qui eundem celebrare iuber, aut procurat: tum ex ministerio proximiori, tum ex maiori deuotione, & fide, quæ inter celebrandum multipliciter excitantur.

Tertium est, vt suffragari intendat eo

eo maiori affectu quo potest, & debet ijs, quibus tenetur, siue ex obedientia, siue ex titulo beneficii, siue legati, siue contractus rationabilis, siue promissionis, aut voti, siue congruentis eleemosynæ acceptæ, aut promissæ; & ea prorsus ratione, qua iisdem, & ex sensu certo, & practico eorundem, non speculatio, & disputabili, ille tenetur ad Missam, seu plures Missas. tutior enim in hac re tenenda est sententia. Si vero iij non egeant, aut forte ex defectu gratiæ non sint capaces sacrificij fructus, substituatur statim alios actu, & secūda, vt aiunt, intentione. quod docet *Suarez disp. 79. sect. 8. in fine*: alioquin fructus Missæ non applicatus remanebit in thesauro Ecclesiæ. Deus autem nouit quantum cuique de Missæ fructu sit dandum: & hæc est, qua vocat Scotus portionem mediam.

Quartum est, vt alijs item prodesse intendat sine aliorum præiudicio, eo ordine, & quantitate fructus, qua Deus scit se teneri, & eos specialiter nominatos Deo commendat, siue in ordine ad remissionem pœnæ, cum sit satisfactorium; siue ad gratiam acquirendam, & augendam, cum sit meritum; siue ad quæcunque bona spiritualia, & temporalia, quibus illi egent, & vtiliora eisdem forent obtinen-

da, cum sit etiam, immo & propriissime. vt ait *Bellarmin. de Missa lib. 2. cap. 3. impetratorium.*

Notat præterea *Azor. libro 10. cap. 22. quest. 3.* Orationem ad, *Memento*, esse priuatam quare in ea admitti possunt infideles, & excommunicati omnes ad eorum salutem procurandam; *idem ibidem cum alijs DD. docet*, seu ad augmentum Ecclesiæ, vt *Suarez disp. 78. sect. 2.* ex his ergo & tu memeto, ne *Memento* in Missa fiat in momento, sed cum aliqua mora.

In Commemoratione post *Memento* Defunctorum, eadem ferè obseruet Sacerdos; vt primo omnes commemoret ex instituto, & intentione Ecclesiæ. deinde eos, pro quibus, vt supra, tertio loco teneri dictum est. tertio alios cariores, quos voluerit, & inter hos Auctorem huius operis, qui commendat seipsum, quam maxime, postquam obierit, & item illius animam Defuncti, quæ proxime, dum celebras (Deus nouit) egressura est de Purgatorio: tibi enim de cælo statim rependet gratiam. omnes autem Defunctos commendabis Deo in ordine tantum ad pœnarum remissionem, cum hoc sacrificium pro Defunctis sit tantum modo satisfactorium.

4 Commemoratione viuorum facta, demissis & extensis, vt prius manibus, continuat, Et omnium circumstantium, &c. Similiter stans prosequitur q Communiantes. Cum dicit, Iesu Christi, caput Cruci inclinatur: in conclusione quando dicit, Per eundem, iungit manus. Cum dicit, Hanc igitur oblationem, expandit manus simul super oblata, ita vt palma sint aperta versus ac supra Calicem & Hostiam, quas sic tenet vsque ad illa verba, Per Christum Dominum nostrum. Tunc enim iungit manus, & sic prosequitur: Quam oblationem tu Deus in omnibus quesumus, & cum dicit, u bene dictam, adscri ptam, ra tam, communiter signat ter super Hostiam, & Calicem simul: deinde cum dicit, x vt nobis corpus, separatim, signat semel super Hostiam tantum; & sanguis, semel super Calicem tantum: deinde eleuans, & iungens manus ante pectus, prosequitur, fiat dilectissimi Filij tui Domini nostri Iesu Christi, & inclinans caput Cruci, y extergit, si opus fuerit, pollices & indices super Corporale, & dicit secreto, vt prius, z Qui pridie, quam pateretur, & accipiens pollice & indice dextra manus Hostiam, & eam cum illis, ac indice & pollice sinistra manus tenens, stans erectus ante medium Altaris, dicit; accepit panem in sanctas, ac venerabiles manus suas, eleuansque ad cælum oculos, & statim demittens, dicit, & eleuatis oculis in cælum ad te Deum Patrem suum omnipotentem, ca-
Gauant. Rubr. Miss. H 3 putque

putaque aliquantulum inclinans, dicit, tibi gratias agens: & tenens Hostiam inter pollicem & indicem sinistrae manus, dextra producit signum Crucis super eam, dicens, a bene & dixit, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, & manducate ex hoc omnes.

q. *Communicantes*. Siricius Papa creditur Auctor huius partis Canonis à Radulph. ubi supra. Lino tribuit Nicol. de Plone in exposit. Missae. sed Commemoratio Sanctorum in Missa est apud S. Clem. libr. 8. Constit. Apost. cap. 13. & Dionys. de Eccles. Hier. cap. 3. & quidem ante consecrationem nominatur cum Beata Virgine Apostoli, Summi Pontifices, Episcopi, Diaconi, & Laici: nempe Apostoli duodecim, & Martyres totidem; quia illi doctrina & sanguine; isti sanguine, & martyrio sacrificium hoc confirmauerunt. Gemma libr. 1. cap. 104. Qui vero Canonem ordinavit, quos voluit, dictante Spiritu Sancto, hoc loco, & infra, nominavit, ex Steph. Eduens. capit. 13. coniicit Lindanus in Liturgiam Sancti Petri c. 22. cum alijs, à S. Hieronymo iussu Damasi Catalogum hunc Sanctorum ortum habere. Idem Sancti vna cum Beata Virgine constituunt numerum quinquies quinque, quem supra in signis Crucis eundem adnotauimus; quia quinquies in hac re quinque nostri sensus consummandi sunt, ait Hugo ibidem. Confessorum autem nulla fit mentio, quia editus fuit Canon ante Sanctum Siluestrum, ex Innoc. III. libro 3. capit. 10. neque sunt passi, sicut Christus, Durand. libr. 4. cap. 38. ubi plura. vltimi de toto Canone Sancti passi sunt Anno 362. nempe Ioannes & Paulus; reliqui omnes ante ipsos, & tamè post eodem additi sunt Cosmas & Damianus. Quis causam nouit? passione priores loco sunt in Canone, posteriores arbitrio auctorum Canonis, vt Eduens. loco citato significare videtur. eminentissimi denique nominantur Sancti; in quibus tamen non ceterorum Sanctorum intercessio pratermittitur, sed in istorum commemoratione omnium suffragia expectantur, quia sicut omnes in Deo vniti existunt, ita omnes vnum desiderant, & rogant pro salute hominum: vt in vno om-

nes habeantur pariter, & in vno omnes pariter negligantur, Alcuin. supra. Qui nomen Sancti in Canone ex intentione omittit, non peccat mortaliter. Diana tract. 14. de celebr. Missae resol. 49. sed hæc omissio videtur magis iniuriosa, quàm omissio, vel mutatio nominis Episcopi, de qua supra num. 2. De variando. *Communicantes*, vide supra part. 1. tit. 12. num. 5. pag. 36.

r. *Per eundem*. In Canone quinquies fecteto dicitur, *Per Christum Dominum nostrum*, & habet Microlog. cap. 16. ob quinque recolenda vulnera Christi, ait Honor. in Gemma libr. 1. cap. 56.

Hanc igitur oblationem tribuit Alcuinus Gelasio. Radulph. proposit. 23. Leonii Magno, vsque ad ea: *placatus accipias*. reliqua vsque ad *Quam oblationem*; exclusiue addita fuere à Sancto Gregorio, Amalar. libr. 3. cap. 23. & communiter omnes; occasione pestis Romanae, & bellorum, ait Lopez lib. 2. cap. 14. § 1. legitur tamen in Liturgia Sancti Petri Græca, vna cum *Communicantes*.

De huius item partis varietate in Paschate, & Pentecoste propter baptizatos receter, vide locum paulo ante citatum, part. 1. tit. 12. nu. 5. pag. 36.

t. *Palmae sunt aperta*. Pollice dextro adhuc super sinistro in modum Crucis posito, quod recte notauit Alcocer in suo *Ceremoniali*. & pollicibus item supra, non infra manus, positis, & iunctis, quod videtur fieri commodius; & placuit Diana quoque trac. 6. Miscell. resol. 104. expanduntur autem manus super oblato more Aaron, Leuit. capit. 1. ex Suarez disp. 84. sect. 1. & vt intelligas, hæc mysteria tegi etiam Angelis, nedum hominibus: Rupert. lib. 2. cap. 57. vel innuunt diuinam protectionem, seu efficaciam gratiæ, quæ in hac prece postulatur, ex Ioan. Serrano; qui & addit, vel Sacerdotem profiteri, non proprijs viribus, sed virtute or-

te ordinationis per impositionem manuum Episcopi mirabile opus se facturum.

u *Benedictam, adscriptam, &c.* Ita loquitur *S. Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 5.* ergo verba sunt antiqua. quinque vero Cruces fieri hoc loco tradit *Microlog. cap. 14.* immo & in *Liturgia sancti Petri* habentur.

x *Vt nobis corpus.* Cruces fiant continenter, non interrupte tres, & postea post breuem moram alia duæ, dispensando verba appositè.

y *Extergit pollices, & indices.* Ne sint humiditate affecti, & ad maiorem reuerentiam.

z *Qui pridie quam &c.* Tribuitur Alexandro vsque ad verba Consecrationis à

Vualaf. cap. 22. & Microlog. capit. 12. sed Apostolorum est periodus ex *Alcuino* vsque ad; *Vnde & memores:* cum habeantur apud *Clementem* libro 8. capit. 17. & in *Liturgia Sancti Petri citata.* Cæterum gestus corporis in hac periodo cõsonant singulis verbis, vt patet ex *Microlog. cap. 15.*

a *Benedixit.* Merainit huius benedictionis cum signo Crucis paulo ante verba Consecrationis, *S. August. serm. 19. de Sanctis.*

Non opinor, Christum benedixisse manu formando signum Crucis; quia nondum data erat Cruci deifica virtus, *Nicol. de Ploue in expositione Missæ* idem sentit.

5 *Si adsit vas cum alijs Hostijs consecrandis, antequam accipiat Hostiam, b discooperit manu dextra Calicem, seu vas aliarum Hostiarum. Cum autem finierit supradicta verba, cubitis super Altare positus, stans capite inclinato, distincte, reuerenter, & secreto profert verba consecrationis super Hostiam, & simul super omnes, si plures sint consecranda, & Hostiam suam pollicibus & indicibus tantum tenens, dicit; Hoc est enim corpus meum. Quibus prolatis, Celebrans tenens Hostiam inter pollices & indices prædictos super Altare, reliquis manuum digitis extensis, & simul iunctis (& Hostijs, si plures sint consecrata, in loco in quo à principio Missæ posita sunt, super Corporali, vel in alio vase, aut calice dimissis) genuflexus eam & adorat. Tunc se erigens, quantum commode potest, & eleuat in alium Hostiam, & intentis in eam oculis (quod & in eleuatione Calicis facit) populo reuerenter ostendit adorandam: & mox sola manu dextra ipsam reuerenter reponit super Corporale in eodem loco, unde eam leuauit, & deinceps pollices & indices non disiungit, nisi quando Hostiam consecratam tangere vel tractare debet vsque ad ablutionem digitorum post Communionem.*

b *Discooperit.* Si Pixidem collocauerit post Calicem, retrahet eam prius ad latus ipsius Calicis versus cornu Epistolæ, vt super ipsas quoque particulas proprius verba profert consecrationis. * quæ profert debet, stans quidem, & inclinato capite, sed retētis æqualiter pedibus in suppedaneo altaris; non dextro vltra finitrum reuerentiæ causa quasi deflexo.

c *Enim.* Additum est à Sancto Petro; ex *S. Thom. 3. par. quest. 78. art. 2. ad 5.*

Notat *Biel. lect. 38.* non vacare Mysteriori, quod sint quinque verba huius consecrationis. totidem enim fuit consum-

mata incarnatio: fiat mihi secundum verbum tuum: Publicano totidem facta culparum remissio: Deus propitius esto mihi peccatori: Latroni totidem Cœli promissio: *Hodie mecum eris in Paradiso.*

d *Adorat.* Vnico genu, vt statim, & facilius surgere possit: quod & in sequentibus obserua. * neque cubitis super altare positus adorat, sed manibus Hostiam tenentibus super altare retētis, & ita, vt cõmode ad terram vsque genuflexio fiat, neq; videri Hostia ab omnibus possit. abstineat omnino ab osculo Hostiæ. *S. Bonavent. in spec. discipl. p. 2. cap. 11.*

e Eleuat in altum Hostiam . Et statim reponit, neque diu eleuatam tenere debet. qui ritus indicatur in *Psalm. 71. exponente Rabbi Ionatha, qui vixit ante Christum, in libro Collectionum: fiet placentia panis sacrificium in capitibus Sacerdotum, qui sunt in Ecclesia.* & licet hæc expositio minus probetur à *Bellarmino in Psal 71. placet tamen Galatino, Burgenfi, & alijs apud Lorinum in eundem Psalmum; Vulgata legit: erit firmamentum* (epithetum enim est panis, qui cor hominis confirmat. *Psalm. 103.*) in terra in summis montium . Sane hæc habet *Dionys. cap. 3. Eccles. Hierarch. Mysteria conficit, in conspectu agit, reuerenter ostendens & Anastas. Synaita de sacra Synaxi: panem vitæ sustollit, eumque omnibus ostendit; tanquam cibum & potum excellentiorem ceteris, ait Hugo Victor. in Specul. Eccles. capit. 7. vel, ac si tunc Christus eleuetur in Crucem, & rursus immoletur, Gemma lib. 1. cap.*

46. Item, vt à populo sciatur consecratio facta secreto, & adoretur Christus, *Durand. lib. 4. cap. 41. vnde & populus genibus flexis adorat, ex Conc. Treueren.*

Monet hoc loco. *Nicol. de Ploue, ne in consecratione ipsa eleuetur Hostia, ita vt videatur; ne tunc nondū consecrata adoretur. Octo vero causas eleuationis morales, & pias affert S. Bonauent. de Myster. Missæ.*

* In eleuatione Hostię digitos extensos iungat, & item vnas partes manuum, vt solidius, & decentius eam eleuet, neque eas diuidat, nisi quando reponit Hostiam.

f Non disiungit . Nullus antiquorum, indicat hunc ritum non disiungendi digitos, quem potius confutat, *fed male, Microl. cap. 16. meminit Sanctus Thom. 3. part. quæst 83. artic. 5. & Durandus post eum cap. 41. ob reuerentiam scilicet Sacramenti. Digiti vero prædicti non disiunguntur vsque ad eorundem abluticnem inclusiue.*

6 *Reposita Hostia consecrata super Corporale, genu flexus ipsam veneratur: sicut vas aliarum Hostiarum, Patena vel palla cooperit, vt supra. Interim dum Celebrans eleuat Hostiam, accenso prius intorticio (quod non extinguitur, nisi postquam sacerdos Sanguinem sumpserit, vel alios communicauerit, si qui erunt communicandi in Missa) g minister manu sinistra eleuat simbrias posteriores Planetæ, ne ipsum Celebrantem impediatur in eleuatione brachiorum, quod & facit in eleuatione Calicis: & manu dextra h pulsat campanulam iter ad vnamquamque eleuationem, vel continue quousque Sacerdos deponat Hostiam super Corporale, & similiter postmodum ad eleuationem Calicis.*

g *Minister. Paulo post Sacerdotem ad eiusdem dextram genu flexus supra altiorum gradum, si plures sint gradus, manu sinistra eleuat partem inferiorem posterioris Planetæ, quæ, vt supra, docuimus, errabunda vtrinque super brachia reflectebatur, & eadem brachia in hac eleuatione impediatur; in medio eam accipit, quam deponens deinde non osculatur.*

h *Pulsat Campanulam. Ex Decreto Gregor. XI. apud Nauclerum gener. 42. Anno 1240. & meminit huius ritus Iuo Carnot. epistola 167. sicut in veteri testamento Leuitæ tempore sacrificij tubæ clangebant argenteas, quarum fonitu po-*

pulus prouocabatur ad adorandum, *Durand. libr. 4. c. 41. Honorio 3. adscribit ritum Abbas Vrsbergen. cum Schulting. tom. 1. part. 1. c. 18. Vidoni Card. An. 1207. Caesaris lib. 9. cap. 51.*

i *Ter. Idest, cum Sacerdos adorat, cum eleuat, & cum reponit Hostiam, seu Calicem: & hic ritus sicuti est prior in Rubrica, ita decentior est posteriori, quo continue campanula pulsatur. ternario namque numero gaudet Deus, vt aliàs cum Innocentio III. diximus.*

* *Non pugnat Cæremionale Episcoporum lib. 1. cap. 29. cum Missali, dum in eo extinguntur funalia post depositione*

tionem calicis, & Missali post communio-
nem. quia nimius funalium calor, & fu-
mus Prælati nocent: vnius autem cerei
non item.

7 Celebrans adorato Sacramento surgit, & l discooperit Calicem, in quem, si opus sit, extergit digitos; quod semper faciat, si aliquod fragmentum digitis adhaereat, & stans erectus dicit, Simili modo postquam cœnatum est, & ambabus manibus accipiens Calicem iuxta nodum infra cuppam, & aliquantulum illum eleuans, ac statim deponens, dicit, accipiens & hunc præclarum Calicem, &c. cum dicit, item tibi gratias agens, caput inclinatur. cum dicit, benedixit, sinistra Calicem infra cuppam tenens, dextra signat super eum, & prosequens, deditque discipulis suis, &c. ambabus manibus tenens Calicem, videlicet sinistra pedem, dextra nodum infra cuppam, cubitis super Altare positus, & capite inclinato, profert attente, continue, & secrete, vt supra, verba consecrationis Sanguinis: Hic est enim Calix, &c. Quibus dictis reponit Calicem super Corporale, dicens enim Calix, &c. Hæc quotiescumque feceritis, &c. genuflexus Sanguinem reuerenter adorat. Tum se erigit, & accipiens in Calicem discooperit cum Sanguine ambabus manibus, o vt prius, eleuat eum, & erectum, quantum commode potest, ostendit populo adorandum: mox ipsum reuerenter reponit super Corporale in locum pristinum, & manu dextera palla cooperit, ac genuflexus Sacramentum veneratur.

1 Discooperit Calicem. Sunt, qui nunc interea palla Calicis tegunt Hostiam, ne in eleuatione Calicis eam fortasse tangat cum simbrijs Manipuli, deponendo Calicem: quod non probo, mouente quaestione Durando c. 46. Cur Hostia nunquam cooperitur, & Calix operitur? cui responderet, tum ob periculum ne quid in Calicem cadat tum ob mysterium, quia in Calice representatur Christus, vt in Sepulchro, opertus syndone, sudario, lapide clauso, & signato; in Hostia vero, vt in passione, extra Sepulchrum. quare tegi nunquam debet in Missa Durandi iudicio Hostia sacra. * Quod hic dicitur, iuxta nodum infra cuppam, idem est, ac si dicatur: capit nodum calicis, qui est infra cuppam quidam deponunt calicem, vt manus iungant, & benedicant, sed non bene. Vide supra tit. præced. num. 5. pag. 115. non enim deserendus est calix ab eiusdem acceptione, sicuti nec deseritur Hostia ad illud verbum; benedixit, donec fiat consecratio.

m Hæc quotiescumque, &c. Antequam eleuet Calicem, hæc verba dicere debet; & dū reponit, pedi Calicis non debet osculū infigi, Celebrante; de quo nihil Rubrica. n Calicem discooperit. tradit Durand.

cap. 41. & laudat eleuari Calicem cooperitum, mysticasque affert causas cap. 42. sed antiquitus non poterat eleuari cooperitum, quando Corporale erat satis amplum, substratum Hostiæ, & Calici, quod vna simul adhibebatur ad tegendum Calicem altera parte eiusdem, cuius vices nunc gerit Palla, vt significauimus supra tit. 1. Ne quid vero cadere nunc possit in Calicem, dum eleuatur, prohiberi debet, vel tecto super Altare concamerato, vel Umbella decenti superaddita. Ritus igitur à Rubrica nostra præscriptus conformior est antiquiori nascentis Ecclesiæ, qui tamen & tēpore Durandi apud quosdam, inquit idem ibidem, erat in vsu, forte apud Romanos. nō erat autem in præcepto hæc eleuatio Calicis ante S. Thomam, ex Soto 4. d. 13. q. 2. art. 5. vnde neque S. Thom. meminit illius, vbi minute ritus omnes persequitur Missæ.

o* Vt prius. hoc est, sinistra pedē, dextra nodum tenens. qui ritus frequentior est tenendi Calicis, de quo in oblatione eiusdem, tit. 7. num. 5. nedum in consecratione. ergo idem est seruandus in eleuatione. putant enim aliqui illud, vt prius, referri ad ea: ambabus manibus iuxta nodum, sed minus recte.

8 In Missa solemnī ad finem Prefationis accenduntur duo saltem intorticia ab Acolythis, quæ post extinguuntur post elevationem Calicis, nisi aliqui sint communicandi, & tunc extinguuntur post Communionem. In diebus etiam ieiuniorum, & in Missis pro Defunctis tenentur accensa usque ad Communionem. Cum autem Celebrans dicit, Quam oblationem, & c. q. Diaconus accedit ad eius dextram, & ibi in superiori gradu Altaris genuflexus, cum Sacramentum eleuatur simbrias Planeta eleuat, & quando opus est se erigens, Calicem discooperit & cooperit, & cum Celebrante genuflectit. r. Subdiaconus genuflectit in loco suo. Thuriferarius genuflexus in cornu Epistole iter incensat Hostiam cum eleuatur, & similiter Calicem, posito incenso in Thuribulū absque benedictione. Reposito Calice, r. Diaconus redit ad librum, nisi alius assistat. Ceteri surgunt, & stant in locis suis.

p Extinguuntur post elevationem. Ne portantes intorticia genuflexi maneat, ceteris stantibus, ideo asportantur funalia, & extinguuntur. Cum autem communio facienda est, non discedunt, ut deinde redeant; sed expectant communionem, quæ fieri debet cum accensis luminibus, præsertim si discedatur ab Altari. cum autem eleuatur Hostia, eleuentur etiam intorticia usque ad depositionem Calicis inclusiue.

In diebus Ieiuniorum, & c. Cessat ratio standi; & quia genuflexi manent omnes in choro, usque ad, Pax Domini, parum quod superest, usque ad communionem Celebrantis, pro nihilo reputatur; congruitque ob præsentiam Sanctissimi Sacramenti in Altari, ut eo casu tantum ardeant intorticia. Excipe Vigiliis Natiuitatis Paschatis, & Pentecostis, quando nimirum in choro non genuflectitur, & consequenter neque remanent intorticia deposito Calice.

q Diaconus accedit. Facta prius nimirum genuflexione, ubi est, Altari si adest Pixis cum particulis consecrandis, ipse eam detegit, & collocat prope Hostiam ante consecrationem; & deposita Hostia, post elevationem, facta cum Celebrante genuflexione, Pixidem operit, collocat in pri-

stino loco, & antequam discooperiat Calicem consecrandum, cum Celebrante prius adorat cum genuflexione Hostiam ab eo depositam super Altare.

r Subdiaconus genuflectit in loco suo. Hoc est, supra intimum Altaris gradum, in medio post Celebrantem.

s Ter incensat. Nimirum, cum Celebrans adorat, cum eleuat, & cum deponit, neque benedicitur incensum, Cerem. Episc. lib. 1. cap. 23. ad maiorem reuerentiam Sanctissimi Sacramenti, à quo omnes benedictio.

Genuflectuntur autem prædicti, quando Diaconus genuflectit.

Pulsantur etiam Campanæ, signo dato cum campanula, ut supra dictum est num. 6. ab Acolythis.

t Diaconus redit ad librum. Facta iterum genuflexione in cornu Euangelij tantum, ubi est liber, & assistit, ut prius. Thuriferarius redit in Sacristiam.

Eleuato Sacramento; hoc est, reposito Calice, chorus dicit: Benedictus, qui venit, & c. ait Cerem. Episc. lib. 2. c. 8. ut supra dictum est. Nota, quod chorus genuflectit initio Canonis Cerem. Episc. lib. 2. cap. 8. & surgit post depositionem Calicis, ex hac Rubr. stant autem omnes, versus Altare, in locis suis.

De Canone post Consecrationem usque ad Orationem Dominicam. IX.

R Reposito Calice, & adorato, Sacerdos stans ante Altare extensis manibus ante pectus, dicit secreto, u. Unde & memores, & c. Cum dicit, de tuis donis,

nis, ac datis, iungit manus ante pectus: & cum dicit, x Hostiam ☩ puram, Hostiam ☩ sanctam, Hostiam ☩ immaculatam, manu sinistra posita super Altare intra Corporale, dextera signat ter communiter super Hostiam & Calicem, & semel super Hostiam tantum, & semel super Calicem tantum, dicens, Panem ☩ sanctum vite aeternae, & Calicem ☩ salutis perpetuae. deinde stans ut prius, extensis manibus prosequitur, y Supra qua propitio, &c. Cum dicit z Supplices te rogamus, &c. inclinat se ante medium Altaris, a manibus iunctis super illo positus: cum dicit, ex hac Altaris participatione, osculatur Altare, manibus hinc inde super Corporale positus. Cum dicit, sacrosanctum Filij tui, Iungit manus: & dextera signans semel super Hostiam tantum, & semel super Calicem, sinistra super Corporale posita, dicit, Cor ☩ pus, & san ☩ guinem sumpseris; & cum dicit, omni benedictione ☩ caelesti, seipsum signat à fronte ad pectus signo Crucis, sinistra posita infra pectus, & prosequitur: & gratia repleamur. Cum dicit, Per eundem iungit manus.

u Vnde & memores. Tribuitur hac pars Alexandro I. à Radul. propof. 23. hostia fuit ex Liturgia Graeca Sancti Petri, & ex lib. 8. Constit. Apost. cap. 17. memores, inquit, Passionis, Mortis, & Resurrectionis. Verbum, Ascensionis, additur in Liturgia Sancti Basilij. Mortis, Resurrectionis, Ascensionis, simul inter Latinos legit Ambros. lib. 4. de Sacram. c. 6 qui & habet ea verba, quae sequuntur: Hostiam puram, &c.

Extenduntur etiam hic manus, ut gestu corporis representetur Christi passio, Microl. cap. 16. non tamen fit brachiorum, extensio, more Ambrosianorum, & Dominicanorum.

x Hostiam puram. nouit Microl. cap. 15. has quinque cruces, & hoc eodem modo.

Quærit Innocent. III. lib. 5. cap. 3. Cur super Hostiam & Calicem nunc consecrata fiant signa Crucis? Respondet, non nisi ad recolendam Christi passionem, quem sequitur Alex. Alenf. de Officio Missæ. mem. 3. artic. 2. cum S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5. ad 4.

Distingunt moderni Theologi in Christo rationem Sacerdotis efficientis principalis in Missa, & Hostiæ, uti causæ materialis; & secundum hanc dicitur Christus subesse, secundum quid, Sacerdoti ministro secundario, & instrumentali: qua ratione verum esse potest hic quod à Paulo dicitur, Hebr. 7. quod minus est,

secundum quid, à maiore, seu meliore, secundum quid, benedicitur. vide Io. Oforium Concione de Sacerdotio. O profunda Christi Domini nostri humilitas sub Sacerdote.

y Supra qua propitio, &c. Hæc leguntur in Liturgijs cit. Sancti Petri: & Sancti Basilij, & apud Ambros. 4. de Sacram. cap. 6. quæ vero in fine dicuntur: Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam: S. Leo Magnus addidit, ex Innocent. supra cap. 4.

z Supplices te rogamus, &c. Inclinationis mentio est apud Microl. cap. 16. Verba leguntur in Liturgia cit. S. Petri, apud Clem. & Ambr. locis cit.

a Manibus iunctis. Non tamen pollice dextro super sinistram posito, sed iunctis pollicibus & indicibus inuicem inter se, tit. 3. num. 1. & paruis digitis frontem Altaris tangentibus; quod etiam in sequentibus obseruatur. * ex Rubric. tit. 14. num. 1. ibi: quæ omnia semper obseruantur, cum manus iunctæ super Altare ponuntur, reliqua sunt nota, & habentur apud Innocent. III. lib. 5. cap. 5. tum osculum, tum cruces tres antiquiores non formabant has cruces, & patet ex numero sex ordinum crucium, quas memorant in Canone.

Ea verba, Iube hac perferri, per manus Sancti Angeli, &c. habentur in Liturgia Graeca Beati Petri, & apud Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 6.

2 Cum dicit, *Memento Domine famulorum, famularumque tuarum, &c. extensis & iunctis manibus ante pectus, & usque ad faciem eleuatis, & intentis oculis Sacramentum super Altare, facit commemorationem fidelium & Defunctorum, de quibus sibi videtur, eodem modo, ut dictum est de commemoratione viuorum. Qua commemoratione facta, stans, ut prius, extensis manibus prosequitur, Ipsi Domine, & omnibus in Christo, &c. & in fine ad, Per eundem. iungit manus, & d caput inclinat.*

b *Iunctis manibus.* Bis hoc loco iunguntur manus, ad, *Per eundem*, & iterum ad, *Memento.*

c *Defunctorum.* Communis est ritus omnibus Liturgiis, ex præcepto Apostolorum, *Chrysostomus homil. 3. in epistola ad Philipp.* & alij apud *Durant. libro 2. cap. 43.* ut scilicet pro Defunctis in Missa oremus. Sixto I. tribuit *Platina*; *Pelagio I. Anselm. Ryd.* in *Catalogo annorum*: hoc est, Decreto confirmauerunt.

N.N. nomina recitabantur in Romana Eccles. *Alcuin. de celebrat. Missæ,* & ante eum *Cyprian. Ambr.* & alij apud *Durant. ibidem,* ex *Dyptychis,* & *Tabulis.* *Dyptychi* vero erant complicati pugillares, seu *Tabulæ duplicatæ,* in vsum

scribentium comparatæ, *Turneb. lib. 9. Aduersar. cap. 23.* vna viuorum, altera continebat nomina Defunctorum in Christo.

* *Dyptycha* in genere neutro appellant alij, de quibus plura *Durant. lib. 2. de rit. cap. 43.* *Angelus Rocca* ad librum *Sacrament. S. Gregorij* plurima legere potes in *Onomastico ad Vitas Patrum,* verbo *Dyptychum,* auctore *Hieriberto Rosvvedo.* *Pausa* fit, nō post litteram *N.* sed post verba: *somna pacis.* ex libro *Sacrament. S. Greg.* quam & nos retinemus.

d *Caput inclinat.* Cur hoc loco, non alibi, ad, *Per Christum Dominum nostrum,* caput inclinatur? puto, quia *Sacerdos* dicturus est statim: *Nobis quoque peccatoribus,* quæ sunt verba maxime humilitatis.

3 Cum dicit, *Nobis quoque peccatoribus,* e vocem aliquantulum eleuat, & dextera manu pectus sibi percutit, sinistra posita super *Corporale,* & prosequitur secreto, *famulis tuis, &c. stans manibus extensis, ut prius. Cum dicit, Per Christum Dominum nostrum: Per quem hæc omnia Domine semper bona creas iungit manus ante pectus: deinde manu dextra ter signans communiter super Hostiam & Calicem, dicit, g san & tificas, viui & ficas, bene & dicis, & præstas nobis. Postea discooperit manu dextra Calicem, & genuflexus Sacramentum adorat: tum se erigit, & reuerenter accipit Hostiam inter pollicem & indicem dextræ manus, & cum ea super Calicem, quem manu sinistra tenet circa nodum infra supram, signat h ter a labio ad labium, dicens. Per & ipsum, & cum & ipso, & in & ipso: & similiter cum Hostia signat bis inter Calicem & pectus, incipiens a labio Calicis, & dicit: Est tibi Deo Pa & tri omnipotenti, in vnitare Spiritus & sancti. Deinde tenens manu dextra Hostiam super Calicem, sinistra Calicem, i eleuat eum aliquantulum simul cum Hostia, dicens, omnis honor, & gloria: & statim utrumque deponens, Hostiam collocat super Corporale, & si opus sit, digitos extergit, ut supra, ac pollices, & indices, ut prius, iungens, l Calicem palla cooperit, & genuflexus Sacramentum adorat.*

e *Vocem eleuat.* ita *Amalar. lib. 3. capit. 26.* & *Microlog. cap. 17.* Verba *Nobis quoque,* habentur in *Liturgia citata Sancti Petri.*

f *Pectus sibi percutit.* tradit *Innocentius Tertius libro 5. capit. 12.* & ante eum ne-

mo. tribus digitis fit tunfio pectoris, ex *Durand. libr. 4. cap. 46.* hoc est, digitis inferioribus, & vltimis, ne pollex & index iuncti tangant planetam.

Quindecim Sancti hoc loco nominantur, octo viri, septem Mulieres, quia per hoc

hoc sacrificium à septem donis Spiritus sancti ad octo beatitudines peruenitur, *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 117.*

E quibus primo loco Ioanes, quisnam? Euangelistam putat *Innocen.* ratione virginitalis, cui ideo adiungitur statim Stephanus virgo, inclinat idem in Baptistam, qui Martyr fuit; sed dubitat, quia dicitur: *Apostolis & Martyribus.* intelligit *Azor. libro 10. cap. 37. quæst. 7.* Baptistam, ne Euangelista bis dicatur nominari; quem ego tamen Apostolum dixerim, qui fuit homo missus à Deo. deinde satis est, quod verificetur titulus Apostolorum in Matthia, & Barnaba Apostolis. *Liturgia Sancti Basilij* habet aperte Baptistam. *Gemma ubi supra capit. 108.* putat esse Ioannem, qui est Marcus Euangelista, ut purus aliquis Euangelista reperitur in Canone. Sed *Baronius* negat, Marcum Euangelistam eundem esse cum illo Ioanne, *Anno 45. num. 45.* Reliqui vero, vel sunt Summi Pontifices, vel Episcopi, vel Presbyteri, vel Exorcistæ, vel Virgines, vel Coniugata, ut ex *Historijs Breuiarij* patet. omnes autem fuderunt sanguinem simul cum Christo, & pro Christo.

Matthias, & Barnabas nominantur posteriori loco, quia obiere post Stephanum, *Bellarmin. de Missa libro 2. cap. 26.* ubi addit, Matthiam non cum alijs duodecim nominari, quia post passionem fuit electus. Quod si obijcias, Paulum quoque post passionem vocatum: *Respondet, Paulum Petro* semper adiungi.

Felicitatem, de qua hoc loco, putat *Biel lect. 59.* esse matrem septem filiorum, cuius commemoratio fit die 23. *Novembris*, sed ego sentio, sororem esse Perpetuæ, cui coniungitur; de quibus die 7. *Martij*, qua à S. August. summis laudibus celebrantur. Idem sentit *Baron. in Martyrol. ad prædictam diem Martij.*

g *Sanctificas, viuificas, &c.* De tribus his crucibus *Microl. cap. 17.* verborum autem meminit *S. Cypria. serm. de Coena Domini.*

h *Ter à labio ad labium.* Tres cruces

sunt æqualiter nunc, sicut & duæ sequentes inter Calicem & pectus. taceat *Crafsus*, qui sequitur *Durandum libro 4. capit. 46.* tres primas cruces voluit fieri alius, deinde minus altè supra Calicem, & postea intra Calicem; & aliarum duarum, alteram in planum à Calice ad pectus, alteram in longum à labio Calicis ad pedem eiusdem. non sunt in vsu Romano. neque Hostia debet tangere labium Calicis, ne fragmenta inde fiant; licet apud quosdam antiquorum, ex *Ordine Romano.* fieri soleret.

Cæterum *Microl. capit. 17.* reprehendit duas postremas cruces, & male, ergo erant in vsu ante eundem. verba vero, *Per ipsum, cum ipso, &c.* habet *S. Ambros. libro de Sacrament. capit. 5.* & in *Liturgia Græca Sancti Petri* docetur, cum iisdem verbis pane signari Calicem.

i *Elevat eum aliquantulum.* tradit *Microl. capit. 17.* nisi quod eleuabatur Calix ad ea: *Per omnia secula, &c. vsque ad Durandum*, qui hunc eundem cum *Micrologo* describit ritum. præsens autem ritus noster magis concordat cum verbis: *omnis honor, & gloria*; qua in exaltatione Calicis, & Hostiæ manifestantur.

l *Calicem Palla cooperit.* Hactenus operimentum Calicis fuit ad necessitatem, deinceps ad mysteriũ, inquit *Microl. loco citato*, quia in hac eleuatione, & depositione Calicis meditatatur depositione Christi in sepulchro, in quo iacuit tribus ferè diebus, quos denotant tres Orationum articuli sequentes; & in Palla ut designari lapidem monumenti, de quibus & nos suo loco infra, cum de mystica agemus expositione missæ. *Microlog. idem capit. 16.* notat, quinquies dici, *Per Christum Dominum nostrum: & Gemma libro primo capit. 56.* reddit causam, ob memoriam quinque vulnerum Christi. est autem conclusio brevis, quia non præcedit, *Dominus vobiscum*, ut ait *Nauarr. de orat. cap. 19. numer. 171.* neque in vltima dicitur, *Amen*: quia sequitur; *Per quem.* ut notat *Biel lectione 60.*

4 In Missa solemnī cum Celebrans dicit, *Per quem hæc omnia, & cet.* Diaconus facta Sacramento genuflexione, accedit ad dexteram Celebrantis, & quando opus est, in discooperit Calicem, & cum Celebrante adorat: similiter cooperit, & iterum genuflectit. n Cum incipit, *Pater noster*, idem vadit retro post celebrantem, facta prius Sacramento genuflexione, ubi stat, dum dicitur *Oratio Dominica*.

m Discooperit Calicem. Habet Durād. libro 4. cap. 46. ad ea verba; *Per ipsum, & c.* Dum fiūt cruce, Diaconus retineat duobus digitis dextræ manus pedem Calicis. *Cerem. Episcop. lib. 1. cap. 9.* & habet mysterium, de quo infra in expositione mystica Missæ.

n Cum incipit, *Pater noster*. Facta genuflexione, Diaconus vadit post Celebrantem; quod docetur etiam à Durando loc. citato. Regula vero est, quod Diaconus (non alij) cum Celebrante genuflectente genuflectat, si solus eidem assistit.

De Oratione Dominica, & alijs vsque ad factam Communionem. X.

1 Celebrans cooperto Calice, adoratoque Sacramento erigit se, & manibus extensis hinc inde super Altare intra Corporale positus, dicit intelligibili voce, o *Per omnia sæcula sæculorum*, & cum dicit, p *Oremus*, iungit manus, caput Sacramento inclinans. Cum incipit, q *Pater noster*, extendit manus, & stans oculis ad Sacramentum intentis, prosequitur vsque ad finem. Responso a ministro. i *Sed libera nos à malo*, & à Celebrante submissa voce, *Amen*, manu dextera, pollice & indice non disjunctis, Patenam aliquantulum purificatorio extergens, eam accipit inter indicem & medium digitos, quam tenens super Altare erectam, sinistra super Corporale posita, dicit secreto i *Libera nos quaesumus, & cet.*

o *Per omnia sæcula sæculorum*. Cui manibus extensis super Altare, & voce intelligibili: idem videndi sunt qui supra, in simili casu initio Præfationis, & præsertim *Innocen. III. lib. 5. cap. 12.* ut populus nimirum ratificet quæ secreto peracta sunt cum verbo. *Amen*. Idem habetur in *Liturgia S. Petri*.

p *Oremus*. Sicut ad, *Oremus*, caput inclinatum, ita erigit illud statim, ad, *Præceptis salutaribus, & c.* quod dicit manibus iunctis, quas deinde extendit ad, *Pater noster*, Præfatio, *Præceptis salutaribus, & cet.* vetustior est, quam plerique arbitrantur. *Ordo Roman. Alcuin. meminit, & Amal. lib. 3. cap. 20.* Tribuitur Sancto Gregor. à *Radul. prop. 23.* sed videtur esse S. Cypriani tract. de *Oratione Dominica*: apud *Durant. lib. 2. cap. 47.* & additur tanquam

præludium Orationis Domini, quia sola à Deo fuit formata, *Oddo Camerac.*

q *Pater noster*, *Oratio Dominica* ab Apostolis ipsis usurpata fuit in Missa secundum omnes: nec Missa, ut dictum est supra, ex *Gregorio lib. 7. epist. 63.* constabat alijs patribus. quam Consecratione & Oratione Dominica. *Hier. lib. 3. aduers. Pelag.* scribit. Christum Dominum docuisse Apostolos, ut quotidie in corporis eius sacrificio credentes audeant loqui: *Pater noster, & c.*

Cum ergo à *Ruper. libro 2. cap. 15.* dicitur auctor S. Gregor. intellige, vel cum restituisse Missæ; vel determinasse tempus ante Sacramenti sumptionem, nam S. *Ambrosius* eam recitari post Canonem testatur libro 5. de *Sacrament. cap. 4.* & *August. de se fatetur idem, sermone in vigi-*

vigilia Pasche: forte S. Greg. hoc idem fanciuit: vel statuit; quod à solo diceretur Sacerdote, non à populo, vt Grecis mos erat, & indicatur in *Liturgia Sancti Petri Greg. ca. eundem Gregor. lib. 7. epist. 63.*

Alta voce dicitur, ex *Liturgia Sancti Petri citata*: tum quia comunis Oratio est, vt ex *Cypriano Sermonem 6. notat Amalar. ca. 9.* tum quia hac ratione populus eam discere potest, ex *Augustino epistola 42. inter 50.* tum quia sumpta est de Euangelio, *Durand. lib. 1. ca. 47.* & dum Sacerdos eam dicit, extendit manus, *Idem ibid.*

An verò sit extra Canonem? concedit *Alcuin. cum Amalario locis citatis*, & aperte id sentit *S. Gregor. epistola 63.* dum post Canonem vult eam recitari: sed & in Parasceue dicitur, quòdo Canon omititur, ergo non est de Canone. oppositum docet *Innoc. III. lib. 5. cap. 17.* qui vult eadem esse finem Canonis. *Bellarmin. libr. 2. cap. 26.* & *Azor. lib. 10. cap. 37. q. 9.* sentiunt cum *Alcuino.*

1 *Sed libera nos à malo.* Clerum respondere hoc solitum esse testatur *Durandus cap. 49.* & Sacerdotem item secreto subdere, *Amen.* Dicitur autem secreto, ad significandum, quod nos latet an exaudiamus in Oratione Dominica data nobis à Christo; & Deus hoc vult latere, ne torpeamus, *Rub. libro 2. cap. 69.* male quidam dicunt etiam secreto; *Sed libera, &c.* quod à ministro tantum dici debet. & eam mysticam rationem affert hoc loco *Angelus Contus de Mysterijs Missae, p. 5. c. 1.* quod nimirum tacet hæc verba Sacer-

dos, in quibus petimus liberari à malo culpæ præsentis; sicut in præcedentibus postulamus à præteritis, & à futuris liberari; ne videatur, inquit, sacerdos tunc temporis esse reus peccati mortalis. eadẽ vero dicit populus cõuenientius, cui dein de Sacerdos bene precatur, dum secreto subdit: *Amen.* sed idem sacerdos statim sibi quoq; optat, & petit liberari à præteritis, præsentibus, & futuris ea prece. *Libera nos, &c.* Dicit ille: secreto conuenit, non publice, hoc petere Sacerdotem. Valeat, mystica est ratio.

1 *Libera nos quæsumus,* Habet *Ordo Romanus.* volunt aliqui additum esse à Sancto Gregorio cum Præfatione prædicta. innuit *Radulph. loco citat.* expresse docet *Gemma lib. 1. c. 90.*

Quæritur autem: Cur hoc loco solus Andreas cum Petro & Paulo nominatur? at quis nesciat Sanctum Gregorium erga hunc Apostolum propensiosem fuisse, cuius nomine ædificauit monasterium, ad Cluuium Scauri? frater Petri est, prius vocatus, in Cruce cum Petro, & Christo obiit; habetur hæc Oratio in *Liturgia Sancti Petri*; sed nomina Petri, & Pauli fuere addita, post mortem eorundem. nomen Andreae non est cum ijs: & licet habeatur in Ambrosiano ritu? quia tamẽ ibidem est etiam Ambrosij nomen, a recentioribus vtrunque additum fuisse patet. in *Missali M. S. de Vrbe antiquissimo* tribus Apostolis, Petro, Paulo, Andreae, quartum legi additum Bartholomæum. est textus vere singularis, sed monasticus, non Romanus. quod tamen adnotare volui in gratiam S. Apostoli mei.

- 2 *Antequam celebrans dicat; da propitius pacem: elouat manu dextera patenam de Altari, & t seipsum cum ea signat à fronte ad pectus signo Crucis dicens, da propitius pacem in diebus nostris. Cum signat se, manum sinistram ponit infra pectus; deinde u patenam ipsam osculatur: & prosequens: vt ope misericordie tuae, &cet. submittit patenam Hostia, quam indice sinistro accommodat super patenam, discooperit Calicem, & genuflexus Sacramentum adorat: tum se erigens, accipit Hostiam inter pollicem, & indicem dextrae manus, & cum illis, ac pollice & indice sinistrae manus eam super Calicem tenens, x reuerenter frangit per medium, dicens, Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, & mediam partem, quam inter pollicem & indicem dextrae manus tenet, ponit super patenam: de alia media, quam sinistra manu tenet, y frangit cum pollice & in-*

Et indice dextra manus particulam prosequens. Qui tecum vivit, & regnat, &c. Et eam inter ipsos dextra manus pollicem, & indicem retinens, partem maiorem, quam sinistra tenet, adiungit media super Patenam positam, interim dicens, In unitate Spiritus Sancti Deus, & particulam Hostie, quam in dextera manu retinuit, tenens super Calicem, quam sinistra per nodum infra Cuppam retinet, intelligibili voce dicit, Per omnia secula seculorum. R. Amen. Et cum ipsa particula signans 2 ter à labio ad labium Calicis dicit, a Pax Domini sit semper vobiscum. R. per Ministrum: Et cum spiritu tuo, particulam, quam dextera manu tenet, immittit in Calicem dicens secreto, b Hæc commixtio & consecratio Corporis, &c. deinde pollices & indices, super Calicem aliquantulum tergit, & iungit, Calicem palla cooperit, & genuflexus Sacramentum adorat, surgit, & stans iunctis manibus ante pectus, capite inclinato versus Sacramentum dicit intelligibili voce, c Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, & dextera percutiens sibi pectus, sinistra super Corporale positam, dicit, miserere nobis: & deinde non iungit manus, sed iterum percutit sibi pectus, cum dicit secundo, miserere nobis: quod & tertio facit, cum dicit, dona nobis pacem.

t Seipsum cum ea signat. Signabat faciẽ tantum cum patena signo Crucis, ait Innocentius III. libro 6. c. 1. alij signabant se ait Durand. c. 50. & hic ritus est congruentior à fronte ad pectus, signoque Crucis integro, vt declaravit S. Rituum Congr. die 13. Martij 1627.

u Patenam ipsam osculatur. ita Ordo Romanus. ad ea tamen verba: da propitius pacem: quasi per osculum huiusmodi pax à Deo petatur, vt ex verbis patet.

x Reuerenter frangit. Habet Dionys. cap. 3. Ecclesiast. Hierarch. & ex latere dextero, Microlog. cap. 17. & ad ea; Per eundem Dominum nostrum, vt in hac Rubrica. frangit autem super Calicem, ex Radulph. 23. ad cautelam, inquit Hugo Victorin. de spec. obseru. Miss. lib. 2. cap. 39. & incipit à superiori parte Hostiæ, sicuti signum Crucis incipit fieri ab eadem superiori parte.

y Frangit particulam. tradit Microlog. cap. 17. Sed quaritur, vnde præcidenda sit hæc particula, à parte superiori, an ab inferiori dimidiatæ iam Hostiæ? ex Durando cap. 51. numero 7. conijcio, quod à parte superiori: ex præmissarum duarum partium, ait, in patena coniunctione, post totam fractionem, duo resultant quasi cornua in modum Luna, & illa versus Calicem. ergo de superiori parte fuit præcisa, accedit expositio mystica Sergij. Papæ cap. Triforme de consecr. distinct. 2. qui in oblata in Calicem missa corpus

Christi, quod resurrexit, designari docet. ergo in parte oblatæ superiori & nobiliori est designanda: in Parte comesta, Christum ambulante super terram, & est pars deposita cum dextera manu: in parte altera, quæ reseruabatur, ad finem mûdi in sepulcris membra Christi quiescentia. Hæc ille. Docent denique aperte, à summo Hostiæ præcidendam eam esse Crassus lib. 2. cap. 4. & Petrus Ruiz in suo Caremoniali.

Sed ex Ordine Romano præcidi debet de imo Hostiæ. Qui, Pontifex, de ipsa Sancta (in duas partes diuisa) quam momorderat (sumendo superiorem partem) ponit in Calicem: id est, partem inferiorem Hostiæ: faciens Crucem ter, dicendo: Fiat commixtio est. Hæc ibi & est in vsu communiori.

z Ter à labio. De trina Cruce, & cum verbis, Pax Domini, mentio expressa habetur apud Microlog. c. 17.

a Pax Domini, &c. Pacis annûciatio indicatur à Dionys. cap. 3. Eccles. Hierar. & à Sancto Clemente lib. 8. Constitut. Apostol. cap. 18. cui omnis populus respondebat: & cum spiritu tuo. Ambrosio tribuit Hugo Viet. de offi. Eccles. libro 2. cap. 11. Innocentio Primo Gemma lib. 1. cap. 90. Rabanus autem lib. 1. in additione, tradit, cû particula tangi quatuor latera Calicis; sed vsus obtinuit, quod à labio ad labium fiant Cruces sine tactu.

b Hæc commixtio. Habetur in Ordine Ro-

Romano. & Microl. cap. 18. & 23.

c. Agnus Dei. Dicitur, *In Liturgia Sancti Petri citat.* eamdemque in Missa post defunctorum memoriam præcationem haurit *Durant. libro 2. cap. 53. ex Concil. Niceno.* fortasse statuit Sergius, quem omnes faciunt Auctorem; ut sicuti in *Liturgia Sancti Petri:* semel dicebatur, ita deinde ter diceretur; vel, ut à Clero & populo cõtaretur; ut ait *Baron. An. 701.* putat *Iuo Carnot. sermone de conuen.*

noni, & veteris sacrificij, propter trinam portionem Hostiæ ter dici.

In fine dicebatur ter: *miserere nobis,* ut hodie quoque in Ecclesia S. Ioannis Lateranen. Romæ, ex *Albert. de Offic. Missæ, & Durandus testatur cap. 52.* postea vero, ex *Innocent. III. lib. 6. cap. 4.* irruentibus varijs persecutionibus cœpit ubique ferè dici tertio: *dona nobis pacem,* quod tamen *Ang. Rocca libro 1. de Campan. ca. 18.* tribuit lo. XXII.

3 Tunc manibus iunctis super Altare positis, oculisque ad Sacramentum intentis, inclinatus dicit secreto, d. Domine Iesu Christe, &c. Qua Oratione finita, si est e daturus pacem, osculatur Altare in medio, & instrumentum pacis ei porrectum à Ministro iuxta ipsum ad dextram, hoc est, in cornu Epistola genuflexo, & dicit, f Pax tecum. Minister respondet, Et cum spiritu tuo. Si non adsit qui huiusmodi instrumentum pacem recipiat à Celebrante, pax non datur, etiam si illius datio Missæ conueniat: nec osculatur Altare, sed dicta præmissa Oratione, statim subiungit alias Orationes, ut in Ordine Missæ.

d Domine Iesu Christe. Hæc oratio pro pace, non est apud antiquos. *Durand. eã obiter indicat cap. 53.* sed habetur in *Missali M. S. Vaticano vel. 4743.* cum duabus sequentibus.

e Daturus pacem osculatur, &c. refert *Durand. ibidem,* de quibusdam, alijs osculantibus Hostiam, alijs Calicem, alijs Altare; quasi à Christo pacem alijs dandã accipiant prius, & per pacem fiat præparatio ad communionem, & susceptionem Sacramenti vnitatis, & pacis, ex *Sancto Th. tertiap. q. 83. art. 4. in corp.* quod indicat etiam *Dionys. cap. 3. Ecclesiast. Hierarch.*

Tabellam verò sacram ad osculum pacis asserit ita dictam, & inductam in usum *Baron. An. 45. nu. 26.* tanquam cautelam contra fraudes, quæ arte diaboli inter se inuicem, osculantes irrepserat, per osculum autem datur pax ex instituto Apostolico, vnde *Paul. Rom. 16. 1. Corinth. 16. Salutate vos inuicem in osculo sancto.* Verum hoc loco dari pacem, quamuis *Berno de offic. Missæ capit. 25.* Decreto Sancti Leonis II. factum esse censeat; tamen alij numero plures *Innocentio I. id tribuunt, ex Epistola 1. eiusdem cap. 1. ad Decentium. de consecr. distinct. 2. Pacem.* Gauant. Rubr. Miss.

nam idem asserunt *Amalar. lib. 3. cap. 32. Vualafriid. cap. 22. Microl. cap. 18.* & cum cessasset communio populi quotidiana in Missa, vice communionis Sacramentalis osculum pacis institutum est, ait *Innocent. III. lib. 6. cap. 5.* sumpto exemplo à Christo, qui Cœna vltima meminuit pacis: *pacem meam do vobis. Ioan. 14.* quod notauit *Vuald. tomo 3. tit. 4. cap. 41.* fusius de hac pace agit *Albassin. de vet. Ecclesi. rit. lib. 1. obseruat. 17.*

f Pax tecum. tradit Ordo Romanus, sed ex *August. sermone 84. de diuers. Baronius haurit Anno 45. num. 25.* Minister autem daturus pacem genuflectit ad dextram Celebrantis, & dicto tertio, *Agnus Dei,* Cum prima oratione sequenti, porrigit instrumentum osculandum eidem Celebranti: tum facta genuflexione accedit ad Prælaturam, & alios, quibus idem instrumentum porrigit, facta tantum reuerentia post pacem datam unicuique. Velum quoque adhibebit colori Missæ conueniens, quo qualibet vice reget illud, antequam alter osculetur, si plures sint Prælatis; alias non tergat, nisi Prælatis. neque vero danda est pax hoc loco cuiuscunque, sed personæ, seu personis valde insignibus.

6 Si vero celebret pro Defunctis non percutit pectus ad, Agnus Dei, quia dicit, g Dona eis requiem, h nec dicit primam Orationem, Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, & cet. i non dat pacem, sed dicit alias duas sequentes Orationes, l Domine Iesu Christe fili Dei viui, & m Perceptio Corporis tui. Quibus Orationibus dictis; genuflectens Sacramentum adoratur, & se erigens dicit secreto, n Panem celestem accipiam, & cet. quo dicto, dextra manu accipit de Patena reuerenter ambas partes Hostie, & collocat inter pollicem & indicem sinistra manus, quibus Patenam inter eundem indicem & medium digitos supponit, & eadem manu sinistra tenens partes huiusmodi super Patenam inter pectus & Calicem, parum inclinatus, dextra tribus vicibus percutit pectus suum, interim etiam tribus vicibus dicens voce aliquantulum eleuata, o Domine non sum dignus, & secreto profequitur, vt intres, & cet. Quibus tertio dictis, ex sinistra accipit ambas partes predictas Hostie inter pollicem & indicem dextra manus, & cum illa p supra Patenam signat seipsum signo Crucis, ita tamen, vt Hostia non egrediatur limites Patenæ, dicens q Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam meam in vitam æternam. Amen, & se inclinans, cubitis super Altare positus, r reuerenter easdem ambas partes sumit: quibus sumptis deponit Patenam super Corporale, & erigens se iunctis indicibus & pollicibus, ambas quoque manus ante faciem iungit, & aliquantulum quiescit in meditatione sanctissimi Sacramenti. Deinde depositis manibus dicit secreto, s Quid retribuam Domino pro omnibus, qua retribuit mihi, & interim discooperit Calicem, genuflectit, surgit, accipit Patenam, inspiciat Corporale, colligit fragmenta cum Patena, si qua sint in eo, Patenam quoque diligenter cum pollice & indice dextra manus super Calicem extergit, & ipsos digitos, ne quid fragmentorum in eis remaneat.

g Dona eis requiem. Habet Hugo Victor. de Spec. Missæ lib. 3. cap. 37. quasi inquit, magis Defunctorum, quam nostri memores, indulgeri eisdem Deum precamur. Alex. Alenf.

h Nec dicit primam Orationem, ita Durand. lib. 4. c. 53. quia est de pace, quæ non datur in Missa Defunctorum.

i Non dat pacem, scribit Amalar. lib. 3. cap. 44. & ante eum Alcuin. c. de exequiis mortuorum; quia inquit, indicium est lætitiæ, quod non conuenit Missæ Defunctorum. Durand. loco proxime citato addit, quiescere iam defunctos in Domino, neque amplius esse in turbatione hominum, Albaspinus de vet. ritibus libro 1. obseru. 17. probabiliore affert causam; quia, ait, mortuorum sacra priuata erant, non solemnibus ex can. 4. Conc. V. asen. 2. in solemnibus autem erat communio populi, & ad eam per pacem præparatio, quæ cessabant in priuatis.

l Domine Iesu Christe. Non ex Ord. Roman. sed ex religiosorum traditione dicitur,

vt scribit Microb. cap. 18. Et hæc secunda oratio dicitur semper cum sua conclusionem, nõ enim hæ tres orationes comprehenduntur sub lege Collectarum, de qua supra p. i. tit. 7. nu. 7. vt in antiquis patet Missalibus.

m Perceptio Corporis tui. Nullum Auctorem hucusque inueni, qui hanc Orationem indicet, eam legi in citato Missali V. atic. 4743.

n Panem celestem accipiam. Habet Durand. cap. 54.

o Domine non sum dignus, Teste Origen. homil. 5. in diuers. erat commune omnibus communicaturis. antiquissimus ergo est ritus.

p Supra patenam signat se. docet Durand. cap. 54. cupiens se sanctificari, inquit, sicut & Cruce sanctificata fuit Hostia a Sacerdote. neque in hoc casu moueat patenam, sed Hostiam tantum, ita tamen, vt non egrediatur limites patenæ, ne fragmenta cadant extra illam.

q Corpus Domini nostri, & cet. Habetur

in libro 8. Constit. Apost. cap. 13. & libro Sacrament. S. Greg.

1 Reuerenter sumit. Tenetur Sacerdos sumere, ex can. 8. Apost. & libro 8. Constit. Apost. cap. 20. quia est sacrificium, vt ait S. Tho. tertia part. q. 82. artic. 4. lege Duran. libr. 2. cap. 55. & tenetur præcisè hoc loco sumere, ex Conc. Toletan. 12. capit. 5. & habetur de cons. d. 2. relatum. cubitos autem teneat Sacerdos, dum communi-

cat, super Altare; sicut etiam in consecratione: vt initio solido respondeat finis sacrificij, qui fit in consumptione: itè, vt intra Aram fiat & consecratio & consumptio sacrificij; quod plene præstatur eo cubitorum situ.

f Quid retribuam Domino. Leguntur hi versus apud Durand. cap. 34. reliqua sunt necessaria, & valde congrua, vt patet.

5 Si vero adsunt Hostia consecrata super corporale posita t pro alio tempore conseruanda, facta prius genuflexione reponit eas in vas ad hoc ordinatum, & diligenter aduertit, ne aliquod fragmentum quantumcunque minimum remaneat super Corporale: quod si fuerit, accuratè reponit in Calicem. Post extersionem Patenæ, iunctis pollicibus & indicibus Calicem dextra manu infra nodum cuppæ accipit, sinistra Patenam, dicens. Calicem salutaris, &c. & signans se u signo Crucis cum Calice, dicit, Sanguis Domini nostri, &c. & manu sinistra supponens Patenam Calici, stans reuerenter sumit totum Sanguinem cum particula posita: Quibus sumptis dicit secreto, x Quod ore sumpsimus, &c. & super Altare porrigit Calicem ministro in cornu Epistole, quo y vinum fundente, se purificat: deinde z vino & aqua abluat pollices & indices super Calicem, quos abstergit purificatorio, interim dicens, a Corpus tuum Domine, quod sumpsit, &c. abluitionem sumit, & extergit os & Calicem purificatorio: quo facto, purificatorium extendit super Calicem, & desuper patenam, ac super Patenam paruam pallam, & b plicato corporali, quod reponit in bursam, cooperit Calicem velo, & bursam desuper ponit, & collocat in medio Altaris, vt in principio Missæ.

t Pro alio tempore conseruanda. Vetusissima consuetudo est, vt propter infirmorum communionem, necnon ob alias causas, Eucharistia asseruetur in arcula, seu pixide, Clem. lib. 8. Constit. Apost. c. 13. & Leo Papa ad Michaelem Imperat. lege Durand. lib. 1. derit. c. 16. quæ tamen erit mutanda de septimo in septimum diem, vt loquitur cum Synodo Turon. 4. c. 4. De sacrificio vero nihil remanere debet, ait S. Bonauent. 4. distinct. 12. art. 1. quest. 3.

u Signo Crucis cum Calice. Dextera tantum manu eum moueat, sinistra patenam tenens, quam nõ supponit Calici, nisi cum eum sumit. De signo Crucis cum Calice mentio est apud Durandum cap. 54. sed non de verbis, Sanguis, &c. reuerenter autem sumit totum, ter ori admouens Calicem, ait Durand. ibidem. semel, ait Crasus cum Castaldo in sua praxi: sed illud est vtitatius, & ad contumendam speciem reuerentè aptius. * ille vero mo-

duo loquendi, accipit infra nodum Cuppæ, non significat aliud diuersum ab eo, quod supra alijs verbis dicitur tit. 7. nu. 5. tenens nodum infra cuppam, quod tit. 8. n. 7. repetitur. sensus enim est: accipit nodum cuppæ, qui est infra. neq; maior est ratio, vt diuersimode capiatur calix in prædictis casibus; imo ad sumendum Calicem tutius, & commodius tenetur nodus Calicis, minus tunc inter nodum & pedem illius. Berhardus autem varia phrasi solet dicere; vt in tit. 2. num. 2. & 4. & in tit. 3. nu. 1. ante infimum gradum altaris, post infimum gradum ad infimum gradum: hoc est, in piano cappelle. item in genuflexionibus addit aliquando, vsque ad terram; in inclinationibus addit aliquando, profundè; at sensus auctoris est, vt altera alteram Rubricam explicet ex identitate actionis, seu rationis. ne igitur hæreas in verbis.

Quantur: An Sacerdos sumens sanguinem sub altera specie vini plus gratiæ recipiat.

cipiat. negat *Bellarmin. lib. 4. de Euchar. ca. 13.* & est communior sententia, concedit tamen *Suar. disput. 63. sect. 4. 5. & 7. cum alijs*, posse recipi maiorem gratiam, si in cōtinuanda sumptione plures deuotionis actus eliciantur. quod valet etiam in sumptione particularum quæ supersunt, & à Celebrante sumuntur, quia ad idem sacrificium spectant. Addit præterea *Henriqu. cap. 43. num. 3.* cum ijs, qui volunt totum effectum Sacramenti produci per sumptionem primæ speciei, immo etiam primæ partis speciei (per sumptionem autem intellige deglutitionem, cum *Soto distinct. 11. quæstio. 2. artic. 1.* & est communis; tunc enim manducasti) dato casu, quod sumatur Hostia a sacerdote in peccato mortali, deinde pœniteat, & contritus sumat Calicem, ex hac sumptione Calicis, aiunt, quod nihil ille Sacramentalis effectus sit percepturus. docet oppositum *Caiet. 3. p. q. 79. art. 1. quem sequitur Suar. loco cit.* qua in re sententiam tutiorem tu sequere; & à peccato caue.

x *Quod ore sumpsimus.* Habet *Ord. Rom. & Microl. c. 19.*

y *Vinum fundente.* Minister deferet ad Altare in cornu Epistolæ ampullas in pellicula, quas ministrabit cum osculis & reuerentijs debitis. & in fine relatis ijsdem ad locum suum, extinguet Cereum pro eleuatione accensum, vt habetur supra, tit. 8. nu. 6.

Vino autem fit purificatio, ex *Innocent. III. de celebrat. Missarum cap. ex parte.* Deceret autem vt vinum pro purificatione Calicis infusum esset eiusdem saltem quantitatis, qua fuerunt primæ speciei sanguinis: alioquin Sacerdos illud saltem intra Calicem circumagat, vt absumantur species; neque extra Altare demittat Calicem, neque digitis labia Calicis, seu oris sui detergat, neque digitos lambat *Pius Quintus in epistola ad Archiepisc. Taronen. data die 8. Ianuarij 1571. & relata à Vicentio Surriano parte 1.* monet de prædicta vini ad purificatio-

nem adhibenda quantitate; & addit præterea, quod sumatur ablutio per eandem partem Calicis, per quam sanguis Christi haustus est. mirare, quæso, Sanctissimi Pontificis etiam in minimis, diligentiam. Purificationem vero de qua hoc loco, vocat Perfusionem *Innoc. III. lib. 6. cap. 8.* in eadem notat *Durandus c. 54.* Calicem esse bis tantum admouendum ori; non ultra. nam verè stomachum astatibus mouet pluries, quàm ter sanguinem, & bis purificationem de Calice fugere.

Quid vero, si celebrans vouisset, non bibere vinum? poterit tamen hoc loco vino vti quia hic vrget Ecclesiæ præceptum. *Aror. lib. 11. c. 10. q. 7.* nec abstemij debent sine vino purificare Calicem, Papa inconsulto, ex Romana praxi.

z *Vino & aqua abluit, &c.* Vino digitos perfundi scribit *S. Thom. tertia parte, quæst. 83. artic. 5.* ad 10. aqua post vinum efficit etiam, ne purificatorium maculas vini nimium contrahat, & modestiam significat, seu humilitatem, ex *Innocent. III. libro 6. cap. 8.* non tamen sumebatur hæc ablutio, sed in locum mundum proijciebatur, ex *Durand. cap. 55. libro 4.* vtramque nunc abluitionem sumit Sacerdos, & in medio Altaris. curet autem, ne dum digitos purificatorio tergit, corporale commaculet, gutta cadente è digitis, & ideo deponat calicem extra corporale, donec digitos absterferit.

a *Corpus tuum Domine. Meminit Durand. lib. 6. cap. 77.*

b *Plicato Corporali* ita *Ordo Romanus, & Honor. in Gemma libro 1. cap. 65.* Calicem autem, dum plicat Corporale, collocat Sacerdos versus cornu Epistolæ, vt commodius bursam accipiat, quæ est in cornu Euangelij.

c *Vt in principio Missæ.* Velum ergo velabit Calicem totum in anteriori parte, sicut initio Missæ: quod non caret mysterio, vt dicemus in *expositione mystica Missæ nu. 11.*

6 *Si qui sunt & communicandi in Missa, Sacerdos post sumptionem Sanguinis, antequam se purificet, facta genuflexione ponat particulas consecratas in pyxide, vel,*

h *Domine non sum dignus, &c.* Eodem modo fuit additum, vt supra, ex *Origene*, exemplo celebrantis: & dicitur à Sacerdote totum integre clara voce, & semper in genere masculino. * Quare ritus ille apud quasdam Moniales, quæ dicunt, tacente Sacerdote: *Domine non sum digna*: continet errata duo. alterum, quod à Sacerdote non dicitur, contra hanc Rubricam; alterum, quod mutantur verba à Centurione accepta, & à Rubrica non mutata, contra Bullas Pij V. & Pauli V. qui prohibent mutationem in Missali & Rituali Romano, in quo expresse dici iubetur pro feminis quoque: *Domine non sum dignus*.

i *Porrigit Sacramentum*. Per particulas danda est communio; non autem cuiusque de populo dandæ videntur partes illius Hostiæ, quæ forte referuatur post Orationem quadraginta horarum: quod etiam vetuit Sanctus Carolus in *Synodo Dioces.* 11. quia rudiores rotundam potius volunt particulam, alioquin facile patiuntur scâdalum: imo *ibidem* iussit, à solo Sacerdote prædictam Hostiâ sumi, quod melius esset, post Calicis sumpcionem. In *Ordine Romano* Subdiaconi, & his inferiores, ore, non manu, accipiebant à Celebrante communionem, & Conc. Rhotomagen. *can.* 2. apud *Burchard. libr.* 3. c. 76. iussit, vt Eucharistia non nisi in os cuiuscumque sumentis immittatur à Sacerdote. qui verò communicant, manus in Crucis formam componere debent, ex *Synodo 6. in Trullo can.* 102. In singulis Dominicis, ex *Augustino epist.* 118. ad *Ianuarium*, vel tertiâ Dominica (quod nota pro Societatibus Sanctissimi Sacramenti) vel summis festiuitatibus, vel ter in anno saltem, ex decreto *Fabiani Papa* apud *Iuon. part.* 2. *capit.* 27. communica-

7 *Si in Altari remaneant particula in Calice, seu in alio vase vsque ad finem Missæ, seruentur ea, p qua in Feria quinta Cœna Domini præscribuntur circa finem Missæ.*

p *Quæ in feria quinta*. Hoc est, genuflectat Sacerdos, quando cunque accedit vel recedit à medio, vel transit ante Sacramentum in vase referuatum, & cum

bant, *Gemmalibr.* 1. *cap.* 66. Initio enim laici omnes in singulis Missis communicabant, *Dionys. cap.* 3. *Eccles. Hierar.* & optat, vt diximus, fieri quoque nunc temporis Concil. *Trid. sess.* 22. *cap.* 6.

l *Cum eo signum Crucis*. Eo modo; quo supra signauit seipsum Sacerdos *S. Thom. opusc.* 75. *cap.* 4.

m *Simul dicens, Corpus &c.* Dicuntur hæc verba in distributione Eucharistiæ, teste *Alcino de Sabbato Sancto*. asserit *Microlog. capit.* 18. dici ex religiosa traditione: sed habentur apud *Ioan. Diac. in vita Sancti Gregorij, & in Concilio Rhotomagen. cap.* 2.

n *Non dat eis benedictionem*. Neque etiam in Missis Defunctorum, contra quosdam qui loquuntur gratis. Sed neque in his Missis distribuenda esset Eucharistia, vt docet *Albasp. de vet. rit. libr.* 1. *obseru.* 14.

* *Si in fundo Calicis vnitæ vini species adhuc reperiantur, summi poterunt ante vini infusionem in Calicem: & est ritus congruentior.*

o *Tenens vas cum vino, & aqua*. Creditur Christus confecisse Calicem mixtum vino & aqua, ex *Tridentina sessione* 22. *cap.* 7. vnde & in Calicem infundimus aquam. Chrysofost. autem iussit aquam, aut pastillum degustari post communionem; in Ecclesia Occidentali antiquus erat mos vini aqua mixti, aut aquæ puræ ad purificationem. lege *Baronium Anno* 403. fit autem hæc ablutio oris ad deglutendam facilius particulam, & ad humilitatem significandam, vt de ablutione digitorum supra, ex *Innoc. III.* retulimus, quasi memoreret communicati suam indignitatem. item, ne cum salua, aut pituita quicquam Sacramenti excreetur, ex *Palladio in vita Sancti Ioan. Chrysof.*

dicit; *Dominus Vobiscum*; non vertit se ad populum in medio Altaris, sed paulo prope cornu Euangelij, ne terga vertat Sacramento, & in fine ibidem dabit benedi-

nedictionem, non perficiens circulum, qui neque fit ad, *Orate fratres*, in Parasceue. ergo neque hoc loco eadem de causa. Calix quoque in hoc casu non erit collocandus in medio Altaris, sed à latere Euangelij: neque plicabitur Corporale, nisi reposito Sacramento in locum suum post Missam. Denique, cum dicit Euangelium S. Ioannis in fine Missæ, non signabit Altare, sed seipsum tantum, vt Feria quinta in cæna Domini suo loco dicemus.

Quid vero agendum sit à Sacerdote, quando fragmenta supersunt, seu pauca particula, peracta populi communionem, dicemus in sua, cum de defectibus Missæ, tit. 7. n. 2. agemus.

* Accidit etiam, quod purificanda sit

Pixis intra Missam (qua de re nullibi agitur in Ritualibus libris) & eo casu purificabitur illa ante Calicis purificationem collectis nimirum in eius fundo fragmentis omnibus diligentissime cum indice dextræ manus, & cum eodem indice summi poterunt, admoto eodẽ linguæ, vel ad labium pixidis fragmentis deductis, & ore eidem admoto, ita vt nullum remaneat fragmentum. deinde infundi potest paululum vini quo circumactio intra Pixidem, & tergente indice, tota pars interior abtergatur: quo hausto, exiccabitur pixis interior vndequaq; purificatorio. non debet deinde vacua pixis tegi velo, sed panno lineo. Denique fiunt reliqua de more pro Calicis purificationem.

8 In Missa solemnè Diaconus stans retro post Celebrantem, cum in Oratione Dominica dicitur, *Et dimitte nobis debita nostra*, facta ibidem genuflexione, vadit ad dexteram Celebrantis, & Subdiaconus circa finem Orationis Dominica, facta item genuflexione, reuertitur ad Altare, & stans in cornu Epistolæ porrigit q. Patenam Diacono, qui eam discooperit, & purificatorio abstergens dat Celebrantis, illius manum osculando, & quando opus est, discooperit, & cooperit Calicem, & cum Celebrante adorat. Subdiaconus reddita Patena, & deposito velo, quod ab humeris eius pendeat, genuflectit, & descendit retro post Celebrantem: & cum dicitur, *Pax Domini*, iterum genuflectens accedit ad sinistram Celebrantis, & simul dicunt, *Agnus Dei*, deinde facta ibidem Sacramento genuflexione, redit post celebrantem. Diaconus vero à dextris genuflexus expectat pacem, & cum Celebrans osculatur Altare, ipse se erigens simul osculatur illud extra Corporale, & à Celebrante dicente, *Pax tecum*, complexus accipit pacem, u. sinistris genis sibi inuicem appropinquantibus, & ei respondet, *Et cum spiritu tuo*. Postea iterum Sacramento in Altari adorato, vertit se ad Subdiaconum retro post Celebrantem, & similiter dat ei pacem. x Subdiaconus accepta pace à Diacono, & facta Altari genuflexione, comitatus ab Acolythis vadit ad Chorum, & dat pacem primo cuiusque Ordinis, dignioribus prius deinde minus dignis, & reuersus ad Altare, facta genuflexione dat pacem Acolythis, qui ipsum comitauerat, qui & alijs Acolythis circa Altare dat pacem: deinde Subdiaconus vadit ad dexteram Celebrantis, & quando opus est, discooperit Calicem, & accipit ampullam vini, & infundit, quando Celebrans vult purificare. Diaconus post datam pacem Subdiacono vadit ad librum, & dum Celebrans se communicat astant ipse & Subdiaconus profunde inclinati versus Altare.

q Patenam Diacono. Dant patenam per manus in manum Celebrantis. Innocent. III. lib. 6. c. 1. apparet In Ord. Rom. aliquod vestigiū huius ritus, sed per plures manus patena trāsibat, quàm per duas. r Discooperit, & cooperit. ita Innoc. III. ibid. cap. 2. Diaconi enim est ministerium

circa Calicem. sufficiunt autem reuerentiæ cū genuflexione in Rubrica præscriptæ.

f Dicunt Agnus Dei. Percutiant Ministri sibi pectora cum Celebrante, non tamen sinistra posita cum eo super Altare, sed infra pectus eidem pectori admota.

t *Complexus accipit pacem, &c.* De complexu ad pacem dandam *Chrys. homil. 51. ad popul. Antioch.* alter alterum amplectitur, inquit, ut vnum multi fiamus.

u *Sinistris genis.* Habetur in *Ceremon. Episcop. libro 1. cap. 24.* Durandus tradit ad dexteram Celebrantis recipi pacem à Diacono, quod & nos obseruamus, à dextris, inquit hæc Rubrica, *genus flexus expectat pacem.* non autem dextris genis. Per genas sinistras significatur, dari pacem è corde, quod ad sinistram vehit; & quod in aduersis etiam cum proximo pax habeatur.

x *Subdiaconus accepta pace, &c.* Diaconus dat pacem Subdiacono, & hic alijs eisdem, quos Diaconus incensauit, *Hugo Victorin. de spec. Miss. obser. lib. 2. cap. 40.* & præterea Acolytho comitanti inclusiue.

y *Dat pacem primo.* Qui dat pacem, nemini inclinatur, cui dat pacem, nisi postquam dederit qui accepit, inclinatur caput danti, ante, & postquam accepit, ex *Ceremon. Episc. supra.* Item, qui dat, dicit, *Pax tecum;* qui recipit respondet: *Et cum spiritu tuo.* amplectunturque se inuicem, & appropinquant genas sinistras, ut dictum est de Celebrante, & Diacono. in vnoquoque deinde Ordine primus dat pacem alteri subsequenti, & ille alteri, & sic deinceps vsque ad vltimum eiusdem Ordinis, non præmissis inuitationibus, quæ in incensatione tantum fiunt.

Laicis vero datur per instrumentum, de quo supra num. 3. osculatum ab eo, qui pacem à Celebrante immediate accepit, in eodem *Ceremon. Episc.* & ut ibidem dicitur, non nisi stanti pax datur, scilicet, cui per osculum datur.

Ordo vero dandi pacem est idem, qui

9 *In Missa Pontificali, Assistens accipit, & desert pacem, ut b in Ceremoniali habetur. Si in Missa solemnè fiat Communio, omnia seruentur ut supra, sed prius communicet Diaconum, & Subdiaconum, deinde alios per ordinem: & Diaconus purificationem eis ministret. Interim à Choro cantatur Antiphona, quæ dicitur de Communio.*

Vide *Ceremon. Episc. lib. 1. cap. 24.* sed quid si detur Assistens paratus Celebranti? hic accipiet pacem à Celebrante, & da-

de incensatione dictus est supra: sed per instrumentum datur laicis singulis: per osculum primo cuiusque Ordinis: à Subdiacono illis laicis; quos Diaconus incensauit, ab Acolytho laicis alijs. nunquam vero à Diacono alicui datur; neque Domino loci, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis 5. Julij 1614. neque datur vnquam cum patena, vice Tabellæ, seu instrumenti; quam patenam prohibuit Pius V. in epistola ad Archiepisc. Tarraconen. supra citata nu. 5.

z *Ampullam vini & aqua.* Ut pro ablutione digitorum in Missa priuata dictum est, neque omitrat Subdiaconus osculationes, & reuerentias debitas in ministrandis ampullis Celebrantis.

a *Stant.* Si tamen Subdiaconus redierit, quem non debet expectare Celebrans: & eo casu inclinatur stant à verbis; *Domine non sum dignus:* manibus iunctis ante pectus. Acolythorum alter deferet sine genuflexione ampullas ad Altare cum pellicula, quas porriget sine osculis Subdiacono, & referet ad Credentiam; alter portabit Velum paruum de Credentia ad Altare in cornu Euangelij, ut Subdiaconus eo deinde tegat Calicem, ut infra. * si non redierit Subdiaconus, suppleat Acolythus in ministrandis ampullis pro Calicis purificatione: quæuis in meditatione Sanctissimi Sacramenti eam poterit celebrans adhibere moram, qua Subdiaconus ministrare queat ampullas.

Non lauat manus celebrans, nisi sit Episcopus.

Si adsint ministri cum intortitijs, peracta communionem populi, discedant, & ea extinguant.

bit Clero. Diaconus recipiet ante Clerum ab eodem Assistente, & dabit Subdiacono ut ait *Crassus lib. 1. c. 50.* Sed ego præsentente

fente Subdiaconus dabit pacem Diacono post datam pacem in Choro *Congreg. Rit. 17. Iunij 1606. & 15. Martij 1608.*

b *In Cereemoniali.* Hoc est, *Cereemon. Episc.* vt alijs notatum est.

c *Fiat Communio.* Diaconus cooperto Calice cum Palla, eoque posito paulo ultra medium Corporalis, intra Aram tamen versus cornu Euangelij, collocat in medio Corporalis Pixidem. quod si ea extrahenda sit de Tabernaculo, idem ipse extrahat cum genuflexionibus, antequam extrahat, & postquam extraxerit, genuflexo interim Celebrante & alijs circa Altare. Diaconus in cornu Epistolae stans profundè tamè inclinatus, dicit ad alta voce; *Confiteor*, manibus iunctis. Celebrans, postquam Diaconus Pixidem disceoperuit, stat in medio Altaris facie versa ad Diaconum; Subdiaconus item post Celebrantem stabit; qui, dicto: *Confiteor*, eodem loco stans dicit, *Misereatur*, & *Indulgentiã*, propè medium Altaris, facie item versa ad Diaconum, qui respondebit, *Amen*. Acolythi interea ante mediũ Altaris in superiori gradu extendunt linteum mundum genuflexi, facie sibi inuicem versa: Diacono verò & Subdiacono ante linteum genuflexis, Celebrans cum debitis genuflexionibus eos comunicat, præmissis verbis: *Ecce Agnus Dei, &c. Domine non sum dignus*, cum reliquis cereemonijs, de quibus supra nu. 6. est dictum.

Qui vero gestant intorticia, substituant sibi alios, donec comunicent, neque ac-

cedant cum intorticijs ad celebrantem pro communione.

Dum alios Celebrans communicat, Subdiaconus stat à sinistris Celebrantis, Diaconus in cornu Epistolae purificationem cum Calice ministrat, ijs, scilicet, qui de Clero sunt; non laicis, quibus purificationem dabit alter è Clero cum alio vase, aut vini, aut aque. Diaconus autem eo casu ad dexteram Celebrantis accedit. neque ministri patenam teneant sub mento comunicantium quod ad Episcopalem attinet maiestatem.

Sacerdotes cū stola de collo pendente communicant, *ex Conc. Braccar. 3. can. 3.* ante Altare quoque vna cum Leuitis, & Clero; laici vero extra Chorum, *ex Conc. Tolet. 4. c. 17.* à quo semper excluduntur, *lib. 2. Apost. Constit. c. 57.* vt ostendatur honos Cleri à laicis distinctus, & vt Clerus inseruiat diuinis liberius, ait *Carol. Nouar. Episcopus.*

Facta communione cum debitis reuerentijs, Diaconus operit Pixidem, & reponit in locum suum, genuflexo interim Celebrante, & post eum Subdiacono: quibus deinde surgentibus, & reposito Calice in medio Altaris, detectoque, fiūt alia pro purificatione Celebrantis, quæ supra sunt dicta.

d *Communio.* Vide quæ habentur supra p. 1. tit. 13. n. 1. pag. 37.

Quod si remaneat Sacramentum in Altari, Ministri obseruent, & Diaconus præsertim dicturus, *Ite Missa est*, quæ supra Celebranti sunt præscripta. n. 7.

De Communione, & Orationibus post Communionem dicendis. XI.

1 Celebrante purificato, dum Calicem collocat in Altari, e liber Missalis defertur per ministrum ad cornu Epistolae, & collocatur, vt in Introitu. Ipse autem minister genuflectit iuxta cornu Euangelij, vt in principio Missæ. Deinde Celebrans stans iunctis manibus legit Antiphonam, quæ dicitur Communio, qua lecta, iunctis item manibus ante pectus vadit ad medium Altaris, & eo osculato, vertit se ad populum à manu sinistra ad dexteram, & dicit, *Dominus vobiscum*, & per eandem viam redit ad librum, & dicit Orationes post communionem, eisdem modo, numero, & ordine, vt supra dictæ sunt Collectæ. Quibus finitis, & claudit librum, & iungens manus ante pectus, reuertitur ad medium Altaris.

Altaris, ubi eo osculato vertit se ad populum, & dicit ut supra, g Dominus vobiscum, Quo dicto, stans iunctis manibus ante pectus versus populum, dicit, si dicendum est, h *Ite Missa est*, & per eandem viam reuertitur ad Altare. Si vero non sit dicendum, dicto, Dominus vobiscum, reuertitur eodem modo per eandem viam ad medium Altaris, ubi stans versus ad illud, iunctis ante pectus manibus dicit, i *Benedicamus Domino*. In *Missis autem Defunctorum*, eodem modo stans versus Altare dicit, l *Requiescant in pace*.

e *Liber defertur Missalis*, &c. Ibi finitur *Missa*: ubi nimirum est coepta, ait *Amalar. lib. 3. cap. 36.* aperte Iuo Carnot. *serm. de conuentione veter. & noui Sacrificii*, initio, & in fine sermon. Apertius docet hunc ritum *Duran. lib. 4. cap. 57.* Reliqua patere possunt ex dictis initio *Missae tit. 5. huius par. nu. 1. pag. 192.* & 103. ex *Microl. c. 9.* qui meminit *Orationum post Communionem*.

f *Claudit librum*. * manu dextra, ita ut pars libri clausa calicem respiciat. Porro eius est claudere, cuius & aperire, aperuit autem initio librum *Missalem* idem Sacerdos.

2 In *Quadragesima* autem à *Feria quarta Cinerum* usque ad *Feriam quartam maioris Hebdomadae*, in *feriali Officio* postquam Celebrans dixit *Orationes post communionem cum suis solitis conclusionibus*, antequam dicat, *Dominus vobiscum*, stans in eodem loco ante librum dicit, *Oremus*, in *Humiliate capita vestra Deo*, caput inclinans, & extensis manibus subiungit eadem voce n *Orationem super populum ibidem positam*: qua finita, osculatur Altare, & vertens se ad populum dicit, *Dominus vobiscum*, & alia ut supra.

m *Humiliate capita vestra Deo*, indicat *Amalar. libro 3. cap. 37.* hæc dici hoc loco.

n *Orationem super populum*: appellat *Amalar. ibid.* quasi alteram benedictionem, & idem habet *Microl. cap. 51.* distribuebatur enim panis benedictus in fi-

g *Dominus vobiscum*. Bis in fine *Misse* dicitur, *Dominus vobiscum*: quia cupit Ecclesia, ne discedentes ab Ecclesia longe fiant à Deo. *Lopez. lib. 2. c. 19. §. 1.*

g *Ite Missa est*. Dicitur versus populum, quia dimittitur, ex *Microl. c. 46.*

i *Benedicamus Domino*. Dicitur versus Altare: ex eodem *Microl. ibid.* quia ibi peculiari modo Dominus adest.

l *Requiescant in pace*. Dicitur item versus Altare, quia sermo est de absentibus.

Quando, & cur dicatur, *Ite Missa est*, & *Benedicamus Domino*, iam diximus supra *tit. 13. p. 1. pag. 37.*

ne *Missae*: & quia hoc non licebat in *Quadragesima* ob ieiunium, pro pane dicta est alia *Oratio super populum*, ita *Honor. in Gemma lib. 1. c. 61.*

Habentur autem in *Sacramen. Gregor. hæc Orationes cum titulo*: *Super populum*.

3 In *Missa solemniori* o *Diaconus* defert librum *Missalis* ad cornu *Epistola*, deinde vadit retro post Celebrantem: p *Subdiaconus* vero vadit ad cornu *Euangelij*, ubi *Calicem mundat*, aptat cum purificatorio, patena & palla cooperit, plicat *Corporale*, reponit in bursam, & illam ponit super *Calicem cooperitum velo*, quem collocat in *Altari*, q vel super *Credentia*, ut prius: postea redit ad locum suum retro post *Diaconum*: qui cum dicit, *Ite, Missa est*, cum Celebrante r vertit se ad populum, & in *Quadragesima* dicto per Celebrantem, *Oremus*, *Diaconus* in cornu *Epistola* vertens se ad populum, iunctis manibus & dicit ut supra, *Humiliate*, & c. quo dicto vertit se versus Altare à tergo Celebrantis, & Celebrans dicit *Orationem super populum*.

o *Dia-*

o *Diaconus defert librum*. Cura libri Missalis spectant magis ad Diaconum, quam ad Subdiaconum, qui eiusdem tantum curam habet in ordine ad Euangeliū initio, seu in fine Missæ legendum siue à Celebrante, siue à Diacono. Subminister enim est Euangelij ad sustinendum librum, inde fit, vt Diaconus solus libro assistat in reliquis, numquam Subdiaconus.

Defert autem cum genuflexione, quādo transit ante medium Altaris, & clausum portat; quem deinde aperit, vbi legenda est, *Communio*.

p *Subdiaconus vero vadit*, &c. Cum debita genuflexione in medio Altaris, aduertens vt cedat superiorem gradū Diacono transeunti. cetera facit, vt in Rubrica.

q *Vel super Credentia*, vt prius. Amoueri vult tum Corporale, tum Calicem de Altari *Durand. c. 54.* & magis placet, *ex tit. 7. supra numer. 9.* immo. vero etiam

magis decet; neque traditur Calix Cæremoniario, à quo neque comitatur in hoc casu Subd. ac. qui tamen vadit, & redit per breuiorem viam, vt adfit ad Orationem, post Diaconum in loco suo.

Celebrans dictis Orationibus nō claudit librum, sicut à principio non aperuit; & qui apertum inuenit, apertum relinquit: quæ fiūt per ministros ad maiorem solemniter Celebrantis dignitatem.

r *Vertit se ad populum*. Ob rationem allatam supra *num. 1.* sed ante quā se vertat Diaconus, genuflectat versus Altare; & postquam dixerit, redeat eodem modo quo Celebrans, & vna simul cum eo. neque Celebrans dicere debet submissa voce: *Ite Missa est*: quod quidam docuere.

f *Dicit vt supra, Humiliate*, &c. Eodem quidem modo, quo dicere solet, & debet. *Ite Missa est*: quia populum alloquitur; sed in cornu Epistola, & sine genuflexione.

De benedictione in fine Missæ, & Euangelio sancti Ioannis. XII.

DICTO, *Ite Missa est*, vel, *Benedicamus Domino*, vt supra, Celebrans ante medium Altaris stans iunctis manibus super eo, & capite inclinato, dicit secreto, r *Placeat tibi sancta Trinitas*, &c. quo dicto, extensis manibus hinc inde super Altare positis, ipsum in medio u osculatur: tum erigens se, adhuc stans versus illud, eleuat ad calum oculos & manus, quas extendit, & iungit, caputq; Cruci inclinans dicit voce intelligibili, x *Benedicit vos omnipotens Deus*, & iunctis manibus, ac demissis ad terram oculis, vertens se ad populum à sinistro latere ad dextrum, extensa manu dextera, iunctisque digitis, & manu sinistra infra pectus posita, y semel benedicit populo, dicens, *Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Amen.* & z circulum perficiens accedit ad cornu Euangelij vbi dicto, *Dominus vobiscum.* & B. Et cum spiritu tuo, pollice dextro signans primum signo crucis Altare, seu librum in principio Euangelij, deinde frontem, os, & pectus, dicit, *Initium sancti Euangelij secundum Ioannem*, vel, *Sequentia sancti Euangelij*, vt dictum est in Rubricis generalibus, & B. *Gloria tibi Domine*, iunctis manibus legit Euangelium, In principio, vel aliud vt conuenit. Cum dicit, a *Et Verbum caro factum est*, genuflectit versus cornu Euangelij, & surgens prosequitur vt prius, quo finito, minister stans à parte Epistola respondet, *Deo gratias.*

t *Placeat tibi Sancta Trinitas*. Hanc Orationem habet *Microlog. cap. 22.* sed post datam benedictionem populo; qui

ritus à *Durando cap. 59.* tanquam adhuc vsitatus cominendatur. sed noua Oratione decet prius petere à Deo efficaciam proxima

proxima futura benedictionis; quod nos facimus.

u *Osculatur*. Habet *Microlog. cap. 22.* osculum Altaris; sed ante, *Placeat. Durandus verò cap. 59.* finito, *Placeat.* Missa enim incipit ab osculo Altaris, & finire debet cum eodem osculo.

Decies igitur in Missa Sacerdos osculatur Altare, si pacem dat astantibus; alioquin novies. quis non videat in hoc numero mysterium?

Item iugit manus super Altare septies, ut bene numerati patet: & eleuat oculos in cœlum novies, inclusa benedictione ad populum, de qua mox dicemus.

x *Benedicat vos omnipotens Deus; &c.* Indicat *Liturgia citata S. Petri.* hanc benedictionem. de eadem *Amalar. cap. 36.* videtur loqui, sed verè de Oratione post communionem loquitur ille, quam collocat ante versum, *Ite Missa est*, & sequenti capite vocat vltiorem vltimam benedictionem eam Orationem, quæ in Quadragesima dicitur super populum humiliatum Deo. *Microlog. autem cap. 22.* aperte de hac benedictione populi enarrat, citato sancto Hieronymo ad Rusticum Narbonen. Episcopum, qui de Romana cōsuetudine testatur, quod Sacerdos benedicat populo. vide citatos *Can. hac de re supra 1. part. tit. 13. num. 2. pag. 37.* docet *Innoc. III. libro 6. cap. 14.* per verbum oris & signum Crucis hanc fieri, tum in nomine Trinitatis. tradit *Isid. lib. 2. de Eccles. offic. capit. 17.* originem habere à Moyse *Numer. 6. sic benedices populum meum, & benedicam illos. benedicat te Dominus, &c.* vbi trina est à Trinitate periodus benedictionis. eleuatio denique manuum ad benedicendum habetur. *Ecclesiast. 50. ex Iansenio ibidem, & à Christo ascendente. Luc. vlt.*

y *Semel*. Vnicum producit signum Crucis, semelque beneditur, ad differentiam Episcopi, qui ter benedit. * quod si ante se & à tergo circumstantes habeat, puta, clerum in choro, seu Moniales, & populum ante Altare; nihilominus tamen semel tantum benedicere debet, manu conuersa ad eos qui sunt ante Altare, in-

tentione directa ad omnes. idemque fiat infra, quando Prælati est in medio Cappella; ut tantum astantes à latere Euangelij actu benedicat.

Sacerdos igitur, qui inuitauit populum ad benedicendum Deo, ijs verbis; *Benedicamus Domino*; vel certè prouocauit astantes ad agendas Deo gratias (que verba semper dicuntur nomine populi) optat & precatur à Deo eidem populo benedici. Communis autem laicorum vsus est, ut ad hanc benedictionem manu sibi pingant crucem à fronte ad pectus; quod laudatur à *Durando libro 5. cap. 2.* & placet (quicquid alij dicant) ut initio & in fine Missæ eluceat signum Crucis, quod in omni negotio est opportunum, ex *Cyrillo Hierosolym. Cathed. 4.*

z *Circulum perficiens*. Eo namque modo breuiori via transit ad illud cornu, in quo legitur vltimū Euangelium; quod legitur iisdem ritibus, quibus primum Euangelium post Epistolam, osculo excepto in fine; tum vero etiam omnes circumstantes integre benedit hoc circulo. a *Et verbum caro factum est, genuflectit*. Tum, ut adoret Incarnationis mysterium; tum, ut exemplo Filij Dei humiliet semetipsum. vide supra *tit. 13. pag. 38.*

Si libro non vtatur Sacerdos, neque folio, in quo scriptam sit Euangelium Sancti Ioannis, signet Altare, quod vsitatum fuisse apud eos, qui hoc Euangelium in fine Missæ volebant legere, scribit *Durand. libr. 4. cap. 24.* quod si vtatur libro, aut folio, signet in eo initium Euangelij, & eo casu (præsertim, si Euangelium est aliud à communi) Minister deferat librū eum cussino ad cornu Euangelij, dum Celebrans dicit, *Placeat*, eo plane modo, quo dictum est de primo Euangelio. Dicitur in fine, *Deo gratias*, ut actione gratiarum tanquam sigillo Liturgia sit obfignata, & ad differentiam primi Euangelij, quod prædicationem Christi significat, vltimum autem Apostolorum prædicationem, ex *Ruiz in suo Caremoniali.*

Non osculatur Sacerdos Euangelium, sicuti nec ante petit benedictionem, nec aliam solemnitatem adhibet. vnde etiam

in Missa solemniter legitur. quod adnotauit Petrus Lopez de ritu Missæ, & recte. * si usus est libro, eum claudit manu dextra; ita ut pars aperta libri respiciat cornu Euangelij, non calicem. nullum au-

tem est mysterium in libro clauso; sed attenditur tantum decentior gestus claudens dextræ, tam in hoc loco, quam in superiori, ante benedictionem.

- 2 Si Celebrans in Altari vertit faciem ad populum, non vertit se, sed stans ut erat, benedicit populo, ut supra, in medio Altaris: deinde accedit ad cornu Euangelij, & dicit Euangelium sancti Ioannis.

Quando nempe Altare est ad Orientem versus populum. de quo supra tit. 5. numero 3.

- 3 Si celebravit coram Summo Pontifice, Cardinale, b & Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in Prouincia, Ciuitate, vel diocesi sua existente, Celebrans dicto, Placent tibi sancta Trinitas, & cetera. dicit. Benedicat vos omnipotens Deus, & conuertens se ad Summum Pontificem genuflexus, ad Cardinalem vero, & Legatum, vel alium ex supradictis Prælati, capite inclinato c quasi licentiam benedicendi petens, prosequitur, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, benedicens astantes à parte, ubi non adest Pontifex, Cardinalis, Legatus, aut Prælatus prædicti. Si autem celebravit coram Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo extra eorum Prouinciam, Ciuitatem, vel diocesim constitutis, eis absque alio respectu, ut cæteris, qui intersunt, more consueto benedicit.

b Et Legato, Et, pro vel; ut in hac eadē Rubrica: Archiepiscopo, & Episcopo, id est, vel Episcopo.

c Quasi licentiam. Notat Microl. capit. 21. ex Leone, & Gelasio, qui Sacerdotibus benedictionem, Episcopo præsentem

interdicunt. vult autem cap. 22. inclinari Sacerdotem cum populo versus Episcopum pro vltima benedictione. Regula ergo fit, Confessio, osculum Euangelij, & benedictio se inuicem consequuntur, respectu Prælatorum.

- 4 Si autem celebravit pro Defunctis, dicto, Placeat tibi sancta Trinitas, ut supra, & osculato Altari, accedit ad cornu Euangelij, & dicit Euangelium S. Ioannis, d prætermissa benedictione, que in Missis defunctorum non datur.

d Prætermissa benedictione. ita Durand. libro quarto cap. 51. quia solemnitatem habet benedictio.

- 5 Finito Euangelio in fine Missæ, si celebravit coram Summo Pontifice, Cardinale, & Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo, conuertit se ad illum coram quo ex prædictis celebravit, & e facit reuerentiam conuenientem. Si non celebravit coram aliquo prædictorum, huiusmodi reuerentiam prætermittit.

e Facit reuerentiam, vult Durandus libro 4. cap. 59. ut exutus vestibus Sacerdotalibus adeat Episcopum, & genuflexus manum eius osculetur; sed ratione ve-

stium, quas adhuc habet, soli Pape, & non alijs, genuflectit, neque manum osculatur. Minister quoque debitam facit reuerentiam.

7 Quibus omnibus absolutis, & extinguuntur per Ministrum candele, interim Sacerdos g. accipit sinistra Calicem, dexteram ponens super bursam, ne aliquid cadat, descendit ante infimum gradum Altaris, & ibi in medio vertens se ad illud, h. caput inclinatur, vel si in eo est Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti genuflectit, & facta reuerentia, accipit birretum à Ministro, caput cooperit, ac precedente eodem Ministro, eodem modo, quo venerat, redit ad Sacristiam, interim dicens Antiphonam, i. Trium puerorum, & Canticum, Benedicite. si vero dimissurus sit paramenta apud Altare ubi celebrauit, finito Euangelio prædicto ibidem illis se exiit, & dicit, Antiphonam, Trium puerorum cum Cantico, & alijs Orationibus, vt suo loco ponuntur.

Hæc Rubrica habetur in recognito Missali, licet fuerit tantum edita in ultimo Missali Vaticano Anni M. DC. IX. quam ideo retinendam esse omnino decreuit Sac. Rituum Congreg. die 28. Augusti 1627.

f. Extinguuntur candele. Primo in cornu Euangelij, deinde in cornu Epistolæ, vt statim Minister possit Missale accipere cum birreto Sacerdotis: sed neque tamen debent extinguui ante quàm finitum fuerit totum vltimum Euangelium.

g. Accipit sinistra Calicem. Reuoluta super eum decenter anteriore parte Veli.

h. Caput inclinatur. Hoc est, apertum, sicuti, initio Missæ, in eodem loco, veneratus est Altare, & Crucem, capite discooperto. eadem enim est ratio; & decet, vt vbi deposuit, ibi etiam recipiat birretum. quod autem hic dicitur, & facta reuerentia, non aliam de nouo intellige, quàm capitæ inclinationem, seu genuflexionem, de qua proxime dictum fuit. neque enim duplex fit reuerentia, quod perperam nonnullus scripsit.

i. Trium puerorum, & Canticum. Debent dici etiam post Missam Defunctorum, tum Hymnus trium puerorum, tum Psal. Laudate Dominum in Sanctis eius, cum Antiphona, & ea duplicata, quando, vt supra dictum est, Antiphona, Ne reminiscaris, duplicatur: & Hymnus quidē dicitur ex Conc. Tolet. 4. capit. 13. vbi hoc iubetur sub pœna excommunicationis ex Radulph. propof. 23. quæ tamen hodie non ligat; Psalmus autem, ex Microl. cap. 22. qui & addit versus sequentes, Confiteantur, &c. cum vnica Oratione, Deus qui tribus, &c. quam puto à Sacerdote reci-

tari post celebrationem, eadem ratione, qua eadem dicitur in Sabbatis Quatuor Temporum ante Sacerdotum consecrationem, ex Rupert. libr. 3. capit. 10. vt scilicet vincatur ab eis flamma vitiorum, & per fornacem illasi transeant Sacerdotes memores sui muneris, & suæ consecrationis, in Missali M. S. Vaticano Volum. 4743. habetur hæc eadem oratio cum altera, Actiones, Radulph. loc. cit. duas legit.

Tertiam de S. Laurentio ego legi in Miss. M. S. Vaticano Volumine 3808. & 4771. scriptis ante 360. annos. fortasse addita est, quia ille Romæ Patronus est, post SS. Apostolos Petrum & Paulum, Apostolorum suppar, ex Sancto Maximo sermone 1. de eodem S. Laurentio; vel quia tanti sacrificij inter Latinos fuit minister egregius, Sancti Sixti Archidiaconus; vel quia concordat cum prima oratione ad impetrandam gratiam contra flammam vitiorum. impressa legitur in Missali edito Venetijs 1499. & deinceps in alijs Missalibus: non tamen tunc temporis vbiq; recepta fuit; cum non legatur in Sacerdotali Rom. edito 1567.

l. Illis se exiit. Ordine retrogrado, quo se induit; nimirum prius Stolam, exuat, quam Manipulum; & quæ à principio osculatus est, nunc eadem exuendo se, osculetur in medio, Stolam, Manipulum, & Amictum.

Neque omittat in Sacristia debitam reuerentiam imagini eodem modo, quo ante Missam est dictum.

Lauer etiam manus, vt de quibusdam cum laude narrat, Durand. libr. 1. cap. 48. non quòd quicquam immundum ex ipso con-

contactu Sacramenti contraxerit, sed vt potius suam commemoret in dignitatē, qui se iudicat tantis Sacramentis celebrandis indignum, iuxta illud *Luc. 17. cū hæc omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus.*

Ablutionis autem aqua debet in locum mundum diffundi honeste, vt altitudo Sacramenti reuerentius honoretur, *Inno-*

cent. III. libr. 6. cap. 8. vbi de ablutione manuum Episcopi scribit post sumptionem Eucharistia: quo loco non possum non laudare Regulares illos, qui in factitia duo manutergia distincta habere solent; alterum ad abstergendas Sacerdotum manus ante Missam, alterum post Missam.

- 7 *In Missa solemnī Celebrans eadem voce, & modo, quo in Missis priuatis, semel tantum benedicit populo, nisi sit Episcopus: & dicto Euangelio secundum Ioannem, vel alio, vt supra in ministrante Subdiacono librum, si opus est, n̄ discedit cum ministris ordine & modo, quo venerat.*

Ad Benedictionem Celebrantis Ministri aequaliter distantes supra secundum gradum, Diaconus à dextris Subdiaconi, genuflectant versus Altare, eadem ratione, qua post Epistolam, & ante Euangelium genuflexi benedictionem receperūt ab eodem Celebrante, vt supradictum est, nisi sint Canonici: si ita ferri loci consuetudo, & manu pingant sibi Crucem à fronte ad pectus, vt solent laici: nam quamuis post Epistolam, & ante Euangelium, ad Sacerdotis benedictionem id non faciāt, impediti à libro, quem tunc manibus tenent: hoc loco tamen se signare possunt ex loci consuetudine ob rationem allatam supra *num. 1.* Ceteri quoque inferiores ministri genuflexi manent vsque ad

finem benedictionis.

In Ministrante Subdiacono librum. Quē defert eo modo, quo dictum est supra, post Epistolam. Diaconus autē stat quasi medius inter Celebrantem & Subdiaconum, aliquanto post Celebrantem, ne impediatur à lectione, ad: *Et verbum caro factum est,* vel quid simile, genuflectunt prædicti tres versus librum.

In Discedit cum Ministris, Acolythis præeuntibus cum candelabris, procedūt cooperto capite Ministri, post debitam reuerentiam Altari factam, vt initio Missæ, vnus post alium, manibus iunctis, in Sacristia vero, reuerentia facta imagini ab omnibus, & Celebranti à Ministris, deponunt omnes paramenta.

- 8 *Episcopus autem ter benedicit populo etiam in Missis priuatis, vt in Cereemoniali habetur.*

Auctor Benedictionis Episcopalis in Missa fertur esse Martialis Apostolorum discipulus, ex magisterio Apostolatus, *Radulph. proposit. 23.* sed dabatur tantum ante Communionem. Solus autem Papa finita Missa eam dabat, *ex eodem Radulpho ibidem.* abrogata vero est illa ante Communionem, & nunc ex *Innocent. III. libro 6. cap. 14.* datur ab omni-

bus vltimo loco: nimirum per verba, *Sit nomen Domini, &c.* *ex Durando cap. 59.* quo teste, *ibidem,* bis dabant aliqui Episcopi, benedictionem solemnem, semel ante, *Agnus Dei,* & iterum in fine Missæ: quos ille ipse monuit, ne in fine benedicerent. Ritus autem, & modus benedictionis huius Episcopalis habetur fuscè in *Cere m. Episc lib. 1. c. 25.*

De his, quæ omittuntur in Missa pro Defunctis.

XIII.

- 1 *IN Missa pro Defunctis ante Confessionem non dicitur Psalmus, Iudicame Deus: sed pronuntiata Antiphona, Introibo ad Altare Dei, & responso à ministro,*

ministro. Ad Deum qui latificat, &c. dicitur. *V. Adiutorium nostrum, & Confessio cum reliquis, ut supra: Cum celebrans ad Altare incipit Introitum, p non signat se, sed manu dextera extensa, facit signum Crucis super librum, quasi aliquem benedicens: q Non dicitur, Gloria Patri, sed post Psalmum repetitur, Requiem eternam, nec dicitur, Gloria in excelsis, nec Alleluia, nec Iube Domine benedicere, nec Dominus sit in corde meo, nec osculatur librum in fine. Non dicitur Credo, non benedicitur aqua in Calicem fundenda, dicitur tamen Oratio, Deus qui humane substantia, &c. Cum lauat manus, in Psalmo, Lauabo inter innocentes, non dicitur, Gloria Patri. Ad Agnus Dei, non dicitur, Miserere nobis, cuius loco dicitur, dona eis requiem, nec tertio, dona nobis pacem, cuius loco dicitur, dona eis requiem sempiternam, neque percutitur pectus. Non dicitur prima Oratio ante Communionem, scilicet, Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, &c. nec datur pax. In fine non dicitur, Itē Missa est, nec Benedicamus Domino, sed Requiescant in pace, & u non datur benedictio, sed dicto, Placeat, & osculato Altari, dicitur ut supra, In principio erat verbum, &c. Alia omnia, ut in alijs Missis.*

S. Hieronymus Epist. ad Aletium scribit de usitato, Alleluia, in funere Defunctorum. Alcuinus autem cap. de exequijs mortuorum, quem sequitur Amalar. libro 3. cap. 44. excludit à mortuorum Missa omnem latitiã, & suauitatis significationem, docetque fieri ad imitationem Officiorum, quæ aguntur in morte Domini; Hugo Victor. de spec. Miss. obseruat. lib. 3. cap. 37. Cantica latitiã, aut, de proximi transitu dolentibus non conueniunt. Durandus addit lib. 7. cap. 35. solemnitates & benedictiones quashibet à Missa Defunctorum subtrahi: ex quibus patet, quæ sequuntur.

Psalmi cum precibus dici solitis pro præparatione Sacerdotis ante Missam, omitti quidem possunt, sicuti prohibentur dici ab Episcopo ante Missam Defunctorum, in *Cærimon. Pap. lib. 2. sect. 2. cap. 26. & 28.* non autem omitti debent oscula Crucis in Amictu, Manipulo, & Stola induendis. qua de re dubitauere quidam, eo quod prohibentur oscularum rerum in Missa solemnibus.

o Non dicitur, Iudica me Deus. Quia, nec dicitur tempore passionis Domini, ex regula prædicta.

p Non signat se. Facit crucis signum, quasi versus Defunctum, seu Defunctos,

2 In Missa solemnibus, non incensatur Altare ad x Introitum, & Subdiaconus finita Epistola, non osculatur manum Celebrantis, y nec benedicitur: Diaconus non petit benedictionem, nec osculatur Celebrantis manum: non tenentur luminaria

pro quibus celebrat: sinistra vero super librum ponitur.

q Non dicitur, Gloria Patri, &c. Quia nec tempore Passionis: & quia solemnitatem sonant hæc & suauitatem.

r Nec osculatur librum. Osculum Evangelij negat Durand. lib. 4. c. 24. neque dicendum erit, Per Euangelica dicta: ut tit. 6. n. 2. pag. 180. in simili casu expresse notatur. Minister non osculatur ampullas, quas Celebranti porrigit, eadem de causa, quæ modo dicta est.

s Dona eis requiem sempiternam. Habet Durand. ibid. c. 52. idest, animæ & corporis gloriam, quia animæ solius sine corpore non est quies sempiterna.

t Nec datur pax. Vnde omittitur Oratio de pace, Domine Iesu Christe, Durand. lib. 7. cap. 35. quia, inquit, omittitur in triduo ante Pascha mortis Christi: vel ideo non datur, quia non sunt in turbatione huius mundi. Idem libro 4. cap. 53. Vide aliam causam supra titul. 10. numer. 4. pag. 130.

u Non datur benedictio. Vide titulo præcedenti num. 4. quid, si fiat communicatio populi intra Missam: nulla tamen dari debet benedictio, quæ intra Missam non datur, nisi ab Episcopo, ubi moris est.

minaria ad Euangelium, nec portatur incensum, sed duo tantum Acolythi sine candelabris stant vnus à dextris, & alter à sinistris Subdiaconi tenentis librum Euangeliorum. Non incensatur liber, nec in fine Celebrans: nec defertur liber Euangeliorum osculandus. z Oblata & Altare incensantur vt supra: incensatur solus Celebrans, & non incensantur alij. Subdiaconus non tenet Patenam post Celebrantem: sed tempore eleuationis Sacramenti genuflexus in cornu Epistolæ a illud incensat. Ministri cum aliquid porrigunt Celebranti, in hac Missa non osculantur eius manum, neque rem, quæ porrigitur.

Credentia vel nulla, vel simplex cum linteo breui, & candelis accensis, super eam.

x Non incensatur Altare. tradit Durand. lib. 7. cap. 34. quia in veteri lege, inquit, prohibitum fuit oleum, & thus pro peccato offerri. mors autem est poena peccati. parcius igitur in hac Missa, thus adhibetur, dum semel tantum incensatur Altare post oblata, & solus celebrans, non alij.

y Nec benedicitur. &c. Octo hæc manifeste indicant solemnitatem, & lætitiã, quando fiunt in Missa.

z Oblata, &c. Incensantur oblata, vt præparentur ad consecrationem, & cum

ijs Altare; quod etiam obseruatur in Parasceue. Subdiaconus ministrat à sinistris Celebranti, & in oblatorum incensatione, & in ablutione manuum cum Diacono ministrat mappam ad tergendas Celebrantis manus.

a Illud incensat. Cum non teneat Subdiaconus patenam, quæ solemnitatis indicium est, debet incensare Sacramentum in eiusdem eleuatione, vt à digniore ministro non impedito id fiat, & statim surgit stans in medio, vt alias.

b Nunquam osculantur. &c. Oscula omnia, quæ suauitatem denotant, omitti debent ex prædicta Alcuini Regula.

3 Si distribuenda sunt candelæ, distribuantur post Epistolam, & accendantur d ad Euangelium, ad eleuationem Sacramenti, & post Missam, dum fit Absolutio. e Si habendus est sermo, habeatur finita Missa ante Absolutionem.

c Candela. Faces in exequijs Defunctorum in vsu fuere, etiam in exequijs Beatæ Virginis Deiparæ, ex Nicephoro libro 2. cap. 22. in funere Cypr. ex Actis Pontij, & circa funus Constantinij testatur Euseb. lib. 4. in eius vita cap. 66. ad significandum, animas viuere, & defunctos filios lucis esse. lege Durant. lib. primo, de rit. cap. 23. Ex cera communi d berent esse, ex Caremon. Episc. libro 2. cap. 11. quæ luctum indicare videtur.

d Ad Euangelium, &c. Rite ardent ad Euangelium, quo geniti sunt Defuncti; item ad eleuationem Sacramenti, quo enutriti fuerunt; & ad Absolutionem, qua in cælos euehi eosdem desideramus.

qui autem ferunt intorticia ad eleuationem, nõ discedant, nisi peracta communionem; quia non est eo casu standum ab aliquo, vt supra diximus in Missa festiua: & eodem modo candelæ à clero accensæ ardeant vsque ad communionem: argumento à simili sumpto in Purific. Festo B. M. nam variæ Rubricæ se inuicem declarant, & eadem est ratio vtrouque in venerationem Sacramenti.

e Si habendus est sermo, &c. Orationes habebantur funebres, ex Theodor. lib. 2. Hist. Eccles. c. 14. & Niceph. lib. 12. c. 11. & alijs apud Durantum loco cit. sed extra Missam, quia non sunt Homiliæ Euangelij post ipsum habendæ.

4 Finita Missa, si faciendã est Absolutio, Celebrans retrahit se ad cornu Epistolæ, vbi exiit Casula, & deposito Manipulo, g accipit Plumiale nigrum. Subdiaconus medius inter duos Acolythos h cum candelabris accensis i defert Crucem, sicut in processibus, l precedentibus duobus alijs Acolythis, vno cum Gauant. Kubr. Miss. K Thu.

Thuribulo & nauicula incensi, alio cum vase aqua benedicta & aspersorio: sequitur Celebrans, facta prius Altari reuerentia, & Diaconus à sinistris eius. Subdiaconus cum Cruce, sistit se ad pedes tumuli, seu lectica mortuorum contra Altare, medius inter dictos Acolythos tenentes luminaria: in Celebrans vero ex alia parte in capite loci inter Altare & tumulum, in aliquantulum versus cornu Epistola, ita ut Crucem Subdiaconi respiciat: à sinistris eius Diaconus, & prope eum alij duo Acolythi deferentes Thuribulum, & vas aque benedicta. Interim cantatur Resp. Libera me Domine, & circa illius finem Celebrans ponit incensum in Thuribulum, benedicens illud more solito, ministrante Diacono nauiculam; & finito, Kyrie eleison, incipit intelligibili voce, Pater noster, & secretae prosequendo reliqua, accipit aspersorium de manu Diaconi, & facta Altari reuerentia, comitante eodem Diacono à dextris, & tenente simbriam anteriorem Plumialis, circuens tumulum aspergit illum aqua benedicta, ter à parte dextera, & ter à sinistra, cum transit ante Crucem, profunde inclinatur, Diaconus vero genuflectit; postea de manu eiusdem Diaconi accipit Thuribulum, & eodem modo, quo asperserat, incensat. Et rediens ad pristinum locum, Diacono tenente librum, o iunctis manibus dicit.

f Absolutio. Orabatur post Missam circa Defuncti cadaver, teste Sancto Dionysio de Eccles. Hierarch. & Victore Vicensi. libr. 2. de persecut. Vuandalica, & hæc solemnitas Oratio ita dicta à Victore, à nostris dicitur Absolutio. vtraque enim locum habet post Missam.

*g Accipit Plumiale nigrum. * Ante sermonem accipit, si habendus est. Cereimon. Episc. lib. 2. cap. 11. Quo deficiente maneat in Alba & Stola in modum Crucis ante pectus. part. 1. tit. 19. num. 4. pag. 53. deponant & Ministri Manipulum, vt in simili casu Cereimon. Episc. tradit libro 2. cap. 17.*

h Cum candelabris accensis. Ad honorem Crucifixi afferuntur candelabra cum cereis.

i Defert Crucem, sicut in Processionibus. A Subdiacono defertur, sicut de Cruce Papali scribit Anastasius in Leone IV. vbi significat, ritum esse antiquiorem. faciem Crucifixi versa sit ante Subdiaconum, ita vt terga vertat eidem Subdiacono, vt diximus loco nunc citato numero 3. & sansa allata pag. 52. Imo vero ex hac Rubrica apertissime ritus hic colligitur. nam Celebrans Crucem, & faciem Subdiaconi eam gestantis respicit & consequenter Crucifixi imaginem idem Celebrans conspiciat, cui dum transit, inclinatur: & imago Crucifixi terga vertit

Subdiacono.

l Precedentibus duobus alijs Acolythis, &c. Thuriferarij locus est ante Crucem, semper, quasi sternens odore viam Crucifixi sequenti. Hinc etiam collige, faciem Crucifixi respicere terga præeuntis Thuriferarij.

Alter cum aqua benedicta pariter cum eo procedit, quia in exequijs Defunctorum Thus & Aqua benedicta sunt correlatiua.

Incenso Thure Defunctos honorari debere, probat Baron. ann. 34. num. 312. ex Actis Synodi Calcedonen. Aqua vero benedicta aspergi docet Durand. supra. cap. 35. non ad tollenda peccata venialia, sed vt omnis immundorum spirituum præsentia arceatur: sunt etiam incensationes ad eosdem expellendos, ex Innocentio III. libro 2. de myst. Missæ capit. 17. & ad pellendum odorem malum Defunctorum, ex Beletio cap. 161. & vt ostendatur, quod Defunctus Deo obtulit se in odorem honorum operum; seu, quod Defunctis pro sit oratio, quæ est veluti incensum, Psalm. 140. denique tam incensatio, quam aspersio adhibentur in signum societatis & communionis Sacramentorum, quam nobiscum habuerunt Defuncti, dum vixerunt, vnde & Dionysius tradit, quod antiquitus viui mortuos osculabantur in signum vnitatis, quam cum ipsis

ipsis habuerunt; vel in ordine ad Deum, per hæc talia Deo in Defunctis reuerentiam exhibemus; quorum membra credimus fuisse: templa Spiritus Sancti, *Durand. loc. cit.*

Dubitarunt aliqui: An benedicatur incensum, quo immediate adolentur Defuncti? nam in antiquioribus Missalibus nihil præscribitur, neque in modernis Cæremoniali Episcoporum, & Rituali Parochorum: at in Missali recognito aperte iubetur hoc loco ijs verbis: *benedicens illud more solito*. quod triplici decretum est fundamento primo, auctoritate *Cæremon. Pap. lib. 1. sectio. 15. cap. 1.* ubi expresse iubetur benedici incensum pro adolendis Defunctis, & adduntur verba: *Ab illo benedicaris, &c.* Deinde ex *Innoc. III. supr. cit.* incensatio hæc fit præcipue ad expellendos Demones; quæ ratio connotat benedictionem thuris, & thuribuli, ex *Durand. lib. 1. de rit. c. 9. numer. 9.* Demum non aqua simplici, sed benedicta Defunctos aspergimus: ergo etiam thure benedicto erunt incensandi: libri vero in oppositum citati non negant, sed vel omittunt, vel supponunt tanquam visitatum.

m Celebrans ex aliaparte. * Dum descendit, habeat birretum in capite, ex *Cæremon. Episc. lib. 2. cap. 11.* ubi agitur de Canoniceis ad lecticam mortuorum. Deinde capite detecto se sinit, ut in *Rubrica, ex Cæremon. Pap. lib. 1. sect. 15. cap. 1.* non ad caput lecticæ imaginariæ Defuncti, quod variari contingit in Sacer-

dotibus, & alijs. nam Sacerdotis caput versus Altare esse debet, aliorum vero pedes versus Altare, ut dicitur in *Rituale Romano de Exequijs*, sed Celebrans debet esse semper inter Altare, & tumulum, seu lecticam mortuorum, absente corpore; Subdiaconus contra Altare ad pedes lecticæ, seu tumuli. præsentem vero corpore seruatur *Rituale citatum.*

n Aliquantum versus cornu Epistola. Ne terga directe vertat Altari, & ut orans Sacerdos vicinior sit Altari.

o Iunctis manibus, dicit. Extra Missam dicuntur semper Orationes manibus iunctis: ille namque ritus est Missarum proprius, extendendi scilicet manus, ut supra diximus, initio Missæ. Oratio vero *Absolue*, communiter dicitur; unde & Absolutio vocatur, sed potest etiam dici Oratio Missæ, ut in *Rituale Romano* præscribitur. quod conuenit præsertim in die Commemor. omnium Defunctorum, & quando fiunt exequia Prælatorum. *Marcellus* tamen in suo *Cæremon. Papali, lib. 2. cap. 35.* constanter habet in Absolutione Prælatorum Orationem, *Absolue*: quod mihi magis placet, addito dignitatis titulo, quam habebat Defunctus, nomini eiusdem.

* Dum fit Absolutio, si eleuetur Sacramentum in aliquo altari, neque celebrans, neque Ministri debent genuflectere, ne sacra interrumpatur actio: & rectius fieret, si in ea eleuatione pulsatio campanulæ omitteretur à ministro.

* Deinde Celebrans faciens Crucem manu dextera super tumulum dicit, *Requiem æternam, &c.*

Et reliqua, ut in Missali. Cantores dicunt: *Requiescant*: licet pro vno fiat Absolutio. & præcedente Cruce reditur in Sacristiam.

* De his, quæ addenda sunt in Missa, quæ celebratur ad Altare, in quo expositum est Sanctissimum Sacramentum. XIV.

Desideratur hic titulus in Rubricis Missalibus a multis; de quo hoc loco, ne desideretur amplius in hisce Commentarijs, sed in *Cærem. Episc. lib. 1.*

cap. 12 optime monemur ex antiquorum documentis, vt abstineamus à Missa celebranda coram Sacramento, etiam in suo Tabernaculo ocluso. quod si ferat necessitas, vel suadeat alia iusta causa, puta, infra octauam Corporis Christi, & Romæ in fine publicæ orationis 40. Horarum: eo casu genuflexiones omnes & actus reuerentiales debiti diligenter sunt obseruandi; quos varijs in libris Ritualibus præscriptos, & sparsim, hoc loco collegimus.

2 In primis igitur illud est notandum, quod pro exponendo Sacramento in Altari pro initia 40. Horarum, vel spiritualium exercitationum, cantari debet Missa votiuæ de Sacramento, quæ habetur circa finem Missalis, non autem festiuæ Corporis Christi (nisi infra octauam eiusdem Festi casus accideret) & tempore Paschali addendum erit, *Alleluia*, vt fit in alijs Votiuis Missis.

3 Dicitur vna tantum oratio, cum *Gloria*, *Credo*, & Præfatione de Natiuitate, quia solet esse publica causa: non autem priuatis Missis hæc conueniunt.

4 Si vero accidat in Festo primæ, vel secundæ classis, siue in Dominica priuilegiata primæ, vel secundæ classis, tunc in Collegiatis vel duæ cantentur Missæ, altera de Festo, seu Dominica post Tertiã, altera Votiuæ de Sacramento post Nonam, vel vna cantetur de die cum commemoratione Sanctissimi Sacramenti; quod Romæ fit in Capella Papæ in prima Dominica Aduentus, & in alijs diebus Festis solemnibus in Ecclesijs maioribus Vrbs.

5 In ingressu Celebrantis & Ministrorum ad Altare, in quo patet Sacramentum, omnes debent genuflectere in plano capellæ vtroque genu. Facta vero confessione, ascendunt ad Altare, vbi deinceps genuflectunt vnico genu, vt expeditiores sint; & Celebrans dicit: *Oramus te Domine*, vt alias.

6 Incensatio Altaris fit de more, stante Sacerdote, dum benedicit incensum; quod item de more benedicatur; ex *Cærimon. Episcopo libro 1. cap. 23.* quia Alta-

re, & Celebrans etiam thurificari debent. Pro Cruce quæ adesse non debet, incensatur Sacramentum à celebrante super altiorem Altaris gradum cum Ministris genuflexo. neque Diaconus osculari quicquam debet in hac Missa, quod tradi debeat Celebranti; neque manus item Celebrantis in traditione rerum ob apertam præsentiam Sanctissimi Sacramenti: quod expressè dicitur in *Cærimonial. Episcop. libro 2. cap. 33. absque osculo, inquit, cochlearis, & manus*: quicquid contra scripserit recentior inclinatur autem celebrans genuflexus caput suum profunde; ante & post incensationem Sacramenti.

7 Cum incensandus est Celebrans, reddito Thuribulo in cornu Epistolæ, vt moris est, descendit, & sistit se apud idem cornu facie versa ad populum, aduertens, ne, dum mouet se, terga vertat Sacramento, & ibi à Diacono è contra stante in plano capellæ incensatur. quod erit quoque obseruandum in altera incensatione ad offertorium, & ibidem lauabit manus. eadem enim est ratio exeundi extra Altare, tam pro incensatione, quam pro ablutione manuum Celebrantis: & vtrumque feruatur in Vrbe.

8 Accedens ad medium Altaris, & recedens à medio, vel transiens ante medium toties, quoties, semper genuflectit celebrans vnico genu: quod & Ministri obseruant.

9 Conuertens se ad populum dicturus, *Dominus vobiscum*, seu alia: facta genuflexione post osculum Altaris, sistit se renibus versus ad Euangelij cornu; tum facta iterum genuflexione in medio redit ad librum, seu Altare.

10 Diaconus, & Subdiaconus non omittunt tamen osculum manus celebrantis in fine Epistolæ, & ante Euangelium, quod alias fit de more.

11 Si concionandum est à celebrante, fiat ab eo stante in cornu Euangelij, & aperto capite, ministri ad eius dexteram stabunt extra cornu Euangelij.

12 In incensatione oblatoꝝ benedicit incensum de more, & sine genuflexione incensat oblata: tum genuflexus super altiorem gradum, vt supra, incensat Sacramentum, vt initio Missæ. Diaconus non amouet Calicem de medio, quia nullum est periculum effusionis eius.

13 Dicitur, *Orate fratres*, à Celebrante, vbi, *Dominus vobiscum*: sed non perficitur circulus, vt habetur in *Missali feria 6. Parasceues*: rursusque genuflectitur, quia reditur ad medium.

14 Reliqua vsque ad communionem, inclusiuè fiunt, vt in alijs Missis: à communionem ad finem Missæ fiunt genuflexiones, & conuersiones ad populum, vt *num. 8. & 9.* dictum est.

15 In benedictione populo danda, dicto: *Omnipotens Deus*: genuflectit celebrans, & in latere Euangelij benedicit. non perficit circulum, neque in medio genuflectit, sed in eodem latere conuersus statim ad altare signat librum, seu Tabellam Euangelij vltimi, non altare, quauis Sacramentum esset altius Altari; est enim ac si esset in Altari.

16 Recedit cum Ministris ab Altari, cum genuflexione in plano capellæ vtroque genu facta: vel, si facienda est Pro-

cessio, pro fine orationis publicæ, facta prope Altare genuflexione in medio, descendit extra cornu Epistolæ, vbi depositis manipulis à se, & à Ministris, cum casula, induit celebrans pluuiale, & cætera facit quæ ad Processionem spectant, de qua nos *infra parte 4. titul. 12. numero 3. & sequentibus*. quibus illud hoc loco adde, incensandum esse prius Sacramentum, quàm deponatur de loco suo super Altare, si imponendus est orationi finis.

17 In Missa priuata, quæ tamen quàm parçissime celebranda erit in Altari, in quo sacra Eucharistia est exposita, eadem obseruari debent, quæ supra diximus, demptis ijs quæ sunt propria solemnibus Missæ.

18 Neque illud omittatur, quod præscripsimus de manuum ablutione extra Altare. quidam sumunt ablutionem digitorum, antequam redeant ad medium Altaris, ad maiorem erga Sacramentum reuerentiam: sed non video irreuerentiam in fumenda purificatione Calicis in medio Altaris, erga neque digitorum, quare placet ex communiori vsu ritus communis omnibus Missis.

Ordo Missæ, & partium eiusdem additio iuxta ordinem temporum. XV.

HActenus ordinem totius Missæ examinauimus, secundum quem Missa celebratur. Nunc quam breuissime videamus, quo ordine aucta sit eadem Missa ab initio nascentis Ecclesiæ ad hodiernum vsque diem, ordine temporum seruato; si de Liturgia S. Petri fortasse dubites, quam Lindanus defendit (quo casu tota esset à Sancto Petro) Successores autem Decretis firmarunt eandem per partes. Præterea eiusdem Missæ Mysticam expositionem, ex antiquis Interpretibus hauriamus, eam nimirum, quæ aptius Domini Nostri Iesu Christi vitam, Actiones, & Passiones ordinate Gauant. Rubr. Miss.

repræsentat. Postremo Canonis litteralem sensum in quibusdam verbis non ita facilem aperiamus.

1 Ex dictis igitur, initio Ecclesiæ, Missa constabat Consecratione tantum, & Oratione Dominica, vt probauimus *ex Sancto Gregorio. pag. 127.*

2 Ab Apostolis, & successoribus Apostolorum addita sunt Epistola, & Euangelium, *pag. 26. & 29.*

3 Tum principium Canonis à Clemente fuit additum, qui & dici iussit, *Dominus vobiscum, pag. 114. & 16.*

4 Communicantes: à Lino, vel Siricio. *pag. 118.*

K 3 5 Qui

5 Qui pridie, vsque ad verba consecrationis: Vnde & memores &c. aquam item cum vino adhiberi iussit Alexander, pag. 118. 108.

6 Sanctus, Sanctus, Sanctus, à Sixto, pag. 34.

7 Hymnus Angelicus à Telephoro. Item & Tractus. pag. 18. & 28.

8 Orate Fratres, ante Soterum, Alij Leoni id tribuunt. pag. 109.

9 Confessio ante Missam à Pontiano, Alij à Damaso. pag. 90.

10 Symbolum post Euangelium à Sancto Marco; sed, quod hodie legitur, Damasus decreuit legi, qui & Gloria Patri, in Missa addidit. pag. 30. & 18.

11 Pax Domini sit semper, &c. ab Innocent. I. pag. 128.

12 Introitus Missæ ex Psalmis, à Cælestino. Item Tractus, & Graduale. pag. 16. 26. & 28.

13 Præfationes, Hanc igitur oblationem, &c. In Canone, Sanctum Sacrificium, &c. Ite Missa est, Benedicamus Domino, à Leone I. pag. 34. 118. & 123. & 37.

14 Canonem ordinasse dicitur, Gradualia, & Præfationes addidisse Gelasius, pag. 35. 27. & 34.

15 Kyrie eleison, Orationes, Alleluia, Offertorium, Communio; in Canone, Diesque nostros in tua pace disponas: &c. Præceptis salutaribus, Libera nos, &c. & tota Missa melius ordinata, fuit à Gregorio Primo.

16 Agnus Dei à Sergio. pag. 128.

17 Sequentiæ à Nicolao. pag. 27.

Secuti vero sumus in hac re Chronologiam Bellarmini.

Alij Sancti Patres addidere alia approbata deinde à Summis Pontificibus, vti par est credere, hoc ordine temporum.

1 Benedictus, qui venit in nomine Domini, à Sancto Ignatio. pag. 34.

2 Domine non sum dignus, &c. tempore Origenis. pag. 130.

3 Finis Hymni Angelici ab Hilario Pictau. pag. 18.

4 Benedictio populi in fine, ætate Sancti Hieronymi. pag. 38.

5 Quod ore sumpsimus Domine, &c. ante Ordinem Romanum. pag. 131.

6 Domine IES V Christe, Fili Dei viui, &c. Placeat, &c. ante Microlog. pag. 132. & 140.

Reliqua tandem Pij V. auctoritate sunt communita.

Græcorum autem Missa fuit longior, quam Latina; hæc ipsa tempore Sancti Augustini longior erat, quam hodie; vel quia in Introitu totum Psalterium diceretur; vel quia Epitola, & Euangelij lectio esset longior; vel quia in Festis cantarentur singula; certum est, quod ob querimoniam populorum breuior est facta, vt colligit Baron. Anno 418. ex eodem August. serm. 251. de tempore. Breuior est etiam Romana Missa, quam Ambrosiana; quia Mediolanenses præcis Græcorum vestigijs firmiter inhaeruerunt; quod notat Lindanus ad Liturgiam S. Petri.

Mystica Expositio Missæ, secundum ordinem totius Vitæ Christi, quam repræsentat. XVI.

EXposuerunt quamplurimi mysteria Missæ, & suo quisque iudicio, & arbitrati, ita vt nondum inuenerim auctorem, quem omnino sequar, ab initio Missæ vsque ad finem eiusdem, certa, & ordinata serie, vel Passionis, vel totius vitæ Christi. quare a pluribus excerpam, quæ in vnum coacta, & ex-

quisite ordinata, ecclesiasticum lectorem fortasse delectabunt: non tamen minutissima quæque persequar, quæ tedio esse possent; neque singula omnia mylticum habent sensum.

1 Procedit igitur, tam in Missa priuata, quam in solempni, Sacerdos ad Altare de Sacristia. hic admirare Verbum diuinum

diuinum passioni destinatum, quod egreditur de sinu Patris. Thuriferarius cum Thuribulo fumigante significat naturam humanam orantem Deum pro redemptione mundi. Duo Acolythy Legem, & Prophetas; Subdiaconus, & Diaconus Sanctos Patres vicinos Natiuitati Christi, qui parant viam Domino. *Hac Hugo Viçt. in spec. cap. 7.*

2 Inclinat se ante Altare Sacerdos, & facit confessionem, ò exinanitio Diuini Verbi, quod formam serui accepit in similitudinem carnis peccati. *Durand. lib. 4. cap. 7.*

3 In Introitu cum versu geminato, laude Trinitatis, & osculo primo Altaris, audi iterata desideria, & voces Sanctorum Patrum antiquiorum: *Osculetur me osculo oris sui: & Veni Domine, &c. ex Sancto Germano in Theoria.* & cum incensatur Altare, memento incensi, hoc est, orationis Christi pro nobis in vtero materno. Thuribulum enim Christum denotat, *ex Augustino homil. 6. in Apocal. & nos supra pag. 93. diximus cum Innoc. III.*

4 Inculcatur, *Kyrie eleison*, idest, Domine miserere. *vt Isai. 33. Domine, miserere nostri: te enim expectauimus.* *Innocent. lib. 3. cap. 19.* contra nouem genera peccatorum, Originale, Mortale, Veniale; Cordis, Oris, Operis; Infirmittatis, Ignorantiæ, Malitiæ; & ideo dicitur nouies.

5 *Gloria in excelsis Deo, &c.* Ecce Christus natus, & gaudentes Angeli cantant. *Innocent. capit. 20.* Signum crucis in fine Hymni significare Circumcisionem Christi, docet *Melchior Huelamus.* Dominus Vobiscum, hoc loco indicat apparitionem Magis factam, *ex Praxi spirituali Principisse Parmensis.*

6 In cornu Epistolæ fit initium Missæ, vbi & *Orationes* dicuntur. Cerne Christum primo ad Iudæos missum, quorum reliquæ in fine mundi saluabuntur; vnde & Missæ finis ibidem habetur, vbi & initium. *Durand. libro 4. cap. 15.* Oratio significat Præsentationem Christi in

Templo, ex Praxi præfata spirituali. Orat autem Christus, & in precibus est totus ab infantia, *ex Hugone de quibusdam ad Missam spect. libro secundo cap. 16.* vsque ad prædicationem Ioannis, quæ significatur in Epistola, vt mox dicitur.

7 *Ad Epistolam* cantandam à Subdiacono, vnus eum comitatur Acolythus, quia Ioannem pauci sunt sequuti. *Innocentius III. libro 2. cap. 29.* modo legitur de antiquo, modo de testamento nouo; quia Ioannes ad vtrumque spectat, *ex Rupert. libro 1. cap. 32.* finita Epistola, osculatur Subdiaconus manum Celebrantis, quia Ioannes ad Christum discipulos tandem destinauit: & sicut Christus laudauit Ioannem, ita Sacerdos benedicit Subdiacono, *Innocent. ibidem cap. 30.* clauso libro accedit Subdiaconus, quia in lege, quam prædicabat Ioannes, claudebatur adhuc Christus, quem respicit, dum contra Altare cantat Epistolam, *Durand. cap. 16. & seq.*

8 *Graduale* ad pœnitentiæ respicit lamentum, *Rupert. libro primo capit. 34.* & conuersi ad pœnitentiam à Ioanne prædicatam gemunt. Dicitur à gradibus Graduale, quo significatur ascensio Discipulorum Christi vocatorum per gradus post Ioannis prædicationem. *Alleluia*, consolationis est post luctum pœnitentiæ: gaudebant autem discipuli in noua conuersatione Christi. *Tractus* eiusdem rationis est cum Graduali: & *Sequentia*, seu iubilatio, est idem cum Alleluia, vt aliàs docuimus. *Hac habet Innocentius III. supra cap. 31.*

9 Succedit *Euangelium* in parte Altaris altera, quia Gentibus fit communis Christi doctrina. liber de Altari sumitur, quia de Sion exiit lex noua, & verbum Christi de Hierusalem, quoniam autem misit Apostolos etiam tunc temporis prædicare regnum Dei, ideo benedictio, missio, & osculum manus præcedunt. Thuriferarius cum thuribulo bonum odorem virtutum Christi

euangelizantis, & Acolyti cum cereis accensis fulgentissimum lumen doctrinæ Christi designant, siue lumina miraculorum eiusdem Christi, siue quia binos mittebat ante faciem suam, quo erat ipse venturus: Subdiaconus vt minister, vel auditor, bene doctus tandem refert librum Euangelij ad Celebrantem, vt ad Christum, cuius est colligere fructus prædicationis suæ, cui & in gratiarum actionem thus adoletur à Diacono, quæ omnia fusius *Innocentius Tertius à cap. 35. ad cap. 48. lib. 2.*

10 In *Symbolo* fidei professio manifesta est, & doctrinæ sequela, quæ in discipulis Christi, præsertim ad eiusdem prædicationem effulsit. nam multi crediderunt in eum. *Durand. ca. 25.* & Gentiles per Philippum & Andream ducti sunt ad Christum, appropinquante iam Passione, in Offertorio. *Innocent. cap. 52.*

11 *Offertorium* significat votum fidei à Gentilibus oblatum Christo inter prædicationem, & passionem, quod admiratus est in Centurione, & Cananæa. *Innocent. III. cap. 52.* quo cantato, ecce silentium, in quo appropinquante passione significatur latibulum Christi, qui in palam non ambulabat, *Idem cap. 54. Velum* amouetur à Calice, vt Calix videatur à populo, quia nunc manifeste in Missa passio Christi repræsentatur: vnde, & finita eiusdem repræsentatione, quæ accidit, vt dicemus, circa Communionem, Velo rursus velatur Calix, ne videatur, vt prius, sed vndeque occultetur. Ministri præparant oblata, & circa eadem crucis signa fiunt, quia Concilium fecerunt Hebræi, vt eum morti traderent. *Patena* partim absconditur sub Corporali, seu velatur in manu Subdiaconi; quia patentia corda discipulorum in fide titubant, & deficiunt. *Idem cap. 59.* exprimit *Inconsensio oblatorum*, effusionem vnguenti ante sex dies Paschæ, cuius odore repleta est domus; & ideo incensantur omnes. *Idem cap. 57.*

12 *Præfatio* quid aliud designat, nisi triumphum Christi in die Palmarum?

in quo tùm Angeli, tùm Hebræorum pueri cantabant *Osanna: Benedictus qui venit, &c.* *Innocentius libro 2. cap. 61.*

13 *Canon*, inquit *Microlog. de Eccles. obseru. cap. 16.* Dominicæ Passionis potissimum est commemoratio. & Primo quidem secreto dicitur, ad indicandum, Deum vere esse absconditum in hoc mysterio; tum postremis diebus Christum cum solis discipulis conuersantem. Latibulum Christi à Iudæis hoc loco significari, ait *Innocentius Tertius lib. 3. cap. 1.* Tres cruces, quæ primo fiunt super oblata, denotant tres traditiones Christi ad mortem, à Deo Patre, à Iudæis, & à Iudæis, qui Pilato eum tradiderunt. *Idem cap. 3.* In alijs quinque crucibus post, *Hanc igitur oblationem, &c.* Venditio Christi exprimitur: in primis tribus, Venditionis pretium, quod ter decem denarijs constat: vel tres emptores intellige, Sacerdotes, Scribas, Phariseos: in alijs duabus Venditorem, & Venditum, *Idem c. 12.* vel in his quinque crucibus later Historia à die Palmarum ad mortem Christi, per dies quinque. *Titelman. c. 43.*

14 *Consecratio*. repræsentat Cœnam Dominicam, *Innocent. libro quarto cap. 6.* vbi benedictiones Hostiæ & Calicis significant, & repræsentant, non crucifixionem, sed præsignationem passionis Christi factam in ipsa Cœna: *S. Tho. 3. part. quest. 83. art. 6.* vel quod pro duobus populis fit passurus, ex *Amalar. lib. 3. capit. 24.* vel quia redimenda sunt anima & corpus nostrum per passionem Christi, *Alexan. Alen. 4. part. quest. 33.* Ideoque duplex fit signum crucis, semel super Hostiam, semel super Calicem.

15 *Elevatio* vero Hostiæ; & Calicis anticipatam Crucis, & Christi in ea Crucifixi elevationem significat, ex *Sanct. Germano in Theoria rerum Ecclesiast.* non actionem crucifixionis Christi, de qua infra suo loco, sed memoriam passionis Christi & mortis eiusdem in hoc Sacramento statim esse faciendam. *hæc, inquit,*

inquit, quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis: hoc est, mortem Domini annunciabitis. quam elevationem in hoc anticipato sensu (quod bene nota) comitantur ferè statim quinque cruce ad ea verba: *Hostiam puram*, &c. ad memoranda quinque vulnera Christi in Cruce accepta; *Stephan. Eduens. de Sacr. Alt. cap. 17.*

16 Cæterum prosequendo Historiam, peracta Cæna, & consecratione Christus procedit in horto ad orandum Patrem: & Sacerdos inclinans dicit, *Supplices te rogamus*, &c. affuit confortans Angelus; & nos addimus, *inbe hæc perferri per manus S. Angeli*, *Vualden. tom. 3. tit. 4. c. 29. num. 5.* osculum quod sequitur Altaris hoc loco, opponitur osculo Iudæ in horto; tres cruce adduntur, vel ad notandas tres illusiones Christi, à Pontificibus, Herode, Pilato factas, ex *Alber. Mag. vel Vincula, Flagella, Coronam spinæam*, ex *Innocen. sup. cap. 5.*

17 Dicto, *Nobis quoque peccatoribus*, pectus percutitur. Dicerem hoc loco illud designari (per antiphrasim) vt nobis fiat in salutem, quod Hebræi impij in suam perniciem exclamauerunt: *sanguis eius super nos, & super filios nostros*. Verum *Innocentius*, & alij explicant de Latrone, & Centurione consentibus Christum verum Deum: sed hoc perturbat ordinem historiarum, vt patet.

18 In sequentibus tribus crucebus, *Sanctificas, viuificas*, &c. te cole crucifixionem Christi, qui hora tertia apud Marcum, linguis Iudæorum Cruci est affixus, tolle, tolle, &c. *Innoc. lib. 5. cap. 9.* in alijs autem tribus, ad ea, *Per ipsum, cum ipso & in ipso*, attende crucifixionem hora sexta, manibus Gentium; & in duabus sequentibus, *est tibi Deo Patri, & cet. diuisionem animæ à corpore Christi*, *Innocentius Tertius ibidem*, fiunt autem hæ duæ cruce extra Calicem, quia hæc separatio facta est, non ex violentia passionis, & Calicis, sed ex potestate propriæ voluntatis Christi; *Rub. lib. 2. cap. 75.* idem ferè docet *Innocen. III. loco citato.* Item in primis tribus, *Per ipsum*, &c. memorare trinam

orationem Christi in Cruce. Primam *Pater ignosce illis*, &c. Alteram, *Deus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Tertiam, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, quam trinam orationem obseruat *S. Thom. vbi supra.*

19 His valde consona *Titelm.* addit c. 48. in primis tribus crucebus notari tres horas, quibus vixit in Cruce: in alijs tribus, Calice detecto, tres alias, quibus mortuus pependit: in duabus extra Calicem emissionem sanguinis & aque è latere; & inter hæc cruce Velum Templi scissum significatur, cum amouetur de Calice palla; & quadrant historico ordini.

20 Eleuatur Calix cum Hostia; & statim deponitur in iis verbis: *Omnis honor, & gloria*, ad denotandam depositionem Christi de Cruce, & eiusdem Sepulturam *Stephan. Eduens. loco citato.* & sicuti omnium sententia, Calix hoc loco operitur palla, non vt hæctenus ad cautelam, sed ad mysterium; ita in Palla designatur lapis ad ostium monumenti, *Innocen. lib. 5. cap. 10.* vel Corpus Christi inuolutum Syndone à Iosepho, vt cõtemplatur *Durand. cap. 46.* Celebrans enim & Diaconus hic tangunt Calicem simul, innuentes ministerium duorum; Nicodemi quidem Celebrans, Iosephi vero Diaconus; quia Ioseph inuoluit Syndone Corpus, & Diaconus tangens Calicem eundem palla cooperit. *Rubens libro 2. capit. 66.*

21 Recedit Diaconus à facie celebrantis, vt à monumento recesserunt Nicodemus, & Ioseph. Dicitur alta voce, *Per omnia sæcula sæculorum*: quia clamauit Centurio, & clamor factus est à mulieribus, ex *Stephan. Eduens. loco cit. cap. 17.* quos clamores continuari dicit vsque ad finem Orationis Dominicæ, *Titelm. cap. 51.* Vel, vt colligamus vltima Christi verba, statim additur *Oratio Dominica*, quæ constat septem petitionibus, in honorem septem verborum Christi in Cruce. *Durand. c. 35. & 47.*

22 Subdiaconus & Diaconus ministrat patenam apertam; & ecce mulieres cordibus patentibus valde mane ad monumentum.

numentum pergunt. *Innocent. lib. 6. cap. 1.* Additur sub silentio; *Libera nos quasumus*, ut videas liberatos SS. Patres a Limbo, ad quem secreto descendit anima Christi. *Durand. c. 49.* vbi notat etiam, nominari tres tantum Apostolos, ob triduum mortis indicandum: & sub silentio dicitur. de quo *Luc. 23. Sabbato*, inquit, *siluerunt. Innocent. III. lib. 5. c. vlt.*

23 *Osculum patena* significat, quod Christus impleturus erat ferè statim desiderium mulierum. *Idem lib. 6. c. 1.* vnde statim amouetur Palla a Calice, sicuti lapis ab Angelo ab ostio monumenti, ergo resurrexit Dominus inuisibiliter. *Innocent. ibidem cap. 2.*

24 *Frangitur Hostia*, quia in fractione panis cognitus fuit Christus resuscitatus. *Innocent. lib. 6. cap. 2.* & in tribus Hostiæ partibus agnosce cum *S. Thom. 3. p. q. 83. ar. 5.* distinctionem corporis mystici Christi; vel distributionem gratiarum eius post resurrectionem. Corpus enim mysticum Christi tres partes habet Caput, idest, Christum ipsum gloriosum, in dextera Sacerdotis, nec sinistri quicquam amplius habet: Sanctos iam ab ipso beatificatos, qui in altera manu, quæ extra Calicem est, denotantur, *Innocent. ibidem cap. 3.* reliqua membra, passionibus adhuc obnoxia, in Ecclesia militante, adumbrantur in particula in Calicem dimissa. *Steph. E. duens. de Sacrament. Alt. c. 18.* Alij multa alia sunt meditati hoc loco: sed hæc ad rem nostram magis.

25 Itaque *immissio particula* in Calicem cum commixtione significat Resurrectionem Christi, ex *Amalar. libro 3. cap. 31.* vel est confessio Resurrectionis Dominicæ, in qua Corpus & Sanguis & anima vnita sunt, *Microl. cap. 20.* tres cruces cum particula supra Calicem, vel admovent de triduo mortis, *S. Thom. loco cit. art. 6.* vel trium mulierum aduentum indicant ad ostium monumenti qua tertium Crucifixum, *Innoc. supr. cap. 2.* vel ex eodem, virtutem totius Trinitatis demonstrant in Christi miraculosa Resurrectione. Item cruces fiunt ad quatuor labia Calicis, quia ad quatuor mundi partes

pertingit Resurrectio Christi, *S. Germ. vbi supra.*

26 Eleuetur hoc loco vox, & dicatur, *Pax Domini sit semper vobiscum.* nam, Pax vobis, dictum est à Christo resuscitato discipulis suis, *Microl. c. 20.* & bonum significat Resurrectionis nuncium, *Rupert. libro 2. cap. 16.* Hinc fit, vt in Missa etiam de luctu, omnes ad hæc verba surgant, ob mysterium scilicet Resurrectionis Christi, quæ significatur in hoc ritu, & verbis præcisus. & est communis expositio.

27 Quid vero, *Agnus Dei?* operto Calice cum palla dicitur ter ad tollenda peccata, & nonne vides ianuam clausam, ingressum ad Apostolos Christum eisdem dicentem: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remisistis peccata, remittuntur eis?* *Innocentius ibid. c. 4. cum Durando ca. 31.* qui de Calice recto, ianuamque clausam edisserit in hunc sensum.

28 *Fit Communio*, & Cleri, & populi, quia Christus comedens cum Apostolis, fumens reliquias dedit eis, *Microl. supra.* Dicitur Versus, *Communio*, qui lætitiæ, vt docuimus, est Symbolum; quia gauisi sunt discipuli viso Domino. *Innocent. c. 10.*

29 Postea dicitur *Oratio*, extensis manibus, quæ ab *Amalario* vocatur etiam benedictio, vt supra retulimus; vt hic obferues, Christum eleuatis manibus iam ascendentem ad pro nobis orandum Patrem, & benedicentem nobis; *eleuatis manibus*, ait Lucas; *benedixit eis.* Cum duplici, *Dominus vobiscum*, & salutatione in discessu, quia Discipulis sæpius eo tempore dixit, Pax vobis, *Innoc. cap. 11.* vel in vltimo. *Dominus vobiscum*, memento dicentis: *ecce ego vobiscum sum usque*, & cetera. *Matt. 28.* vt notat *Vualden. titulo 4. cit. c. 44. num. 5.*

30 *Ite Missa est*, cum, *Deo gratias*, in mentem reuocat quæ dixerunt Angeli: *Viri Galilai, quid statis aspicientes in cælum?* *Ite*, & reuersi sunt cum gratiarum actione. *Microl. sup.*

31 Orabant Apostoli vsque ad Pentecosten secreto, quod ego puto significari in Oratione cum inclinatione Sacerdotis ad

ad Altare, *Placeat tibi, &c.* & orabant iynanimiter. quod in ofculo Altaris deſignatur.

32 Vltima *benedictio* miſſionem Spiritu Sancti in Pentecoſte, in nomine Trinitatis, exprimit, *Innocen. cap. 14.*

33 Quid aliud reſtat, quàm vltimum *S. Io. Euangelium*? de hoc myſticè nemo ex antiquioribus, quem legerim. Dicam ergo cum *Principiſſa Parmenſi in eiſdem Praxi citata*, Prædicationem Apoſtolorum hic demõſtrari: tùm Diuinitatis, tùm Incarnationis Chriſti, qua Gentes magis,

quàm Hebræi (vnde in cornu legitur Euangelij) ad Deum deuenerunt poſt Pentecoſten: *ecce conuertimur ad Gentes*, ait Paulus, *Act. 13.*

34 Reſreſſus in Sacriſtiam eſt ad neceſſitatem, non ad myſterium, niſi velis dicere; poſt prædicationem & opera bona, tandem ad Deum in cælum nos quòque peruenturos, vnde exiuit à principio Dominus *IESVS*, qui vixit in mundo Annis circiter 34. & nunc in cælo viuut, & regnat Deus in ſæcula ſæculorum. Amen.

Canonis Expoſitio litteralis, eorum nempe Verborum, quæ ſunt difficilioris intelligentiæ. XVII.

FVſè, neque confuſè poſt *Bielum*, & alios *Io. Steph. Durant. lib. 2. de ritib. à cap. 33. vſque ad 45.* ſacrum Canonem, explicat, allatis antiquorum interpretationibus, vt nihil certè, niſi breuitas, ab eo deſiderari videatur. breuius ego, & apertioribus omiſſis, obſcuriora propono, & expono.

1 *Te igitur clementiſſime Pater*. Ad Patrem, docente Chriſto dirigitur omnis oratio. *Florus in expoſitione Miſſæ.*

2 *Sacrificia illibata*. Ideſt, incontaminata *Alcuin. cap. de celebrat. Miſſæ. ſine macula offerentis, Innoc. III. lib. 3. cap. 3. ſine labe, Durand. lib. 4. cap. 36.*

3 *Pro Eccleſia tua Sancta*. Tua, habet emphatiſm ad mouendum Deum. *Durant. loco cit. Orthodoxis*, hoc eſt, rectæ gloriæ hominibus nullo errore deprauatis, *Alcuin. Florus, & Biel lect. 24.*

4 *Vel, qui tibi offerunt*. Non modo Sacerdotes, ſed etiam, qui votis, & oratione cooperantur, *Innocent. ſupra*; & qui elemoſynam pro Miſſa dederunt; aut alio modo celebrari curarunt. *Azor. libro 10. cap. 36. queſt. 13.*

5 *Et incolumitatis ſue*. Pro corporali fanitate precamur. *Alcuin. & Innocent.*

6 *Reddunt vota ſua*. Vota ſua fidei, & deuotionis, quæ ſunt in libertate arbitrij, Cum diuina gratia & ideo ſua, *Innocent.*

7 *Communicantes*. In communionem Sanctorum valet ſacrificium. *Innoc. ſed. Microl. cap. 12. ex interpoſitione verborum*, quæ ſit in Feſtis quibuſdam, colligit, non ſignificari hic communionem Sanctorum, qui ſunt in cælo, ſed communionem Catholicorum fidelium.

8 *Oblationem ſeruitutis noſtræ*. Ideſt, Cleri; & eſt patriæ, quæ ſoli Deo debetur. *Odo Camer.*

9 *Et cunctæ familiæ*. Ideſt totius aſſententiæ collectæ. *Idem Odo. totius Eccleſiæ. Florus.*

10 *In electorum tuorum iubeas gregem numerari*. Vt annumeretur cum electis ſecundum præſentem iuſtitiam, vt habeat gratiam. nam alioquin certus eſt electorum numerus. *Biel lect. 33.*

11 *Adſcriptam*. In numerum placitorum ſibi receptâ eſſe velit Deus. *Alcuin. Adſcribat, & numeret inter grata, Azor. ſupra cap. 37.*

12 *Ratam*. Certam, permanentem, mutata ſubſtantia corruptibili in incorruptam. *Odo.*

13 *Rationabilem*. Vt hominem vetum pro hominibus offeramus. *Odo.*

14 *Acceptabilem*. Quæ omnino placeat Deo. *Idem.*

15 *Venerabiles manus ſuas*. Venerationis mentione attentior ſit Sacerdos ad opus

opus futurum. *Card. Pucius homil. 5. de sacrific. Corporis Christi.*

16 *Elevatis oculis in Cælum*. Omittunt Evangelistæ, sed Apostoli tradiderunt. *S. Thom. 3. part. quest. 83.*

17 *Gratias agens*. Inde Eucharistia dicta, idest, gratiarum actio.

18 *Benedixit*. Ac deinde fregit, deditque discipulis. non enim fregit, & postea dixit, *Hoc est Corpus meum*; hæc enim est sententia communior Theologorum, *S. Thom. 3. part. questione 78. artic. 1. ad 1. Biel. lect. 16.* & ita intelligendi sunt etiã Evangelistæ per postpositionem verborum locuti; & nos consecramus, frangimus, distribuimus, ait *Bessarion Card.*

19 *Ex hoc omnes*. Tradidisse hæc verba Apostolos credimus, quamvis Evangelistæ omiserint, ut omnes unum sint.

20 *Et hunc præclarum Calicem*. Fit allusio ad Psalm. 22. *Calix meus inebrians, quam præclarus est.* *Florus sup.*

21 *Hic est enim Calix sanguinis mei, &cet.* omnia verba huius formæ sunt de substantia Sacramenti. *S. Thom. 3. parte quest. 78. artic. 3.* sed *Magister Sententiarum 4. distinct. 8. cum Bonaventur. & alys* docet, prima tantum verba, quæ posuimus, esse de substantia formæ. *Idem habet Concil. Floren.*

22 *Novi, & æterni testamenti.* Supple, Cõfirmatio, quia per mortem Christi, & effusionem sanguinis eiusdem novum confirmatur testamentum; & consequenter fit immutabile, & æternum. *Durand. cap. 42.* testamentum autem hoc loco est idem, ac promissio, *Qui manducat meam carnem, &c.* *Idem ibid.*

23 *Mysterium fidei*. Hoc est, Sacramentum fidei occultum, quod sola cernitur fide. *Odo Camer. interiecit Ecclesia, ut moneat, aliud esse in specie, aliud in fide.* *Ivo Carnot. c. 264.*

24 *Hæc quotiescunque feceritis.* Idest, sacrificaveritis. facere enim est sacrificare. *Exod. 29. Leu. 23.*

25 *In mei memoriam facietis.* Precisè Paulus; mortem Domini annuntiabitis. *1. Cor. 11.*

26 *Supra quæ propitio, ac sereno vultu.*

Idest, propitio nobis. *Durand. lib. 4. cap. 43.* nam Deus est propitius filio suo, qui est in Hostia, & Calice. Verba hæc ad offerentem referuntur, ut nimirum cum utilitate nostra offeratur. *Alexand. de Ales 4. part. questione 37. de offic. Missæ memb. 3. artic. 2.* Nominantur autem hic Abel puer, à puritate. *Florus sup.* Abraham, & Melchisedech. quorum fuerunt sacrificia, & nobiliora, & in hoc præsignando mage propria. *Durand. d. cap. 43.*

27 *Iube hæc perferri per manus Sancti Angeli tui.* Idest, ministrari. non enim petimus, ut Angeli perferant corpus, & sanguinem in cælum; sed fidem, memoriam passionis, vota fidelium, eo modo, quo Angelus dicitur obtulisse orationem Tobie, c. 2. Altare in cælo est spirituale; ut in *Apoc.* dicitur. & ex hoc loco *S. Gregor. lib. 4. dialog. cap. 58.* colligit, Angelorum Choros adesse sacrificio.

28 *Nobis quoque peccatoribus.* Planè pro se ipso orat Sacerdos. *Alber. Magn.* debet enim, quemadmodum pro alijs, ita & pro seipso offerre, Hebr. 5. numero plurali vitur, quia sacrificium non est unius personæ, sed militantis Ecclesiæ, gemendo ergo illud dicat, *Amalar. libro 3. cap. 26.*

29 *Partem aliquam, & societatem.* Partem, quia licet Deus totus detur, non tamen totaliter in Cælo datur beatis. unde David: *Dominus pars hereditatis meæ.* Psalm. 15. & item, quia datur secundum differentiam meritorum, ex *Innocentio III. lib. 5. c. 8.*

30 *Cum tuis Sanctis Apostolis, &c.* Ante consecrationem postulatur Sanctorum suffragium, post consecrationem eorum confortium. bis nominantur Sancti, quasi Sacerdos indutus sit super humerali, in quo erant nomina Patrum *Stephan. Eduen. ait, ut orent pro nobis. cap. 18.*

31 *Non estimator meriti.* Estimat merita Deus contra Ioviniani errorem: sed præcamur, ut ex sua liberalitate superaddat plura. meritum etiam hoc loco significare potest peccatum.

32 *Semper bona creas.* Vidit Deus quæ fecerat, & erant valde bona: eadem nunc semper creat bona. *Alcuin.*

33 *Sanctificas.* Vt quæ erant simplex creatura, sacra, fiant. *Idem.*

34 *Vivificas.* Vt sint mysteria vite. *Idem.*

35 *Benedicis.* Omni benedictione celesti, *Idem.*

36 *Et prestas nobis.* Ad fruendum, *Amalar. lib. 3. cap. 26.*

37 *Per ipsum.* Vti per mediatorem. *Florus.*

38 *Cum ipso.* Tanquam æquali. *Idem.*

39 *In ipso.* Tanquam Consubstantiali. *Florus in exposit. Missæ.* Et hic finis Canonis esto.

